

การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ
กับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

A STUDY OF INTEGRATION APPROACH OF DHAMMA DOCTRINES
AS APPEARED IN THE BOONBANGFAI TRADITION AND
LOCAL CURRICULUM IN SCHOOL UNDER THE
UDONTHANI MUNICIPALITY

พระวรศานต์ วรรณโม (วัฒนวงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ
กับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

พระวรศานต์ วรรณโม (วัฒนวงศ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of Approach to Intergrade the Dhamma Principles
Appeared in Bang Fai Festival with Local Curriculum in the
Educational Institutes under Udonthani Municipality

Phra Worasan Varadhammo (Wattanawong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Teaching Social Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นใน
สถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระราชสุตาภรณ์, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ณัฐพัชญ์ อนันต์ธีระกุล)

กรรมการ

(ผศ. ดร.วิทยา ทองดี)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ประยูร แสงใส)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ. ดร.วิทยา ทองดี

ประธานกรรมการ

ผศ. ดร.ประยูร แสงใส

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระวรศานต์ วรธมฺไม)

- ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาแนวทางการบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี
บุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี
- ผู้วิจัย : พระวรศานต์ วรธมโม (วัฒน์วงศ์)
- ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การสอนสังคมศึกษา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
- : ผศ. ดร.วิทยา ทองดี ป.ธ. ๓, พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา),
ศษ.บ. (ประถมศึกษา), ศษ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา),
Ph.D. (Social Science)
- : ผศ. ดร.ประยูร แสงใส ป.ธ. ๔, พธ.บ. (สังคมศึกษา),
M.A. (Education), P.G.Dip. (Journalism), Ph.D. (Education)
- วันสำเร็จการศึกษา : ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของ
ชาวอีสาน ๒) เพื่อศึกษาแนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นใน
สถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น
พื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ๓) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้
การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖
นครอุดรธานี ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นคร
อุดรธานี จำนวน ๒๓๕ คน กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับ
ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ที่ผู้วิจัยได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบ
กลุ่ม สุ่มได้ห้อง มัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ จำนวน ๔๐ คน เป็นการวิจัยเชิงทดลอง เปรียบเทียบผลการ
เรียนรู้ก่อนและหลังการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมและประเพณีที่มีต่อผู้เรียน เครื่องมือ
วิจัยได้แก่ แบบทดสอบและแบบสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (\bar{X})
และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์โดยเชิงพรรณนาวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน ได้แก่
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (๑) ความกตัญญูกตเวที , (๒) ความสามัคคี, (๓) สังคห
วัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา เจรจาชอบ อุตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา วางตน
สม่าเสมอ, (๔) อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา , (๕) สมာธิ , (๖) บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ
ทาน ศีล ภาวนา และ (๗) ความมีจิตอาสา

แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของ

โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี โดยการ นำประเพณีบุญบั้งไฟ มาจัดทำเป็นหน่วยเรียนรู้ ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๑ หน่วยการเรียนรู้ ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นหรือตอนปลาย จัดให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี โดยแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตรและคณะกรรมการวิทยากรหลักสูตร ประเมินผลก่อนนำไปใช้สอนในโรงเรียน

ผลสัมฤทธิ์การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี คือ การทดสอบผู้เรียนจากเนื้อหาประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมและประเพณี คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย = ๙.๔๕ ส่วนคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ย = ๑๔.๑๕ ซึ่งผลการจัดทดสอบหลังการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

Thesis Title : A Study of Approach to Intergrade the Dhamma Principles Appeared in Bang Fai Festival with Local Curriculum in the Educational Institutes under Udonthani Municipality

Researcher : Phraworasan Varadhammo/Wattanawong

Degree : Master of Arts (Teaching Social Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr.Vitthaya Thongdee, Pali III, B.Ed. (Social Studied Teacing), M.Ed. (Educational Technology), Ph.D. (Social Science)

: Asst. Prof. Dr.Prayoon Saengsai, Pali IV, B.Ed. (Social Studied), M.A. (Education), P.G.Dip. (Journalism), Ph.D. (Education)

Date of Graduation : February 27, 2019

Abstract

The aims of this research were: 1) to study the dhamma appeared in Bang Fai festival of Isan people; 2) to study an approach to integrate Bang Fai festival with the local curriculum in the schools in the department of Social Studies, Religion and Culture, according to the Basic Education Core Curriculum B.E. 2551 (2008), under Udonthani Municipality; 3) to study the learning achievement based on the above mentioned integration in the research area. The population of this research included 235 students, forth year secondary school, in Udonthani Municipality School 6 and 40 of those were selected as the samples by means of the random method. The research tools were a questionnaire and interview and the obtained data were interpreted by the following statistics: Mean (\bar{X}) and Standard Deviation (S.D). The data from the interview were analyzed by the descriptive analysis.

The research results were as follows:

The dhammas appeared in Bang Fai festival of Isan people are: 1) gratitude; 2) harmony; 3) Bases of social solidarity (Pali: *sangahavatthu-dhamma*): generosity (*dana*), kindly speech (*piyavaca*), useful conduct (*atthacariya*) and equality consisting in impartiality (*samanattata*); 4) Path of accomplishment (*iddhipada*): aspiration (*chanda*), energy (*viriya*), thoughtfulness (*citta*), investigation (*vimamsa*); 5) meditation; 6) bases of meritorious action (*puññakiriya-vatthu*): giving, precepts and mindfulness; 7) volunteer spirit.

The approach to integrate Bang Fai festival with the local curriculum in the schools in the department of Social Studies, Religion and Culture according to the Basic Education Core Curriculum B.E. 2551 (2008), under Udonthani Municipality can be made by taking Bang Fai festival as a learning unit in the learning area of social studies, religion and culture in the high school level and it is entitled 'Bang Fai festival: Dhamma Principles as Appeared in the Festival', criticized and evaluated by the appointed curriculum committee before being taught in the schools.

The learning achievement based on the above mentioned integration in the schools of the department of Social Studies, Religion and Culture according to the Basic Education Core Curriculum B.E. 2551 (2008), the mean pretest score of the students in the subject 'Bang Fai festival: Dhamma Principles and Traditions' was 9.45 and that of the post test was 14.15. This showed that the post test score was higher than that of the pretest with the statistical significance level of 0.01.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอระบุนาม เพื่อแสดงความขอบคุณ ไว้ ดังนี้

ขอขอบพระคุณมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่เปิดหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ที่มีค่ายังให้พุทธศาสนิกชนและประชาชนผู้ให้ความสนใจได้เข้ามาศึกษา ขอขอบพระคุณผู้บริหารและบุคลากรของมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ให้ผู้วิจัยได้ค้นคว้าหนังสือ ที่ต้องการจะทำการวิจัย เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมีมิตรไมตรีมาก และให้คำแนะนำหนังสือทุกอย่างตลอดถึงบุคลากรทางศูนย์บัณฑิตได้แนะนำขั้นตอน ระเบียบในการทำวิทยานิพนธ์ และให้กำลังใจแก่ผู้ทำการวิจัยในยามที่ท้อแท้และมีปัญหาในด้านต่างๆ จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณ ผศ. ดร. วิทยา ทองดี และ ผศ. ดร. ประยูร แสงใส อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.รัชนี จรุงศิริวัฒน์ อาจารย์ ดร.สาคร มหาหิงค์ อาจารย์ ดร.สมควร นามสีฐาน ที่ได้ชี้แนวทางให้และ ให้คำปรึกษาในการทำงานวิทยานิพนธ์ ช่วยตรวจสอบและแก้ไขทำให้เนื้อหาของวิทยานิพนธ์มีความชัดเจนและสมบูรณ์ จนกระทั่งวิทยานิพนธ์แล้วเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ พระราชสุตาภรณ์ รศ. ดร. คณบดีคณะครุศาสตร์ ผศ.ดร.ณัฐพัชัญ อนันต์ธีระกุล ผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทาลัยขอนแก่น ที่ได้ให้กำลังใจ ได้ให้โอกาสผู้ทำวิจัยแก้ไขงานวิทยานิพนธ์ได้ก้าวมาถึงปัจจุบัน ด้วยความรู้และคุณความดีนี้ขอบูชาคุณท่าน ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณผู้บริหารโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ท่านมะลิวัลย์ ธรรมราช ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี พระมหาอำพล ธนปณฺโญ ครูสอนภาษาบาลีโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษามหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดหนองคาย ดร. ประภาภรณ์ ภูขาว ผู้อำนวยการโรงเรียนคำเมยวิทยา อำเภอศรีธาตุ นางจรรยา แก้งสองเมือง ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี นางลำดวล แสงจันทร์ หัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นายปัญญาพร อินชิสเนน ครูสอนสังคมโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี สิทธิเสริมสิทธิ์ เฉลิมรัตน์ ประชาญ์ชาวบ้านชุมชนวัดบ้านจิก ที่ให้การสัมภาษณ์อย่างให้ผู้วิจัยได้รับประโยชน์อย่างมากและให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณเพื่อนพี่น้องอันเป็นที่รัก ที่ได้ให้กำลังใจ คติธรรมเตือนใจ ให้ผู้ทำวิจัยมีความอดทนต่ออุปสรรค และการให้กำลังใจที่ยิ่งใหญ่ ฝ่าติดตาม ตามปัญหา ในทุกเรื่อง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ทั้งนี้ความสำเร็จใดและคุณความดีทั้งที่เกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอถวายเป็นเครื่องบูชาแด่พระรัตนตรัย และผู้มีอุปการคุณมี บิดามารดาผู้เป็นพระอรหันต์ของลูก ผู้เป็นทุกอย่างในชีวิตนี้ และตลอดไป

พระวรศานต์ วรธมโม

๙ มกราคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔ คำถามงานวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้เฉพาะในงานวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ ความหมายของหลักสูตร	๖
๒.๒ แนวคิดการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น	๗
๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม	๑๐
๒.๔ ทฤษฎีการจัดการเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียน	๒๑
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสากับการพัฒนาผู้เรียน	๒๘
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมนักเรียน	๓๖
๒.๗ แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	๓๙
๒.๘ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพื้นบ้าน	๖๘
๒.๙ บริบทของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี	๗๘
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๐
๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๒

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๓
๓.๑ ชั้นสร้างเครื่องมือวิจัย	๘๓
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๓
๓.๓ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๓
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๔
๓.๕ ขั้นตอนการบูรณาการ	๘๔
๓.๖ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล	๘๕
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๘๖
4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๖
4.2 ลำดับขั้นตอนนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๖
4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๘๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๘๔
๕.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย	๘๕
๕.๔ ข้อเสนอแนะ	๘๖
บรรณานุกรม	๘๗
ภาคผนวก	๑๐๕
ภาคผนวก ก. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๐๖
ภาคผนวก ข. รายนามผู้เชี่ยวชาญและหนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแก้ไข เครื่องมือวิจัย	๑๑๗
ภาคผนวก ค. หนังสือติดต่อหน่วยงานราชการเพื่อขอเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในการ สัมภาษณ์งานวิจัย	๑๒๓
ภาคผนวก ง. คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการร่างหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนมัธยม	

เทศบาล ๖ นครอุดรธานี	๑๓๐
ภาคผนวก จ. ตารางแสดงคุณภาพของเครื่องมือ	๑๓๑
ภาคผนวก ฉ. คู่มือการจัดการเรียนรู้	๑๓๖
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ (ตราไว้ วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๐) มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ^๑ “ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ ” หมายความว่า ทุกชุมชน ทุกกลุ่มชนหรือทุกสังคม มีสิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟู ๑.จารีต ประเพณีอันดีของท้องถิ่น ๒.ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓. ศิลปะของท้องถิ่น ๔.วัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น“ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ” หมายความว่า ทั้ง ๔ ข้อนี้ รัฐต้องออกกฎหมายรองรับเพื่อให้การเหล่านี้เป็นไปได้ เป็นการบังคับว่า รัฐต้องดำเนินการให้โดยการออกกฎหมาย มาตรา ๘๑ รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชน จัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ รัฐต้องจัดการการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม รัฐต้องสนับสนุนให้เอกชน จัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม รัฐต้องปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รัฐต้องสร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐต้องสนับสนุนการ

^๑ กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐. หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย. มาตรา ๔๖

ค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่างๆ รัฐต้องเร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ รัฐต้องพัฒนาวิชาชีพครู รัฐต้องส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ^๒

มาตรา ๒๘๙ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและตามความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา ๔๓ และมาตรา ๘๑ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ การจัดการศึกษาอบรมท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย^๓ จากกฎหมายมาตราต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาว่าด้วยหลักสูตรจึงสรุปได้ว่า การกำหนดหลักสูตรกฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางชั้น ตามความใน มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ^๔ มาตรา ๒๗ วรรคสอง กำหนดผู้รับผิดชอบจัดทำหลักสูตรไว้เป็น 2 ระดับ ระดับชาติให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง ส่วนระดับท้องถิ่นให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระหลักสูตรที่เกี่ยวกับท้องถิ่น^๕

จากความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมองเห็นความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาแนวทางการบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ว่ามีหลักสูตรธรรมในประเพณีบุญบั้งไฟอะไรบ้างและกระบวนการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟใช้กับหลักสูตรท้องถิ่นตามกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน สามารถส่งผลให้นักเรียนมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมมากน้อยเพียงใด มีส่วนร่วมสืบสาน อนุรักษ์และเกิดความภาคภูมิใจประเพณีบุญบั้งไฟในท้องถิ่นของนักเรียนอย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาการศึกษาแนวทางการบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑. เพื่อศึกษาหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน

^๒ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐. หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ. มาตรา ๘๑

^๓ กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐. หมวด ๙ การปกครองส่วนท้องถิ่น. มาตรา ๒๘๙

^๔ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒. มาตรา ๒๗ วรรค ๑

^๕ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒. มาตรา ๒๗ วรรค ๒

๑.๒.๒. เพื่อศึกษาแนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๑.๒.๓. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา ประเพณี ความเชื่อ ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน และแนวทางการบูรณาการผลสัมฤทธิ์การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี โดยมีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟ: หลักสูตรที่ปรากฏในประเพณี ของชาวอีสาน จากข้อมูลที่เป็นปฐมภูมิและทุติยภูมิ ที่ปราชญ์อีสานได้เรียบเรียงเป็นตำราไว้ ศึกษาการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสานเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นตามกลุ่ม สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำนวน ๒๓๕ คน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ที่ผู้วิจัยได้มาเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม และจับสลาก ได้ห้อง มัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ จำนวน ๔๐ คน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา

๑.๓.๓.๑ ตัวแปรต้น ได้แก่ หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักสูตรที่ปรากฏในประเพณี

๑.๓.๓.๒ ตัวแปรตาม ได้แก่ การเรียนรู้หลักสูตร ความกตัญญูกตเวที , ความสามัคคี, สังคหวัตถุ ๔, อิทธิบาท ๔, สมาธิ , บุญกิริยาวัตถุ ๓ และ ความมีจิตอาสา

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยแนวทางการบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี จะดำเนินการวิจัย โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ตั้งแต่ กันยายน ๒๕๖๑ ถึง มกราคม ๒๕๖2

รวมระยะเวลา ๕ เดือน

๑.๔ คำถามงานวิจัย

๑.๔.๑. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟมีอะไรบ้าง

๑.๔.๒. แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ควรเป็นอย่างไร

๑.๔.๓. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี เป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้เฉพาะในงานวิจัย

หลักธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที , ความสามัคคี, สังคหวัตถุ ๔ , อิทธิบาท ๔ , สมานี , บุญกิริยาวัตถุ ๓ และ ความมีจิตอาสา

คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้เกิดคุณงามความดี

จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

ประเพณีบุญบั้งไฟ หมายถึง ประเพณีความเชื่อที่สำคัญในคนอีสาน นิยมทำกันในเดือน 6 ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการขอฝน ชาวบ้านในภาคอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็น พิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยแล้งได้

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หมายถึง หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่ได้กำหนดสาระการเรียนรู้ในหัวข้อต่างๆ ได้แก่ สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม

หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์ของผู้เรียน โดยมีส่วนร่วมของโรงเรียน และชุมชนในท้องถิ่นร่วมมือกันพัฒนาขึ้นให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและสภาพความเป็นจริงที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นนั้นๆ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การนำประเพณีบุญบั้งไฟมาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น

บูรณาการ หมายถึง การประสานกลมกลืนกันของแผน กระบวนการ สารสนเทศ การจัดสรรทรัพยากร การปฏิบัติการ ผลลัพธ์ และการวิเคราะห์ เพื่อสนับสนุนเป้าประสงค์ที่สำคัญขององค์กร การบูรณาการที่มีประสิทธิผล เป็นมากกว่าความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน (Alignment) และจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อการดำเนินการของแต่ละองค์ประกอบภายในระบบการจัดการผลการดำเนินการมีความเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างสมบูรณ์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หมายถึง เป็นกิจกรรมที่จัดอย่างเป็นกระบวนการด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย ในการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม มุ่งเสริมเจตคติคุณค่าชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจ

ตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี หมายถึง โรงเรียนที่จัดการเรียนการสอน ระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ - มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๖ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๓๗ ถนนอุดรดุชนู ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สังกัดกองการศึกษา เทศบาลนครอุดรธานี กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.๑. ได้องค์ความรู้จากหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน

1.6.๒. ได้แนวทางในการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่น ในสถานศึกษา กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.6.๓. ได้ข้อเสนอแนะทางการศึกษา เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลทางการศึกษาหลักสูตรท้องถิ่น ในสถานศึกษากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้าหนังสือเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี” ผู้วิจัยจะนำเสนอการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเข้ามาประกอบการทำวิจัยเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นเที่ยงตรงตามหลักระเบียบวิธีวิจัย ดังมีประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วย

๒.๑ ความหมายของหลักสูตร

การให้ความหมายของหลักสูตรขึ้นอยู่กับ ความเกี่ยวข้องของผู้ให้คำนิยามของหลักสูตรว่าเกี่ยวข้องกับหลักสูตรในระดับชาติ ระดับเขตการศึกษา หรือระดับสถานศึกษา ซึ่งจะมีขอบเขตของนิยามที่แตกต่างกันโดยมีนักศึกษาและนักหลักสูตร ได้ให้ความหมายของหลักสูตรดังนี้

ใจทิพย์ เข็้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรดังนี้

- ๑) รายวิชา เนื้อหาวิชาที่เรียน (Subject)
- ๒) จุดมุ่งหมายที่ผู้เรียนพึงบรรลุ (Object)
- ๓) แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ที่จัดได้โดยโรงเรียน (Plan)
- ๔) ประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่ได้จัดโดยผู้เรียน (Experience)
- ๕) กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้กับผู้เรียน (Activities)

กรมวิชาการ (๒๕๔๒) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง เอกสาร แนวทางการจัดการศึกษา แต่ละระดับ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มวิชา ขอบข่ายเนื้อหา โครงสร้าง แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน และรวมถึงมวลประสบการณ์ ที่โรงเรียนจัดให้แก่แก่นักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน

องค์ประกอบของหลักสูตร

การทำให้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ แสดงถึงความมีคุณค่าของหลักสูตรนั้นๆ องค์ประกอบของหลักสูตรนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก มีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

Taba (๒๕๐๕) กล่าวว่า หลักสูตรประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ

- ๑) วัตถุประสงค์ทั้งไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
- ๒) เนื้อหาวิชาและชั่วโมงวิชา
- ๓) กระบวนการเรียนการสอน
- ๔) โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร

สุมิตร คุณากร (๒๕๒๓) กล่าวว่า หลักสูตรประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ

- ๑) ความมุ่งหมาย (Objective)
- ๒) เนื้อหา (Control)
- ๓) การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum implementation)
- ๔) การประเมินผล (Evaluation)

กรมวิชาการ(๒๕๔๔) กล่าวว่า ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ประกอบด้วยหลักการ จุดหมายโครงสร้าง การจัดหลักสูตร การจัดเวลาเรียน การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ สารและมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ สื่อ การเรียนรู้ การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ การกำกับ ติดตาม ประเมิน และรายงาน

๒.๒ แนวคิดการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่น มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ โดยมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้ หลักสูตร คือ กรอบหรือโครงสร้างขององค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่จะนำมาสอนคนให้มีความรู้ มีความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ ประกอบไปด้วย จุดประสงค์ มาตรฐาน เนื้อหา และ กรอบเวลา

๒.๒.๑ องค์ประกอบของหลักสูตรท้องถิ่น

- ๑) ระยะเวลาหลักสูตร
 - จุดประสงค์ของหลักสูตร
 - มาตรฐานการเรียนรู้ / ตัวชี้วัดชั้นปี
 - คำอธิบายรายวิชา
 - หน่วยการเรียนรู้ / เวลาเรียน (จำนวนคาบ)
- ๒) ระยะเวลาพัฒนาหลักสูตร
 - การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และประเมินผลการเรียนรู้
 - การประเมินผลหลักสูตรหลังจากทดลองใช้แล้ว
 - การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร
 - การนำไปใช้และการเผยแพร่หลักสูตร

๒.๒.๒ ขั้นตอนการจัดทำและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

- การจัดตั้งคณะทำงานจัดทำหลักสูตร
- การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
- การกำหนดจุดประสงค์
- การกำหนดเนื้อหา
- การกำหนดเวลาเรียน
- การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้

การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้
 การกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผล
 การตรวจสอบคุณภาพและทดลองใช้หลักสูตร
 การขออนุมัติใช้หลักสูตร
 การนำหลักสูตรไปใช้
 การประเมินผลและพัฒนาหลักสูตร

๒.๒.๓ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

วิชาวิถีชีวิตสังคมอีสาน ๑
 วิชาวิถีชีวิตสังคมอีสาน ๒
 วิชาคติความเชื่อท้องถิ่นอีสาน
 วิชาระเบียบ ขนบธรรมเนียม กฎเกณฑ์ทางสังคม กฎหมายประเพณี
 วิชาฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ประเพณีท้องถิ่น
 วิชาคุณธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง ศีลธรรม
 วิชาภูมิปัญญา ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน
 วิชาประเพณีสู่ขวัญ
 วิชาประเพณีผูกเสี่ยว
 วิชางานดอกคูณ สงกรานต์
 วิชาการเสี่ยงเซียมซี

๒.๒.๔ ขั้นตอนการเขียนหลักสูตรท้องถิ่น

๑. การเตรียมเนื้อหาวิชา

๑.๑ วิเคราะห์ท้องถิ่น เช่น พื้นฐานวิถีชีวิตของท้องถิ่น ความจำเป็นและความเหมาะสมที่จะเปิดสอนวิชานั้นๆ ผลดี หรือประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นรูปธรรม นามธรรม ผลเสีย หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้น แก้ไขได้หรือไม่

๑.๒ วิเคราะห์เนื้อหา

- ความยากง่าย ลึก ละเอียด ของเนื้อหาเหมาะกับวัยผู้เรียน
- การลำดับเนื้อหา ก่อน หลังตามขั้นตอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง
- กระบวนการ กิจกรรมการเรียนรู้ เหมาะสม เกิดการเรียนรู้ได้ดี
- สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็น

๑.๓ วิเคราะห์ผู้สอน

- ครูในโรงเรียน มีความรู้ มีทักษะ สอนได้
- ครูในโรงเรียนและปราชญ์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ
- งบประมาณจ้างครูพิเศษ

๒. ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ รัฐธรรมนูญที่ว่าด้วยการศึกษา

๒.๒ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

๒.๓ กฎหมายกระทรวง และประกาศที่เอื้ออำนวย

๓. ศึกษาโครงสร้างของหลักสูตร

๓.๑ ด้านเวลา จำนวนชั่วโมง ระดับ ช่วงชั้น

๓.๒ เนื้อหาวิชา มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด กลุ่มสาระ แกนกลาง สาระท้องถิ่น

๓.๓ กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้

๔. ศึกษาแนวนโยบาย วิสัยทัศน์ จุดหมาย ระดับกระทรวง กรม จังหวัดและสถานศึกษา

๒.๒.๕ มาตรฐานการเรียนรู้

ในการเขียนหลักสูตรท้องถิ่น สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด โดยเลือกจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ หากไม่มีมาตรฐานใดและตัวชี้วัดใดที่ตรงกับวิชาที่เราเปิดสอน ให้ตั้งมาตรฐานและตัวชี้วัดขึ้นมาเองได้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้จำนวน ๖๗ มาตรฐานโดยจัดกลุ่มเป็นสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญศาสนา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่นๆ มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

๒.๒.๕ กรอบการเขียนหลักสูตรท้องถิ่น

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตร คือ กรอบหรือโครงสร้างขององค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่จะนำมาสอนคนให้มีความรู้ มีความสามารถ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ ประกอบไปด้วย จุดประสงค์ มาตรฐาน เนื้อหา และ กรอบเวลา

ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน องค์ความรู้ที่อยู่ใกล้ตน เพื่ออนุรักษ์มรดกหรือภูมิปัญญาของท้องถิ่น ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้มีนัยการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นตามเอกสารที่ยกมาแล้วนั้น นักการศึกษาทุกคน สามารถให้ความหมายได้ โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องให้เหมือนกันเสมอไป หลายคนก็หลายความคิด

มาตรฐานการเรียนรู้ / ตัวชี้วัด

มาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร จะเป็นตัวชี้ให้เห็นว่า เมื่อจบหลักสูตรนี้แล้วผู้เรียนจะมีความรู้ ความสามารถ และมีทักษะระดับใด ทำต้องการอย่างไร เช่น หลักสูตรเรื่องประเพณีในท้องถิ่น เมื่อเรียนจบแล้วผู้เรียนเข้าใจและปฏิบัติตัวได้ดีในท้องถิ่นของตน จะเป็นภาพรวมเมื่อผู้เรียนผ่านหลักสูตรแล้ว

ก. มาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร เลือกจากมาตรฐานกลาง หากไม่ตรงกับรายวิชาที่เปิดสอนในท้องถิ่น ก็อาจจะเขียนมาตรฐานขึ้นมาใหม่ก็ได้

๑..... (มาตรฐานกลาง)

๒..... (มาตรฐานท้องถิ่นที่เขียนขึ้น)

ข. มาตรฐานการเรียนรู้รายวิชา จะแคบลงหรือเจาะจงเฉพาะวิชานั้น คือเมื่อจบวิชานี้แล้วท่านต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ และมีทักษะในวิชานั้นระดับใด

ค. ตัวชี้วัดชั้นปี / ตัวชี้วัดช่วงชั้น คือกิจกรรมการเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนที่แก้ไขปัญหาได้ นำไปใช้ประโยชน์ได้จุดประสงค์ของหลักสูตร สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาหลังจากเปิดสอนหลักสูตรนี้แล้ว เขียนร่างจุดประสงค์กว้างๆ และหลากหลาย การจัดทำหลักสูตรนี้มีความมุ่งหมายอย่างไร ท่านต้องการอะไร จากนั้นจึงสรุปเอาข้อที่ตรงประเด็นที่สุด เรื่องประเพณีของท้องถิ่น จุดประสงค์ของหลักสูตรอาจจะบอกว่า เพื่อรักษาประเพณีท้องถิ่นเอาไว้มิให้สูญหายไปหรืออาจจะบอกว่า เพื่อความสามัคคีของคนในท้องถิ่น

๑.....

๒.....

จุดประสงค์ของรายวิชา จะบอกเฉพาะวิชานี้ ท่านต้องการให้ผู้เรียนรู้อะไร สามารถทำอะไรได้ สรุปจุดประสงค์ที่ตรงประเด็นกับรายวิชามากที่สุด เช่น บอกว่าให้เข้าใจประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นต้น

๑.....

๒.....

คำอธิบายรายวิชา

คำอธิบายรายวิชาเป็นหัวใจสำคัญที่จะแจกแจงออกไปสู่สาระการเรียนรู้ ท่านจะสอนเนื้อหาอะไรบ้าง ต้องเอามากกว่าไว้ในคำอธิบายรายวิชาให้หมด ควรจะกล่าวเรียงลำดับของเนื้อหาวิธีการ เราอาจจะยกหัวข้อของเนื้อหาเขียนไว้เป็นข้อๆก่อนได้ จากนั้นเอาหัวข้อออกหาคำมาเชื่อมแต่ละข้อหน่วยการเรียนรู้ / เวลาเรียนวิชา หัวข้อสำคัญของเนื้อหาที่มีเรื่อง ยกมาตั้งไว้ แล้วบอกไว้ด้วยว่า เนื้อหาที่จะสอนแต่ละเรื่องนั้นใช้เวลาเท่าไร

หมายเหตุ การเขียนเนื้อหาให้เขียนหัวข้อหลักและเรื่องย่อย เขียนตามลำดับจากต้นไปจนจบ และเรียงจากเรื่องง่ายไปหาเรื่องที่ยาก เพื่อประโยชน์ในการแบ่งเนื้อหาให้เหมาะสมแต่ละระดับชั้น ส่วนเนื้อหาย่างละเอียดจะอยู่ที่ใบความรู้ในแผนการสอนซึ่งจะจัดทำขึ้นโดยอาศัยเครือข่ายภูมิปัญญา ส่วนแบบประเมินผลการเรียนรู้ต้องดูที่จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์และใบความรู้หรือเนื้อหา

๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรม เป็นคำที่มีผู้นำมาใช้ควบคู่กันอยู่เสมอ ๆ แม้คำสองคำนี้จะให้ความรู้ และความหมายที่คล้ายกัน แต่มีบางสิ่งที่จำแนกให้เห็นถึงความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายในเรื่องของคุณธรรม ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คุณ” หมายถึง ความดีที่มีประจำในสิ่งนั้น ๆ “ธรรม” หมายถึง ความดี การทำดี ละความชั่วทั้งปวง ดังนั้น “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้เกิดคุณงามความดี^๑

ยนต์ ชุ่มจิต ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นความดี ความถูกต้องซึ่งอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อตนเองต่อผู้อื่น หรือทั้งตนเองและผู้อื่น^๒

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า “คุณธรรม” คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ทำงาน ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ เช่น ความรัก ความเมตตา อยากรให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ความ ยินดี การวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจ การเสียสละ ความกตัญญู ความละเอียด และความกล้าหาญ ความเคารพบนอบ และความสุขภาพอ่อนโยน^๓

พิสิษฐ์ ศิริรักษ์ ได้ให้ความหมายไว้เป็น ๒ ลักษณะคือ^๔

๑. คุณธรรม หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน

๒. คุณธรรม หมายถึง คุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรมกรมิวิชาการ กล่าวว่าคุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีในด้าน กายวาจา และใจ ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติและสังคมเกิดความสงบสุข อันได้แก่หลักธรรมในศาสนาต่าง ๆ

เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติทางกาย วาจา ใจใด ๆ ที่เป็นคุณไม่เป็นโทษ^๕

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึง สภาพคุณงามความดี คนที่มีคุณธรรม หมายถึง คนที่มีจริยธรรมอยู่ในระดับสูงขึ้นไป คนที่มีคุณธรรมนั้น นอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นแล้วยังมีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่น^๖

ลิขิต ธีรเวคิน ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” ว่า หมายถึง จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล ศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วยปัจเจกบุคคลต้องมี วิญญาณสังคม ต้องมีจิตวิญญาณคุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกลมกลืนเกลารเรียนรู้โดย พ่อ-แม่ สถาบันการศึกษา ศาสนา พรรคการเมือง และองค์กรของรัฐ^๗

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. (กรุงเทพมหานคร: นาน ปับลิคส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๗.

^๒ยนต์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ เอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๗.

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการ ศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

^๔พิสิษฐ์ ศิริรักษ์, **มนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาวิชาการ, ๒๕๔๐), หน้า ๖๘.

^๕เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร, **ศิลปวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

^๖สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ, **วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ภาคพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕.

^๗ลิขิต ธีรเวคิน, **คนไทยในอุดมคติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

ดวงเดือน พันธุนาวิน ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมที่สร้างความรู้สึกริดรอนใจในทางศีลธรรมที่งดงามความดีภายในจิตใจอยู่ในชั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี^{๘๕}

วิวัฒน์ ชัตติยะมานะ ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ตั้งงามอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเกิดประโยชน์แก่ตนเอง และการประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้องซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำการต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น โดยไม่เบียดเบียนตนเอง หรือกระทำการที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น^{๘๖}

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่ตั้งงามของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรม คุณธรรม เป็นเรื่องของจิตใจ ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีความรักความปรารถนาดี มีใจกว้าง มีความอดทน มีความเสียสละ มีความคิดเห็นในเรื่องที่ถูกต้องดีงามและมีความตั้งใจจริงที่จะงดเว้นจากการทำความชั่วและความเสื่อมเสียทุกชนิด^{๘๗}

พนัส หันนาคินทร์ กล่าวถึงคุณธรรมในสถานศึกษาสรุปได้ว่า การปกครองของครูในโรงเรียนให้ได้ผลพึงปรารถยานั้น นอกจากครูใหญ่จะมีลักษณะของผู้นำ และมีคุณสมบัติของความ เป็นครูใหญ่แล้ว ยังต้องเป็นคนมีคุณธรรม นั่นก็คือ การสร้างคุณธรรมและการปฏิบัติตัวให้เป็นตามคุณธรรมที่ตั้งงามนั้น^{๘๘}

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึง คุณธรรม หมายถึง อุปนิสัยอันดีงาม ซึ่งสั่งสม อยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน^{๘๙}

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้สรุปความหมายของคุณธรรมว่า คุณธรรมหมายถึง คุณความดีของบุคคลที่ได้กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการทำความดีหรือพฤติกรรมที่ดี ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ความเกรงใจ ความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น^{๙๐}

^{๘๕}ดวงเดือน พันธุนาวิน, *จิตวิทยาและจิตวิทยาพัฒนาการ*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕.

^{๘๖}วิวัฒน์ ชัตติยะมานะ, *เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู*, (ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๑.

^{๘๗}จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, *สังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๕.

^{๘๘}พนัส หันนาคินทร์, *การบริหารบุคคลในโรงเรียน*, (กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐๘.

^{๘๙}วศิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: ทองกราว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๖.

^{๙๐}สงวน สุทธิเลิศอรุณ, *ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความรู้และความเข้าใจถึงธรรมชาติของความจริง ๆ แล้วจะไม่พลาดจากการประกอบความดี จะไม่ทำความชั่ว เพราะความไม่รู้นั่นเอง ทำให้ต้องทำความชั่ว ความเขลาเป็นความชั่วร้ายพอ ๆ กับความรู้เป็นคุณธรรมหรือความดีไม่มีใครตั้งใจทำความผิด ที่ทำผิดเพราะไม่รู้^{๑๔}

ก๊อต (Good) ได้ให้ความหมายใน Dictionary of education ว่า “คุณธรรมมีความหมาย ๒ นัย คือ นัยแรก คือ ความดีงามของลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมที่ได้กระทำตามกันมาจนเป็นความเคยชิน ความหมายนัยที่ ๒ คือ คุณภาพของบุคคลที่ได้กระทำตามความคิดและตามมาตรฐานของสังคมซึ่งเกี่ยวกับความประพฤติและหลักศีลธรรม”^{๑๕}

บรรจง ชูสกุลชาติ กล่าวว่า คนมิใช่เป็นเพียงสิ่งที่มีชีวิต ที่ประกอบด้วย รูปร่างหน้าตาภายนอกที่มองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้น แต่หากยังต้องประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ ซึ่งทำให้แตกต่างไปจากสัตว์โลกทั่วไป สิ่งนั้นคือ “คุณธรรม” เพราะคุณธรรมนี้เองทำให้คนได้ชื่อว่าเป็น “มนุษย์” อันมีความหมายว่าเป็นผู้มีจิตใจสูง คำว่า “คุณธรรม” จึงหมายถึง สภาพความดีงามทั้งหลาย ซึ่งฝังลึกอยู่ในสำนึกของบุคคล อาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษยชาติโดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงาม^{๑๖}

สุพล วังสินธ์ สรุปไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติภายในใดๆ ก็ตาม ที่เป็นคุณไม่เป็นโทษเกิดขึ้นเพราะจิตรู้ ความจริง ความดี ความงาม^{๑๗}

สมใจ เขียวสด กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงาม ความดีที่สะสมอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล หรือข้อกำหนดอันเป็นปทัสถานสำหรับความประพฤติและการปฏิบัติของบุคคลเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้ประกอบคุณความดี^{๑๘}

เนตร์พัฒนา ยาวีราช ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึง คุณงามความดีของบุคคลที่มีจริยธรรมในจิตใจ มีความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงข้ามกับกิเลส (vice) คุณธรรมคือความดีงามที่เกิดจากการกระทำ ความประพฤติปฏิบัติ ในสิ่งที่ดีงามทั้งต่อตนเองและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวมได้รับประโยชน์ด้วยคุณธรรมสำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่บุคคลต่าง ๆ ^{๑๙}

^{๑๔}ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (เพชรบุรี : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๑๕} Good, C.V., **Dictionary of Education**, 3rd ed. (New York: McGraw-Hill, 1959), p.141.

^{๑๖}บรรจง ชูสกุลชาติ, “แนวความคิดปรับปรุงหลักสูตรเกษตรศาสตร์และคหกรรมศาสตร์เพื่อการทำงาน”, **วารสารมิตรครู**, ๔(๕), ๒๒, (กุมภาพันธ์, ๒๕๔๒), ๕.

^{๑๗}สุพล วังสินธ์, “องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม”, **สารพัฒนาหลักสูตร**, ๑๑(๖) (ตุลาคม-พฤศจิกายน, ๒๕๓๔), ๑๙.

^{๑๘}สมใจ เขียวสด, **คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา**, เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

^{๑๙}เนตร์พัฒนา ยาวีราช, **จริยธรรมธุรกิจ**, (กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑.

ฉลอง มาปรีดา กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความดีที่อยู่ในจิตใจของบุคคลได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ สุจริต ความเสียสละ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูความพากเพียรความเห็นอกเห็นใจ ความละอองต่อความชั่ว และความกล้าที่จะทำความดี สิ่งเหล่านี้ต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับจิตใจของบุคคลให้คงอยู่ตลอดไป เมื่อไม่มีศีลธรรมประจำใจจึงกลายเป็นคนแข็งกระด้าง หยาบคาย หรือก้าวร้าว ไร้มารยาทแม้จะเป็นคนฉลาด บริหารงานเก่ง แต่เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป^{๒๐}

จากความหมายคุณธรรมของนักวิชาการต่าง ๆ พอสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึงคุณสมบัติที่เป็นความดี ความถูกต้อง ซึ่งอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ช่วยเสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ เช่น ความรัก ความเมตตา อยากรให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความยินดีการวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจ การเสียสละ ความกตัญญู ความละอวย และความกล้าหาญความเคารพบนอบ และความสุภาพอ่อนโยน เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรมคุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติ โดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความพร้อม ความเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงาม

๒.๓.๑ ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นมากสำหรับบุคคลต่าง ๆ ที่เสริมสร้างความสุขและความเจริญ ให้กับบุคคลและประเทศชาติเป็นส่วนรวม ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ว่า

สมเดช สีแสง ได้สรุปไว้ว่า คุณธรรมเป็นเครื่องช่วยให้แต่ละบุคคลประสบความสำเร็จ ความเจริญในหลายๆ ทาง คือ^{๒๑}

๑. คุณธรรมเป็นเครื่องธำรงศักดิ์ของความเป็นมนุษย์เรา ไม่ตีคุณค่าของมนุษย์เป็นตัวเงิน แต่จะตีค่ากันด้วยคุณธรรม ผู้ที่มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนมีค่ามาก ส่วนคนไร้คุณธรรมอาจจะถูกประณามว่า “เหมือนมิใช่คน” เป็นคนมีค่าน้อย

๒. คุณธรรมเป็นเครื่องเริ่มบุคลิกภาพ เช่น “ความซื่อตรง” ทำให้คนมีความสมบูรณ์ในความคิดและการกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด คำพูด และการกระทำ

๓. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ เช่น “ความจริงใจ” ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น คนไม่จริงใจย่อมไม่ได้รับความไว้วางใจ จึงทำให้เสียประโยชน์ที่ควรได้

๔. คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการทำในสิ่งที่ถูกต้องที่ควรแล้วยังสบายใจ เพราะการกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควรแล้วยังสบายใจไม่ต้องระแวงอันตรายที่จะมาอีกด้วย เพราะผู้ที่มีคุณธรรมจะเป็นผู้ประพฤติและปฏิบัติที่ถูกต้องโอบอ้อมอารีและ

^{๒๐} ฉลอง มาปรีดา, *คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗.

^{๒๑} สมเดช สีแสง, *คู่มือการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา ฉบับปรับปรุง*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมพัฒนาความรู้ด้านกฎหมาย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๗.

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บุคคลที่มี ๕ คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จ และความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพและการดำรงอยู่

พิศิษฐ์ ศิริรักษ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรมเป็นตัวกำหนดให้คนกระทำแต่สิ่งที่ดีงาม ไม่ก่อความวุ่นวายให้สังคม ถ้าคนเรามีคุณธรรมสังคมก็จะมีแต่ความสงบสุขร่มเย็น แต่ถ้ามนุษย์ขาดคุณธรรมจะทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย แก่งแย่งชิงดีกัน ซึ่งจะก่อความเดือดร้อนให้แก่บุคคลที่อยู่รอบข้างหรือใกล้เคียง^{๒๒}

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมว่า คุณธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้คนเป็นคนดี มีความรักสามัคคี มีความคุณธรรมย่อมนำสุขมาให้บุคคลรอบข้าง ทั้งนี้เพราะคุณธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อตอบสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นได้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดลอมมากระตุ้น^{๒๓}

ดังนั้น คุณธรรม จึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่บุคคลทั่วไปควรนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตนเพื่อเป็นการเสริมสร้างให้มีความรักสามัคคี มีความโอบอ้อมอารี คุณธรรมเป็นเครื่องช่วยให้แต่ละบุคคลประสบความสำเร็จในหลาย ๆ ด้าน เป็นเครื่องดำรงศักดิ์ของความ เป็นมนุษย์เรา , เป็นเครื่องเริ่มบุคลิกภาพ , เป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ , เป็นเครื่องสร้างความสบายใจ, เป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จ

๒.๓.๑ ความหมายของจริยธรรม (Ethics)

คำว่า จริยธรรมนั้น นักการศึกษา และนักการศาสนา ต่างได้ให้คำจำกัดความอันเกี่ยวกับจริยธรรมไว้มากมายหลายความหมาย ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม^{๒๔}

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/ยุค) ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ^{๒๕}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า จริยธรรมในความหมายที่แท้ คือ การดำเนินชีวิตทั้งระบบ จริยธรรมในทางตะวันตกเป็นแค่ Morality คือแค่ศีลเท่านั้น แต่ในความหมายทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พรหมจรรย์” หรือ “จริยธรรม” ได้แก่ มรรค มีศีล สมาธิ ปัญญา^{๒๖}

^{๒๒}พิศิษฐ์ ศิริรักษ์, มนุษย์สัมพันธ์, หน้า ๖๘.

^{๒๓}วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, หน้า ๑๐๗.

^{๒๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๒๕๑.

^{๒๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระเพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/ยุค), พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๕๑.

^{๒๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา กรมวิชาการ, ๒๕๕๓), หน้า ๔.

พระยานุমানราชชน กล่าวว่า จริยธรรม (Moral) โดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับ จริยศาสตร์ (Ethics) ในทางปรัชญา (Philosophy) เป็นเรื่องการค้นหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติในสังคม ซึ่งถือว่าถูกต้อง ดีงาม และสิ่งที่ถือว่าผิด หรือชั่วไม่ควรประพฤติปฏิบัติ^{๒๗}

พุทธทาสภิกขุ ได้อรรถาธิบายถึงความหมายของคำว่า “จริยธรรม” แปลว่า “เป็นสิ่งที่พึงประพฤติต้องประพฤติในส่วนศีลธรรมนั้น หมายถึง สิ่งที่กำลังประพฤติอยู่หรือประพฤติแล้ว จริยธรรมหรือ (Ethics) อยู่ในรูปของปรัชญาคือสิ่งที่ต้องคิดต้องนึกส่วนเรื่องศีลธรรม (Morality) นี้ต้องทำอยู่จริง ๆ เพราะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า^{๒๘}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึง จริยธรรม ว่า “เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ดังนี้^{๒๙}

๑. พฤติกรรมทางกาย วาจา และการใช้อิทธิฤทธิ์ ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม
๒. จิตใจของเรา ซึ่งมีเจตจำนง ความตั้งใจ แรงจูงใจที่จะทำให้เรามีพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร ตามภาวะและคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตใจนั้น ๆ
๓. ปัญญา ความรู้ ซึ่งเป็นตัวชี้ทางให้เราจะสัมพันธ์อย่างไรจึงจะได้ผล และเป็นตัวจำกัดขอบเขตว่าเราจะสัมพันธ์กับอะไร จะใช้พฤติกรรมได้แค่ไหน เรามีปัญญา มีความรู้แค่ไหน เราก็ใช้พฤติกรรมได้ในขอบเขตนั้น ๆ ถ้าเราขยายปัญญาความรู้ออกไป เราก็มีพฤติกรรมซับซ้อนและได้ผลดียิ่งขึ้น

โคลเบอร์ก (Kohlberg, L.) ได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์ และมาตรฐานของความประพฤติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนมีพฤติกรรมในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนมีพฤติกรรมของตนเองได้นั้น สังคมจะเป็นตัวตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด โดยในแต่ละสังคมจะมีเกณฑ์ในการตัดสินของสังคมนั้น^{๓๐}

เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจ อันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ^{๓๑}

^{๒๗} พระยานุমানราชชน, อ่างใน ชูศรี ศิริโคจนสถิต, “การสร้างแบบวัดจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

^{๒๘} พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาส **แนะแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ ๓** จุดหมายปลายทาง และตัวแท้ของ **จริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงตะวัน, ๒๕๕๓), หน้า ๙๕.

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา สำนักที่ปรึกษากรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^{๓๐} Kohlberg, L., Development of moral character and moral ideology in moral reasoning. Review of child development research. (Hartford: Connecticut Printers, 1984), pp.383-432.

^{๓๑} เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร, **ศิลปวัฒนธรรมไทย**, หน้า ๕๘.

ปราณี วิรุรวานิชย์ ให้ความหมายของจริยธรรม ว่าหมายถึงความประพฤติและการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นความประพฤติที่ดีงาม สมควรอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติสืบต่อกันไปและถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของทุกคนที่จะต้องปฏิบัติ^{๓๒}

จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรมประกอบด้วย “จริย” ซึ่งแปลว่า พึงประพฤติ , พึงปฏิบัติ, พึงดำเนิน กับคำว่า “ธรรม” ซึ่งมีความหมายหลายอย่าง ความหมายอย่างหนึ่งคือ “หลักการ” ดังนั้น จริยธรรม จึงแปลว่า ธรรมที่พึงประพฤติปฏิบัติหรือหลักดำเนินชีวิต ของมนุษย์ที่จะต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นพ้นทุกข์หรือหมดกิเลสทั้งปวง^{๓๓}

บุญมี แทนแก้ว ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดีงามถูกต้องอันเป็นสิ่งประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ ศีล (precept) หมายถึง หลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อคัดหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อยให้เป็นปกติ กล่าวคือจะพูดหรือทำอะไรให้เป็นไปตามปกติอย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้องให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุขความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผลการมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อน ดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้วก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้องดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างจริยธรรม^{๓๔}

ทิตนา แคมมณี ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า “จริยธรรม เป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม^{๓๕}

บราวน์ (Brown) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรมหมายถึง ระบบกฎเกณฑ์สำหรับวิเคราะห์การกระทำผิดหรือถูกของบุคคล จริยธรรมเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการจากประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งบราวน์ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมออกเป็น ๓ มิติ คือ ๑. ความรู้ (Knowledge) ๒. ความประพฤติ (Conduct) ๓. ความรู้สึก (Feeling)^{๓๖}

ประภาศรี สีหอำไพ ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษาอังกฤษว่า “Ethos” แปลว่าหลักความประพฤติหรือลักษณะนิสัย (Character) หมายถึง ความคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์เกี่ยวกับคุณค่า หรือค่านิยม (Value Concepts) และจริยธรรมยังหมายถึงหลักความประพฤติที่อบรมกิริยา และปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม หรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมซ้ำให้เห็นถึงความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน

^{๓๒} ปราณี วิรุรวานิชย์, จริยธรรมกับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๓๓} จำนงค์ ทองประเสริฐ, หลักการครองตน, (กรุงเทพมหานคร: สนุกอ่าน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

^{๓๔} บุญมี แทนแก้ว, จริยธรรมกับชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^{๓๕} ทิตนา แคมมณี, การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: เสริมสิน พรินเพรส ชีสเท็ม, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

^{๓๖} Brown, Roger, **Social Psychology**, (New York : Free Press, 1965), p.411.

ตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะของจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ทำให้บุคคลมุ่งกระทำ ความดีละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดีความถูกต้องในการปฏิบัติตน เพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรม และมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยสำนึกที่จะใช้สิทธิ และหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์และได้เสนอ พื้นฐานการจัดการศึกษาด้านจริยธรรมที่สำคัญไว้ ๓ ประการ คือ^{๓๗}

๒.๓.๑.๑ หลักจริยธรรม (Moral Principles) ประกอบด้วย

๑) อัตวินิจ (Self) เป็นการวิเคราะห์ที่ได้จากตนเองมองเห็นมาตรการและวิธีการที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ถูกต้อง การกล่อมเกลา ชัดเกลา พื้นฐานของจิตใจให้มั่นคงในคุณธรรม เป็นคนดีมีประโยชน์ต่อสังคมหรือ ความมีหิริโอตตัปปะ

๒) การแลกเปลี่ยน (Exchange) คือ รู้จักการให้ ถ้าตนเองรู้จักการให้ แลกเปลี่ยนกัน ไม่เอาเปรียบกัน เติมสิ่งที่ขาดตกบกพร่องให้สมบูรณ์ ความขาดแคลนยากไร้ก็จะลดน้อยลงการแลกเปลี่ยนกันจะทำให้มีสภาพที่สมบูรณ์

๓) สัมพันธภาพ (Relationship) คือความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันโดยทางเครือญาติ การติดต่อคุ้นเคยกันหรือโดยกิจกรรมทางสังคม ทำให้แนวความคิดขยายขอบเขตกว้างออกจากตนเองเพื่อแผ่ไปยังผู้อื่น

๔) ระบบสังคม (Social System) คือ ค่านิยมที่วิเคราะห์คุณค่าความถูกผิดชั่ว ดี จนเป็นหลักการ กฎเกณฑ์กำหนดแนวศีลธรรมให้ยึดถือปฏิบัติ ถ้าถึงระดับเข้มข้นก็จะเป็นลัทธิศาสนา ศาสนาเป็นผู้ชี้แนะแนวทางความประพฤติ ก่อตัวเป็นกลุ่มสังคมใหญ่ ได้แก่ ชาตริวม อารยธรรม วัฒนธรรม เป็นต้น อันเป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตของสังคม

๕) การบำเพ็ญประโยชน์และพันธสัญญาประชาคม (Utility and Social Contract) เป็นการปฏิบัติตามระเบียบ ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชาติ มีความสัมพันธ์เป็นมิตรไมตรี ต่างแสดงความสามารถตามบทบาทของตน ใช้สิทธิและหน้าที่ทำให้เกิดความสงบสุขและความสามัคคี สามารถควบคุมการรุกรานล่วงล้ำอธิปไตยโดยมิชอบได้

๖) สากลธรรม (Universal) คือหลักมโนธรรมสากลที่ครอบคลุมหมดทั้งโลก เป็นข้อยืนยันคุณความดีของทุกศาสนาว่าล้วนมุ่งวางแนวทางให้คน หรือศาสนิกชนของตนบำเพ็ญตนอยู่ในคุณงามความดีตามที่ได้สร้างสรรค์หลักธรรมไว้ มีการกล่อมเกลาจิตใจ ให้ศรัทธาแน่วแน่ในการบำเพ็ญตนให้มีสาระ มุ่งถึงเป้าหมายของความเชื่อสูงสุดที่ยึดมั่น ซึ่งล้วนเป็นสุคติหรือหนทางที่ดีงาม หลักจริยธรรมที่ขยายขอบเขตจากเล็กสุดคือเฉพาะตนไปจนถึงสากล

๒.๓.๑.๒ การอธิบายค่านิยม (Value Clarification) ประกอบด้วย

^{๓๗} ประภาศรี สีหอำไพ, อ่างใน กรมวิชาการ, *กรอบความคิดเพื่อส่งเสริม และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร: ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓-๑๔.

๑) การเลือกคุณค่า (Choosing) คือ การดำเนินชีวิตที่มีวิถีทางให้เลือกมากมายขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เหตุการณ์ ความเหมาะสมที่จะเลือกกระทำหรือละเว้นการกระทำสิ่งใด

๒) การกำหนดคุณค่า (Prizing) คือ กำหนดน้ำหนักซึ่งดูว่าควรเลือกสิ่งใด ควรกระทำเรื่องลำดับจากมากไปหาน้อย สิ่งใดที่ประสงค์ หรือต้องการมากที่สุด จึงยึดถือในสิ่งนั้น การตีค่าขึ้นอยู่กับผู้กำหนดของสิ่งหนึ่งอาจมีค่าต่อคนหนึ่งมากกว่าผู้อื่น การกำหนดคุณธรรมจึงต้องเป็นสากลจึงจะเกิดความเข้าใจในแนวเดียวกัน

๓) การปฏิบัติตามคุณค่า (Acting) คือ การกระทำจากสิ่งทีเลือกแล้ว กำหนดค่าไว้แล้วว่าดีที่สุดใน บุคคลพึงปฏิบัติตาม และอธิบายค่านิยมที่ตนยอมรับปฏิบัตินั้นให้ได้ถ้าสังคมที่กว้างขึ้น ควรมีระบบระเบียบเป็นกฎเกณฑ์ให้ชัดเจน

๒.๓.๑.๓ องค์ประกอบจริยธรรม (Moral Elements) ประกอบด้วย

๑) ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและบทบาทของแต่ละบุคคล

๒) สังคม (Society) เป็นการรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๓) อิสระเสรี (Autonomy) เป็นความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับ ก่อให้เกิดความอิสระสามารถในการดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษา ประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมที่สูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองครองธรรม

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักประเพณีที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดี โดยเน้นที่รายบุคคลเท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น ดังนั้น หลักจริยธรรมจึงไม่มีใคร คนใดคนหนึ่งผูกขาด การตัดสินใจไม่ใช่เรื่องเหนือธรรมชาติ ไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิถีชีวิตเพียงอย่างเดียว การแปลความหมายคุณธรรม จริยธรรมในชีวิตสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเร่งรัดหน้าที่ จะสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเป็นความสำคัญในด้านจิตใจ ในการจัดจริยศึกษา^{๓๘}

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธ์ ได้กล่าวว่า จริยธรรมหมายถึง ความถูกต้องที่ดีงาม สังคมทุกสังคมจะกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานของตนเองว่าอะไร คือสิ่งที่ดีงาม อะไรคือความถูกต้องในสังคม โจร การขโมย การปล้นเพื่อความอยู่รอดถือเป็นเรื่องปกติถูกต้องในหมู่โจร แต่ในสังคมทั่วไปการขโมย การปล้นเขากิน ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เป็นความผิดที่ต้องมีบทลงโทษ ดังนั้น

^{๓๘}พัฒนาข้าราชการพลเรือน, (สถาบัน), คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหาร, เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๒), หน้า ๕

สิ่งที่เป็นความดี ความถูกต้องในความคิดของแต่ละบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานการขัดเกลาอบรมของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ^{๓๙}

จางง์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณงามความดี หรือเพื่อให้เกิดคุณธรรม กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่ปฏิบัติได้รับการประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่ดี สามารถนำผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้บรรลุผลที่หวังไว้ได้ ขณะเดียวกันก็ไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่บุคคลดีหรือสุจริตชนทั้งหลาย การปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมให้ผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผู้ปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนดีหากบุคคลในสังคมทุกคนปฏิบัติตามหลักจริยธรรม สังคม สิ่งแวดล้อมจะไม่ถูกเบียดเบียนและถูกรบกวนจนเกิดสภาพเสียสุขภาพทางสังคมและระบบนิเวศวิทยา ^{๔๐}

เมสคอน,โบวี และ ทิน (Mescon, Bovee&Thill) ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับมาตรฐานของการควบคุมพฤติกรรมและทางเลือกของบุคคลซึ่งอยู่บนพื้นฐานของกฎ ค่านิยม และความเชื่อด้านศีลธรรม ^{๔๑}

เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายถึงจริยธรรมในลักษณะกว้าง ๆ ว่า “จริยธรรมคือหลักสำหรับให้คนเรายึดถือในการปฏิบัติตน จริยธรรมตัดสินให้เราเป็นคนดี มีความประพฤติดีละเว้นความชั่ว ในบางกรณีเราบอกได้ทันทีว่า ความประพฤติใดที่เรียกว่าดี ความประพฤติใดที่เรียกว่าชั่ว แต่ในบางกรณีเราจะต้องพิจารณาก่อนที่จะบอกได้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ความเห็นของคนเราเกี่ยวกับเรื่องดีหรือชั่วไม่เหมือนกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีมาตรฐานสำหรับการวัดหรือตัดสินใจไม่เหมือนกัน มาตรฐานการตัดสินความดี ความชั่ว อาจมองได้เป็น ๔ ด้าน คือ ด้านสังคม , ด้านเศรษฐกิจ , ด้านปรัชญา , และด้านศาสนา ^{๔๒}

เพ็ญแข ประจันปัจฉินีก และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ว่า หมายถึง หลักการ ศีลธรรม ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี พฤติกรรมอันดีงามที่ปลูกฝังอยู่ในตัวบุคคลสามารถใช้เป็นแนวทางให้แก่บุคคลในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นที่ยอมรับในสังคมเป็นเกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมของบุคคลว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี ควรจะทำหรือไม่ควรทำ ^{๔๓}

^{๓๙} สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธ์, **จริยธรรมทางวิชาการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เพ็ญฟ้า, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

^{๔๐} จางง์อติวัฒน์สิทธิ์, **สังคมวิทยา**, หน้า ๑๙๕.

^{๔๑} Mescon, M. H., Bovee L. &Thill, J. V., **Bussiness Today**, 9th ed., (New Jersey: Prenticek-Hall, 1999), p.89.

^{๔๒} เสถียรพงษ์วรรณปก, “สวนทางนิพพาน”, **หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ**, (ฉบับวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๐) : ๑๔.

^{๔๓} เพ็ญแข ประจันปัจฉินีก และคณะ, “การยกระดับคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยเพื่อการปฏิรูปสังคม : แนวทางและการปฏิบัติ”, รายงานการวิจัยเรื่อง,(กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

กีฟฟิน และ เอเบิร์ต (Griffin, & Ebert) ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความเชื่อว่าสิ่งใดคือความถูกต้องและสิ่งใดคือความไม่ถูกต้องหรือพฤติกรรมใดเป็นสิ่งที่ดี หรือพฤติกรรมใดเป็นสิ่งที่ไม่ดี ทั้งนี้ พฤติกรรมเหล่านั้นย่อมมีผลกระทบต่อบุคคลอื่น^{๔๔}

พจนานุกรมลองแมน (Longman Dictionary) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม ใช้คำภาษาอังกฤษว่า “moral” แปลว่า เรื่องที่เกี่ยวกับอุปนิสัย ความประพฤติ หรือการกระทำของบุคคลซึ่งตัดสินว่าดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด โดยถือว่า ต้องการกระทำสิ่งที่ดี ที่ถูก เพื่อให้พฤติกรรมหรือการกระทำของตนบริสุทธิ์ สิ่งใดที่เป็นจริยธรรม สิ่งนั้นควรกระทำ ควรประพฤติ^{๔๕}

จากความหมายของนักวิชาการ จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม และเป็นธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณงามความดี เพราะความประพฤติใดที่เรียกว่า ดี ความประพฤติใดที่เรียกว่าชั่ว แต่ในบางกรณีเราจะต้องพิจารณาก่อนที่จะบอกได้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ความเห็นของคนเราเกี่ยวกับเรื่องดีหรือชั่วไม่เหมือนกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีมาตรฐานสำหรับการวัดหรือตัดสินความดี ความชั่วอาจมองได้เป็น ๔ ด้าน คือ ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านปรัชญา, และด้านศาสนา ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม

๒.๔ ทฤษฎีการจัดการเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาไว้ในหมวด ๔ มาตรา ๒๔ (๕) โดยระบุว่า “ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอนและอำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ” และมาตรา ๓๐ ระบุว่า “ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา^{๔๖}

เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญและจำเป็นของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน สามารถมองเห็นแนวทางในการทำวิจัย ผู้เขียนจึงได้สรุปรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน โดยสรุปเฉพาะประเด็นสำคัญๆ และแบ่งการนำเสนอออกเป็น ๔ ประเด็น ประกอบด้วย ๑) ความเป็นมาของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ๒) ความหมายและลักษณะสำคัญของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ๓) ความแตกต่างระหว่างการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกับการวิจัยเชิงวิชาการ และ ๔) ขั้นตอนของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

^{๔๔} Griffin, R.W. & Ebert, R.J. **Business**, 5th ed. (New Jersey: Prentice-Hall, 1999), p.64.

^{๔๕} **Longman Dictionary of Contemporary English**, (Burnt Mill: Pitman, 1984), p.706.

^{๔๖} กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.)

แนวคิดการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ไม่ใช่แนวคิดใหม่ที่เพิ่งจะเกิดขึ้นจากผลของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติแต่สามารถสืบย้อนกลับไปพบว่ามีการเสนอแนวคิดให้ครูทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนมาตั้งแต่ปีค.ศ. ๑๙๐๘ โดยนักการศึกษา John Dewey ซึ่งกล่าวว่า “บุคลากรทางการศึกษาทุกคนควรจะต้องทำวิจัยแล้วต้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงงานของตน” จะเห็นว่าคำกล่าวนี้เป็นอมตะวาจาพูดมาตั้งแต่ปีค.ศ. ๑๙๐๘ ปัจจุบัน ค.ศ. ๒๐๑๓ ผ่านไปแล้ว ๑๐๐ กว่าปีหน้าที่ของครูยังคงต้องทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเช่นเดิมในยุคแรกนั้น คนที่เป็นครูอาจารย์ไม่ว่าจะเป็นครูระดับใดต้องทำหน้าที่หลักคือหน้าที่สอนถ่ายทอดความรู้หน้าที่รองคือการทำวิจัยควบคู่ไปกับหน้าที่สอนแต่ต่อมา ราวปี ค.ศ. ๑๙๔๐ มีนักวิจัยกลุ่มหนึ่งพยายามแยกการวิจัยออกจากงานสอนแล้วพยายามทำให้การวิจัยเป็นเรื่องที่ยู่ยากซับซ้อนกลายเป็นเรื่องเฉพาะของนักวิจัยทางการศึกษาหรือเป็นเรื่องของคนที่จบปริญญาโทปริญญาเอกเท่านั้นที่จะทำได้จากเหตุการณ์นี้ทำให้ครูอาจารย์รุ่นหลังๆ ทำงานวิจัยไม่เป็นและเห็นว่างานวิจัยเป็นเรื่องไกลตัวยุ่งยากซับซ้อนและเพิ่มภาระงานปัจจุบันวัฏจักรได้ย้อนกลับมาใหม่วงการศึกษารู้สึกว่าครูอาจารย์หรือบุคลากรทางการศึกษาทุกคนควรจะต้องทำวิจัยเป็นและต้องเอาผลการวิจัยนั้นไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนของตนได้สมควรที่ทุกคนต้องกลับมาให้ความสนใจในการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

๒.๔.๑ ความหมายและลักษณะสำคัญของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

คำว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการวิจัยที่ทำโดยครูผู้สอนปัจจุบัน มีคำที่ใช้เรียกหลายคำ เช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) การวิจัยในชั้นเรียน (Classroom Research) การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน (Classroom Action Research) การวิจัยของครูหรือการวิจัยโดยครู (Teacher Research) การแสวงหาความรู้โดยตัวครู (Self-reflective inquiry) การพัฒนาวิชาชีพครู (Teacher Professional Development) การสืบค้นโดยผู้ปฏิบัติ (Fractitioner inquiry) เป็นต้น แต่ในเอกสารนี้จะใช้คำว่า การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในความหมายเดียวกันซึ่งหมายถึงการวิจัยที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนกระทำโดยครูผู้สอนมีเป้าหมายหลักเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียนและนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียนในชั้นที่ครูสอนอยู่ และสามารถเผยแพร่เป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาลักษณะของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนมีหลักการวิจัยเช่นเดียวกันกับการวิจัยโดยทั่วไปแต่มีบางลักษณะที่แตกต่างกันกล่าวคือเป็นการวิจัยโดยครูผู้สอนในรายวิชาที่รับผิดชอบสอน ปัญหาการวิจัยต้องเกี่ยวข้องกับงานของครูที่กำลังทำอยู่ซึ่งก็คือการจัดการเรียนการสอนและเมื่อผู้ทำวิจัยเสร็จแล้วต้องนำผลการวิจัยไปใช้พัฒนางานของตนให้มีคุณภาพมีประสิทธิภาพดีขึ้นกว่าเดิมจากลักษณะดังกล่าวนี้จะเห็นว่างานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเป็นงานวิจัยที่มีความสำคัญต่อผู้เรียนมากที่สุดเนื่องจากสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ทันทีได้ใช้ประโยชน์เต็มที่และทำให้เกิดการพัฒนาวิชาชีพของครูอีกด้วยแตกต่างจากผลงานวิจัยของนักวิชาการหรือนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาซึ่งพอทำวิจัยสำเร็จแล้วส่วนมากจะถูกเก็บไว้บนชั้นในห้องสมุดอาจจะมึนนักศึกษารุ่นน้องเท่านั้นที่มาอ่านและไม่ค่อยได้นำไปใช้ประโยชน์เนื่องจากไม่สอดคล้องกับบริบทของห้องเรียนที่ครูเผชิญอยู่

๒.๔.๒ ความแตกต่างระหว่างการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกับการวิจัยเชิงวิชาการ

หากจะวิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกับการวิจัยเชิงวิชาการดังกล่าวถึงบ้างแล้วในหัวข้อข้างต้นจะพบว่า ยังมีลักษณะที่ต่างกันอีกตามประเด็นต่างๆของกระบวนการวิจัยสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๑ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างของการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนกับการวิจัยเชิงวิชาการ

รายการ	การวิจัยเชิงวิชาการ	การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
จุดมุ่งหมาย	มุ่งหาคำตอบเพื่อยืนยันทฤษฎีเดิมและสร้างทฤษฎีใหม่	มุ่งเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและค้นพบวิธีการสอนแบบใหม่
ปัญหาการวิจัย	ปัญหาการศึกษาทุกๆด้านโดยภาพรวม	ปัญหาการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือในชั้นเรียน
การอ้างอิง	ทฤษฎีทางการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ประสบการณ์การทำงานของครูและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ขอบเขต	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	ในห้องเรียนหรือในชั้นเรียน
เครื่องมือ	เน้นคุณภาพของเครื่องมือ	เน้นประสิทธิภาพของนวัตกรรม
กลุ่มตัวอย่าง	จำนวนมากและต้องใช้ทฤษฎีการสุ่มตัวอย่าง	นักเรียนในชั้นเรียนทั้งหมดหรือหลายคนจึงไม่ต้องใช้ทฤษฎีการสุ่มตัวอย่าง
การวิเคราะห์	ใช้สถิติอ้างอิงมากกว่าการอธิบายคุณลักษณะ	ใช้การอธิบายคุณลักษณะมากกว่าสถิติ
ผลสรุป	ยืนยันทฤษฎีการศึกษา	ยืนยันผลการพัฒนา
การเขียนรายงาน	มีรูปแบบการเขียนผลการวิจัยอาจไม่ได้นำไปใช้ในการปฏิบัติงานจริงแต่มีการตีพิมพ์เผยแพร่	มุ่งตอบคำถามวิจัยโดยไม่เน้นรูปแบบรายงานผลการวิจัยนำไปใช้ปรับปรุง/พัฒนาโดยไม่สนใจการตีพิมพ์เผยแพร่

๒.๔.๓ ขั้นตอนของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

ขั้นตอนของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนคล้ายคลึงกับขั้นตอนของการวิจัยทั่วไปโดยเริ่มต้นด้วยการกำหนดประเด็นปัญหาวิจัยและจบลงด้วยการเขียนรายงานการวิจัยและเผยแพร่เพียงแต่ขั้นตอนระหว่างการดำเนินการอาจแตกต่างกันบ้างตามการจำแนกของนักวิชาการแต่

ละคนเท่านั้นซึ่งในเอกสารนี้ขอแบ่งขั้นตอนการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเป็น ๖ ขั้นตอน ในลักษณะเป็นวงจรการวิจัยต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ การสำรวจและกำหนดปัญหา ปัญหาที่ครูพบในการจัดการเรียนการสอนมีอยู่มากมายทุกปัญหาเป็นสิ่งที่ครูเกี่ยวข้องโดยตรงและเข้าใจสภาพพื้นฐานของปัญหาเป็นอย่างดีอันจะนำไปสู่การกำหนดหรือระบุปัญหาวิจัยที่มีความชัดเจนรัดกุมและง่ายต่อการดำเนินการวิจัยต่อไป สภาพปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำมากำหนดเป็นปัญหาวิจัยได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้เรียนหรือนักศึกษาในด้านพุทธิพิสัยจิตพิสัยและทักษะพิสัยเช่นความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเจตคติต่อการเรียนหรือรายวิชาต่างๆความรับผิดชอบวินัยในการเรียนรูปแบบการเรียนความถนัดตลอดจนทักษะในการทำงานต่างๆเป็นต้น ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้สอน เช่น ความพร้อมในการสอน ความรู้ความสามารถในเนื้อหาวิชาเทคนิคการสอน ทักษะการใช้เทคโนโลยีในการสอน การทดลองนวัตกรรมหรือรูปแบบการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เป็นต้น และปัญหาเกี่ยวกับบริบทของห้องเรียน เช่นการจัดการชั้นเรียนขนาดของชั้นเรียนความพร้อมของอุปกรณ์ประกอบการสอน เป็นต้นสิ่งสำคัญที่ครูผู้วิจัยควรตระหนักในขั้นตอนนี้ก็คือปัญหาต่างๆที่จะกำหนดเพื่อทำการศึกษานั้นจะต้องเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงไม่ใช่เป็นปัญหาที่ครูผู้วิจัยรู้สึกว่าเป็นปัญหานั้นคือต้องมีหลักฐานที่แสดงถึงปัญหาเช่นผลการวิเคราะห์คะแนนการสอบย่อยหรือสอบปลายภาคบันทึกจากการสังเกตพฤติกรรมระหว่างเรียนผลการสำรวจรูปแบบการเรียนของผู้เรียน เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ การวิเคราะห์ปัญหา จากจุดเริ่มต้นของปัญหาที่ครูพบในชั้นเรียนปัญหามักจะยังคลุมเครือ ยากแก่การวางแนวทางการวิจัย ครูผู้วิจัยควรทำการวิเคราะห์ปัญหาให้กระจ่างทั้งรายละเอียดของปัญหาและสาเหตุของปัญหาซึ่งภาษาวิจัยเรียกว่าการนิยามปัญหา (Defining the problem) ยิ่งปัญหามีความซับซ้อนมากเพียงไร ครูผู้วิจัยต้องแยกแยะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆเพื่อให้เห็นองค์ประกอบและภาพรวมของปัญหาทุกแง่มุมเมื่อวิเคราะห์ปัญหาหรือนิยามปัญหาได้ชัดเจนแล้วลำดับสุดท้ายของขั้นตอนนี้ก็คือการเลือกประเด็นที่จะศึกษาว่าจะศึกษาองค์ประกอบใดหรือปัจจัยใดที่ครูผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญและเหมาะสมตลอดจนอยู่ในวิสัยที่จะทำการวิจัยได้ในขณะนั้นมากที่สุดซึ่งครูผู้วิจัยอาจต้องเลือกศึกษาในหลายประเด็นก็ได้เมื่อเลือกประเด็นได้แล้วจึงเขียนเป็นคำถามหรือโจทย์การวิจัยที่ชัดเจนสิ่งที่ได้ก็คือปัญหาวิจัยนั่นเองปัญหาวิจัย (Research problem) คือคำถามหรือโจทย์ปัญหาคำถามหรือโจทย์ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อต้องการตอบคำถามที่เชื่อถือได้และการได้มาซึ่งคำตอบจะต้องอาศัยกระบวนการที่มีระบบหรือกระบวนการวิจัยดังนั้นปัญหาที่ครูจะกำหนดเป็นปัญหาวิจัยจะต้องเป็นโจทย์ที่มีความลึกซึ้งไม่ใช่เป็นเพียงคำถามผิวเผินที่สามารถหาคำตอบได้โดยไม่ต้องอาศัยกระบวนการวิจัยเช่นปัญหาเป็นปัญหาที่ครูสามารถได้รับคำตอบจากการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนครู/อาจารย์ผู้มีประสบการณ์หรือผู้รู้ในวงการศึกษาโดยไม่ต้องอาศัยการศึกษาค้นคว้าตามระเบียบวิธีวิจัยปัญหาลักษณะนี้ไม่จัดว่าเป็นปัญหาวิจัย

ขั้นที่ ๓ การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา เมื่อครูผู้วิจัยได้กำหนดปัญหาที่จะแก้ไขหรือพัฒนาพร้อมทั้งได้วิเคราะห์รายละเอียดและสาเหตุของปัญหาแล้วขั้นตอนต่อไปครูควรได้มีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเช่นวารสารบทความหลักสูตรผลงานวิจัยตำราคู่มือแนวคิดทฤษฎีต่างๆหรือพูดคุย

สนทนาขอคำปรึกษาจากผู้รู้ผสมผสานกับประสบการณ์ของตนเองเพื่อที่จะกำหนดวิธีการแก้ปัญหาวิจัยที่เหมาะสมวิธีการกิจกรรมหรือสื่อที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหาการเรียนการสอนส่วนมากเรามักเรียกว่านวัตกรรม (Innovation) ซึ่งนวัตกรรมที่จะใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนการสอนนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนเนื่องจากจะส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของการพัฒนาหรือการแก้ปัญหาการเรียนการสอนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการวิจัย

นวัตกรรมที่ใช้ในการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้นั้นหมายถึงรูปแบบใหม่ๆของสื่อการเรียนการสอนเทคนิควิธีการกิจกรรมหรือสิ่งอื่นใดที่ผู้สอนนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนหรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพนวัตกรรมที่นำมาใช้อาจเป็นนวัตกรรมที่ผู้สอนคิดค้นขึ้นใหม่หรืออาจเป็นสิ่งที่มีผู้อื่นคิดค้นขึ้นหรือมีการใช้ทั่วไปในที่แห่งหนึ่งแล้วหากนำมาปรับปรุงแก้ไขและสามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในที่อีกแห่งหนึ่งก็ถือว่าเป็นนวัตกรรมเช่นเดียวกันและสามารถแบ่งนวัตกรรมตามลักษณะของนวัตกรรมได้เป็น ๒ ประเภทประเภทแรก นวัตกรรมที่เป็นเทคนิคและวิธีการเช่นการสอนเป็นทีมการสอนแบบศูนย์การเรียน การเรียนเพื่อรอบรู้ การสอนแบบโครงการการสอนเพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัยการสอนซ่อมเสริมการเรียนตามความสามารถการศึกษาเป็นรายบุคคลการฝึกทักษะการทำงานกลุ่มการสอนแบบแก้ปัญหาเป็นต้น และประเภทที่สองนวัตกรรมที่เป็นสื่อการเรียนการสอนหรือสื่อการเรียนรู้เช่นบทเรียนสำเร็จรูปชุดการสอนชุดสื่อการสอนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนวีดิทัศน์ภาพยนตร์เพลงเกมส์การ์ตูนใบงานแบบฝึกปฏิบัติเป็นต้น

เนื่องจากนวัตกรรมที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนมีอยู่เป็นจำนวนมากและครูอาจพบว่าในการแก้ปัญหาที่พบในการเรียนการสอนหนึ่งปัญหาอาจจะมีวิธีการกิจกรรมหรือสื่อที่จะใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนการสอนดังกล่าวได้หลายวิธีดังนั้นครูควรพิจารณาว่าแต่ละวิธีมีข้อดีข้อจำกัดและความเป็นไปได้ในสภาพการณ์ของนักเรียน ครูผู้สอนชั้นเรียนหรือระบบของโรงเรียนหรือเขตพื้นที่การศึกษาเพียงใดแล้วจึงตัดสินใจเลือกวิธีการกิจกรรมสื่อที่เหมาะสมที่สุด

ผลจากการดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนจนถึงขั้นตอนที่ ๓ ครูผู้วิจัยจะเห็นว่าปัญหาการวิจัยกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยและนวัตกรรมที่ครูจะใช้ในการแก้ปัญหาจะถูกกำหนดขึ้นอย่างชัดเจนแล้วซึ่งครูผู้วิจัยสามารถนำส่วนประกอบต่างๆทั้งหมดนี้ไปตั้งเป็นชื่อเรื่องของการวิจัยและเขียนส่วนประกอบอื่นๆตามกระบวนการของการวิจัยทั่วไปได้อีกหลายหัวข้อเช่นวัตถุประสงค์ของการวิจัยความสำคัญของการวิจัยขอบเขตของการวิจัยนิยามศัพท์เฉพาะเป็นต้น

ขั้นที่ ๔ การดำเนินการแก้ปัญหา การดำเนินการแก้ปัญหาของการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ๒ ขั้นตอนคือการออกแบบการวิจัยและการดำเนินการวิจัยตามที่ผู้วิจัยออกแบบไว้ การออกแบบการวิจัยเป็นการกำหนดแผนดำเนินงานที่แสดงถึงรูปแบบและแนวทางการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบตามปัญหาวิจัยที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประหยัดทรัพยากรในขั้นตอนนี้กิจกรรมที่ผู้วิจัยต้องทำประกอบด้วยกำหนดยุทธศาสตร์ของการวิจัยว่าจะใช้วิธีวิจัยแบบใดซึ่งรูปแบบการวิจัยเมื่อแบ่งอย่างกว้างๆจะแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือรูปแบบการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) และแบบการวิจัยที่ไม่ใช่การทดลอง (Non-experimental Research) นอกจากนี้ผู้วิจัยจะต้องกำหนดแนวทางการวิจัยไว้ด้วย โดยแนวทางการ

วิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ ๓กิจกรรมคือ ๑)การพัฒนาและหาคุณภาพนวัตกรรมตามที่ผู้วิจัยตัดสินใจเลือกไว้แล้วจากขั้นตอนที่ ๓ที่ผ่านมา ๒)การพัฒนาและหาคุณภาพเครื่องมือในการวิจัยและ ๓)การกำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การที่ผู้วิจัยจะออกแบบการวิจัยเป็นอย่างไรนั้นต้องตระหนักอยู่เสมอว่าแบบของการวิจัยจะต้องสอดคล้องกับปัญหาวิจัยหรือคำถามวิจัยหรือวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้อันจะทำให้งานวิจัยความตรงภายในหรือผลการวิจัยมีคุณภาพเกิดจากสิ่งที่ผู้วิจัยจากกระทำอย่างเป็นระบบระเบียบนั่นเอง

ผู้อ่านจะสังเกตเห็นว่าการออกแบบการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนมีลักษณะหรือกิจกรรมที่ต้องดำเนินการเช่นเดียวกันกับการวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไปดังนั้นผู้อ่านสามารถศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการวิจัยการพัฒนาและหาคุณภาพนวัตกรรมการพัฒนาและหาคุณภาพเครื่องมือวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยจากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกันกับเมื่อจะทำวิจัยเชิงวิชาการ

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เตรียมกิจกรรมต่างๆของการออกแบบการวิจัยพร้อมแล้วขั้นต่อมาคือการดำเนินการวิจัยตามที่ผู้วิจัยออกแบบไว้ ซึ่งส่วนมากการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนจะมีรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงทดลองส่วนจะมีรูปแบบย่อยๆ เป็นการวิจัยก่อนการทดลอง (Preexperimental Design)หรือรูปแบบการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Design)หรือรูปแบบการวิจัยทดลองแท้จริง (True -experimental design) ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นสำคัญ

ขั้นที่ ๕ การสรุปผลการแก้ปัญหา ในการนำ วิธีการหรือนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมาใช้จำเป็นต้องมีการตรวจสอบผลของการใช้ว่าวิธีการหรือนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นนั้นใช้แก้ปัญหาได้จริงหรือไม่ดังนั้นเมื่อดำเนินการวิจัยตามแผนปฏิบัติการวิจัยที่กำหนดไว้และทำการวัดผลการแก้ปัญหาหรือเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยโดยใช้วิธีการหรือเครื่องมือที่กำหนดไว้แล้วจะได้ “ผลการวัด” ออกมาผลการวัดนี้จะมีลักษณะหรือจำนวนมากน้อยอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดเช่นถ้าเครื่องมือที่ใช้ในการวัดเป็นแบบทดสอบ “ผลการวัด” ก็จะเป็นคะแนนถ้ากำหนดว่ามีการสอบก่อนและหลังการทดลองสอนก็จะมีผลการวัด๒ชุดเป็นต้นผลการวัดเหล่านี้เป็นผลของการใช้วิธีการหรือนวัตกรรมที่ครูผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมา แต่ยังคงอยู่อย่างกระจัดกระจายจำเป็นต้องนำมาจัดระเบียบเสียใหม่เรียกว่าการวิเคราะห์ข้อมูลและนำการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจของคนอื่นๆหลังจากนั้นจึงสรุปความสำเร็จของการแก้ปัญหา

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกิจกรรมภายหลังจากผู้วิจัยได้ผลการวัดจากการนำเครื่องมือวิจัยตามที่กำหนดไว้ไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายปกติจะมีผลการวัดรายบุคคลซึ่งครูอาจนำมาวิเคราะห์เป็นรายบุคคลหรือวิเคราะห์สรุปเป็นภาพรวมของห้องโดยใช้สถิติขั้นพื้นฐานหรืออาจใช้สถิติขั้นสูงขึ้นอยู่กับคำถามวิจัยหรือตามศักยภาพและความต้องการของครูเอง ตัวอย่างเช่นการวิเคราะห์คะแนนผลสัมฤทธิ์อาจทำการวิเคราะห์โดยการนำคะแนนของนักเรียนแต่ละคนมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ครูตั้งไว้แล้วดูว่ามีนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ที่คิดเป็นร้อยละเท่าไรของนักเรียนทั้งหมดหรืออาจนำคะแนนของนักเรียนแต่ละคนมาคำนวณหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และอาจมีการเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นก่อนและหลังการใช้นวัตกรรมว่าแตกต่างกัน

อย่างไร้ความกำกวมมากขึ้นมากน้อยเพียงใดโดยการทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์คุณลักษณะอื่นๆ เช่น จำนวนนักเรียนที่มีผลการเรียนน่าพอใจหรือจำนวนพฤติกรรมที่พึงประสงค์อาจใช้การวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่และคำนวณค่าร้อยละนอกจากนี้อาจใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในกรณีข้อมูลที่ได้มาไม่ใช่ข้อมูลเชิงปริมาณ

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถทำได้หลายวิธีตามลักษณะของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ประกอบด้วย การนำเสนอเชิงปริมาณซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลในรูปของตาราง กิ่งตารางกราฟและแผนภูมิชนิดต่างๆ และการนำเสนอเชิงคุณภาพซึ่งมีลักษณะเป็นการบรรยายสรุปคุณลักษณะหรือพฤติกรรมของนักเรียนที่ปรากฏภายหลังจากใช้นวัตกรรม

การสรุปความสำเร็จของการแก้ปัญหาเป็นการนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาพิจารณาตัดสินใจว่าวิธีการแก้ปัญหาที่ดำเนินการมานั้นสามารถแก้ปัญหาได้จริงหรือไม่ตัวอย่างเช่น

-เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังการดำเนินการแก้ปัญหาถ้าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนแสดงว่าวิธีการแก้ปัญหาที่ดำเนินการอยู่ได้ผลโดยยังมีค่าผลต่างมากเท่าไรก็แสดงว่าได้ผลดีมากเท่านั้น

-เปรียบเทียบจำนวนนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ก่อนและหลังการแก้ปัญหา ถ้าหลังการดำเนินการแก้ปัญหามีจำนวนนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากกว่าก่อนดำเนินการแสดงว่าวิธีการแก้ปัญหาที่ดำเนินการอยู่ได้ผลยังมีจำนวนนักเรียนที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากขึ้นเท่าไรก็แสดงว่าได้ผลดีมากขึ้นเท่านั้น

-การบรรยายลักษณะหรือพฤติกรรมที่ปรากฏซึ่งรวบรวมได้ระหว่างและหลังการดำเนินการแก้ปัญหาแล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่าเหมือนหรือแตกต่างไปจากเกณฑ์อย่างไรหรือนำไปเทียบเคียงกับพฤติกรรมก่อนการดำเนินการแก้ปัญหาเพื่อดูว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือไม่อย่างไร

ขั้นที่ ๖ การรายงานผลการดำเนินการ การเขียนรายงานผลการดำเนินการเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนหรือการวิจัยเชิงวิชาการทั่วไปมีลักษณะเป็นการนำเสนอกระบวนการทำงานตั้งแต่ต้นจนจบในส่วนของรูปแบบในการเขียนรายงานนั้นถึงแม้ว่าบางสถาบันหรือหน่วยงานทางการศึกษาต่างๆ กำหนดรูปแบบไว้อย่างเฉพาะเจาะจงแต่ก็ไม่แตกต่างกันมากนักสามารถสรุปวิธีการเขียนอาจแบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบใหญ่ๆ คือ แบบไม่เป็นทางการและแบบเป็นทางการซึ่งครูผู้วิจัยเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์และวัตถุประสงค์ของการรายงานผลการเขียนในรูปแบบไม่เป็นทางการเป็นการเขียนเล่าถึงสภาพปัญหาที่พบแนวคิดในการแก้ปัญหาวิธีการดำเนินการแก้ปัญหาและผลของการดำเนินการแก้ปัญหาซึ่งอาจเขียนเล่าสั้นๆ พอเข้าใจในความยาวประมาณ ๑-๒ หน้ากระดาษหรือเขียนเล่าในรายละเอียดเหมือนการนำเสนอหน้าชั้นงานซึ่งอาจจะมีควมยาวมากขึ้นถึง ๑๐-๑๕ หน้ากระดาษการเขียนในรูปแบบเป็นทางการเป็นการเขียนรายงานการวิจัยและลักษณะรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ตามข้อกำหนดของหน่วยงานการวิจัยต่างๆ หรือมีลักษณะเหมือนปริญาานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโทและปริญญาเอกซึ่งมีลักษณะเป็นสากลคล้ายกันทุกสถาบันการศึกษา

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสา กับพัฒนาผู้เรียน

แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาพัฒนาผู้เรียนกระทรวงศึกษาธิการให้ความหมายกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหมายถึงเป็นกิจกรรมที่จัดอย่างเป็นระบบประกอบด้วยรูปแบบกระบวนการวิธีการที่หลากหลายให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงมีความหมายและมีความคุณค่าในการพัฒนาผู้เรียนทั้งทางร่างกายจิตใจสติปัญญาอารมณ์และสังคมมุ่งสร้างเสริมเจตคติคุณค่าชีวิตปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเองสร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข^{๔๗}

สุพัชรา ชิมเจริญ ได้ให้ความหมายกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้

๑. กิจกรรมที่จัดเป็นกระบวนการ
๒. มีรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย
๓. พัฒนาผู้เรียนทั้งทางร่างกายจิตใจสติปัญญาและอารมณ์
๔. มุ่งส่งเสริมเจตคติ
๕. สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๖. ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่พึงประสงค์
๗. ส่งเสริมให้รู้จักและเข้าใจตนเอง
๘. ปรับตัวปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข^{๔๘}

ขจิต ฝอยทอง และกาญจนา ทองอินทร์ ได้ให้ความหมายกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหมายถึงกิจกรรมที่จัดอย่างมีรูปแบบด้วยวิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกายจิตใจสติปัญญาอารมณ์และสังคมและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขจากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนหมายถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลายในการพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกายจิตใจสติปัญญาอารมณ์และสังคมมุ่งสร้างเสริมเจตคติคุณค่าชีวิตปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเองสร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือกิจกรรมแนะแนวกิจกรรมนักเรียน^{๔๙}

^{๔๗} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๔๘} สุพัชรา ชิมเจริญ, การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

^{๔๙} ขจิต ฝอยทอง, “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๒”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๘ (สิงหาคม ๒๕๔๖) ช ๕๘-๖๒.

๑. ลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนกระทรวงศึกษาธิการประเภทของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ประกอบด้วยกิจกรรมแนะแนวและกิจกรรมนักเรียนซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓กลุ่มหรือ ๓ประเภทดังนี้

๑.๑ กิจกรรมแนะแนวเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเสริมสร้างทักษะชีวิตวุฒิภาวะทางอารมณ์การเรียนรู้ทางหุปัญญาและการสร้างสัมพันธภาพที่ดีซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิตการศึกษาต่อและการพัฒนาสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ นอกเหนือจากกิจกรรมแนะแนวในส่วนของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแล้วสถานศึกษาต้องจัดระบบแนะแนวให้บริการช่วยเหลือนักเรียนทุกคนเพื่อให้รู้จักตนเองในด้านความสนใจความถนัดความสามารถซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลือกศึกษาต่อและการเลือกอาชีพที่เหมาะสมและเสริมสร้างบุคลิกภาพลักษณะนิสัยการปรับตัวที่เหมาะสมกับสถานการณ์รวมทั้งความสนใจในการจัดการกับปัญหาทางด้านอารมณ์สังคมได้อย่างมีความสุข

๑.๒ กิจกรรมตามความถนัดและสนใจของผู้เรียนหรือกิจกรรมพัฒนาทักษะการเรียนรู้หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองนโยบายของรัฐหรือเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองความสนใจของผู้เรียนพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ทักษะความสามารถพิเศษที่นำไปสู่ความเป็นเลิศและศิลปินเช่นเป็นนักวิทยาศาสตร์นักโต้วาที นักแสดงนักดนตรีนักร้องจิตรกรนักกีฬานักกายภาพเป็นต้นนอกจากนี้โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมสนองนโยบายของรัฐเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์เช่นรักการออกกำลังกายมีน้ำใจนักกีฬาการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาไทยที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมการปลูกฝังคุณลักษณะประชาธิปไตยการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติดการรณรงค์ยุติความรุนแรงในสตรีและเด็กเป็นต้น

๑.๓ กิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดผู้บำเพ็ญประโยชน์และรักษาดินแดนเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเต็มตามศักยภาพเพื่อเป็นพลเมืองดีของชาติโดยมุ่งเน้นปลูกฝังความเป็นระเบียบวินัยซื่อสัตย์สุจริตมีความรักสามัคคีอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมความสัมพันธ์ของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทั้ง ๓ประเภทกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแต่ละประเภทถึงแม้จะมีจุดมุ่งหมายเฉพาะแตกต่างกันแต่การจัดกิจกรรมทุกประเภทจะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันดังนั้นการจัดกิจกรรมที่หลากหลายจึงเป็นการเสริมเติมเต็มให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์เช่นการจัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารีหรือยุวกาชาดหรือผู้บำเพ็ญประโยชน์จะต้องปฏิบัติตามกรอบหรือแนวทางที่องค์กรแต่ละประเทศกำหนดแต่ก็มีจุดร่วมกันคือการสร้างความมีระเบียบวินัยคุณลักษณะของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยซึ่งจะช่วยเสริมจุดประสงค์ของแนะแนวในเรื่องการจัดการกับชีวิต การแก้ปัญหาการควบคุมตนเองของผู้เรียนบางครั้งครูอาจพบผู้เรียนที่มีปัญหาต้องการช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษจากกิจกรรมก็สามารถส่งต่อให้แนะแนวช่วยเหลือเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มด้วยกระบวนการของแนะแนวได้ทั้งกลับกัน เมื่ออาจารย์แนะแนวพบว่าผู้เรียนบางคนมีความสนใจหรือความถนัดด้านกีฬาหรือดนตรีหรือศิลปะก็สามารถส่งไปเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจเพื่อฝึกทักษะการเรียนรู้จนสามารถค้นพบความสามารถพิเศษของผู้เรียนได้

กระทรวงศึกษาธิการ คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป้าหมายร่วมกันของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนคือการพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่

สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายอารมณ์สติปัญญาให้ความเห็นว่าลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือ^{๕๐}

๑. กิจกรรมแนะแนวกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเสริมสร้างทักษะชีวิตวุฒิภาวะทางอารมณ์การเรียนรู้เชิงพหุปัญญาและการสร้างสัมพันธภาพที่ดีซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิตการศึกษาและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

๒. กิจกรรมนักเรียนกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจรตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์วางแผนปฏิบัติตามแผนประเมินและปรับปรุงการทำงานโดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดและผู้นำเพื่อประโยชน์เป็นต้นสำหรับกิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิดช่วยกันทำช่วยกันแก้ปัญหาส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่รวมทั้งกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัยรับผิดชอบรู้สิทธิและหน้าที่ของตนเองแบ่งตามความแตกต่างระหว่างกิจกรรมได้ ๒ ลักษณะ

๒.๑ กิจกรรมพัฒนาความถนัดความสนใจตามความต้องการของผู้เรียนกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อการค้นพบความถนัดความสนใจของตนเองและพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพตลอดจนการพัฒนาทักษะของสังคมและปลูกฝังจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม

๒.๒ กิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดและผู้นำเพื่อประโยชน์กิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังระเบียบวินัยกฎเกณฑ์เพื่อการอยู่ร่วมกันในสภาพชีวิตต่างๆนำไปสู่พื้นฐานการทำประโยชน์ให้แก่สังคมและวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขซึ่งกระบวนการจัดให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติยุวกาชาดสมาคมผู้นำเพื่อประโยชน์และกลุ่มการรักษาดินแดนในทางปฏิบัติสถานศึกษาจัดกิจกรรมในลักษณะของการบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆที่เกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ให้มีความกว้างขวางลึกซึ้ง ยิ่งขึ้นอีกทั้งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและใช้ศักยภาพในตนเองอย่างเต็มที่ที่เลือกตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลเหมาะสมกับตนเองสามารถวางแผนชีวิตและอาชีพได้อย่างมีคุณภาพเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตวุฒิภาวะทางอารมณ์ศีลธรรมและจริยธรรมรู้จักสร้างสัมพันธภาพที่ดีเพื่อปรับตัวเข้ากับบุคคลและสถานการณ์ต่างๆได้อย่างดีและมีความสุขเช่น กิจกรรมการสร้างเสริมความรู้สึกละเห็นคุณค่าในตนเองกิจกรรมพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ศีลธรรมและจริยธรรมกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตกิจกรรมสร้างเสริมประสิทธิภาพทางการเรียนเป็นต้นกิจกรรมเหล่านี้สามารถหลอมเข้าไปในการจัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดและผู้นำเพื่อประโยชน์ในลักษณะของการเข้าค่ายต่างๆหรืออาจแยกจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะทางได้ เช่น จัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารียุวกาชาดและผู้นำเพื่อประโยชน์โดยมุ่งการฝึกระเบียบวินัยการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข กิจกรรมชมรมวิชาการมุ่งเน้นประสบการณ์ความชำนาญเฉพาะเรื่องที่ถนัดและสนใจ

^{๕๐} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

สร้างการเรียนรู้กลุ่มสาระต่างๆ ชุมชนต่างๆ เพื่อการร่วมคิดค้นกิจกรรมเฉพาะทางที่สามารถบูรณาการกิจกรรมแนะแนวเข้าไว้ด้วยเพื่อค้นพบศักยภาพของตนเอง

ขจิต ฝอยทอง และกาญจนา ทองอินทร์ ลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานสามารถแบ่งเป็น ๒ ลักษณะดังนี้^{๕๑}

๑. กิจกรรมแนะแนวเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคลสามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเสริมสร้างลักษณะชีวิต ภูมิภาวะทางอารมณ์ ครูผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

๒. กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจรตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ ปฏิบัติการแผนประเมินและปรับปรุงการทำงานโดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนสามารถแบ่งตามลักษณะของกิจกรรมได้ดังนี้

๒.๑ กิจกรรมพัฒนาความถนัด (Attitude) ความสนใจ (Interest) ตามความต้องการของผู้เรียน (Need) เป็นกิจกรรมที่เพิ่มเติมความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของผู้เรียน (experience) อย่างกว้างขวาง เช่น หอมภาษา งานประดิษฐ์ ประชาสัมพันธ์ งานเกษตร เป็นต้น

๒.๒ กิจกรรมที่ปลูกฝังระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ การทำประโยชน์ให้แก่สังคม วิถีชีวิตในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และรักษาดินแดน เป็นต้น การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนั้นต้องจัดกิจกรรมให้มีบูรณาการกับองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบและพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างเต็มที่

๒.๔.๕ ทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. กิจกรรมแนะแนวกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคลช่วยผู้เรียนให้ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนพร้อมทั้งเสริมสร้างทักษะชีวิต ภูมิภาวะทางอารมณ์ และการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลและสังคมทั่วไป กิจกรรมแนะแนวจำแนกเป็น ๔ กลุ่มดังนี้

๑.๑ กิจกรรมรู้จักเข้าใจและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

๑.๒ กิจกรรมการแสวงหาและการใช้ข้อมูลสารสนเทศ

๑.๓ กิจกรรมการตัดสินใจและแก้ปัญหา

๑.๔ กิจกรรมการปรับตัวและดำรงชีวิต

^{๕๑} ขจิต ฝอยทอง และกาญจนา ทองอินทร์, “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช”, วารสารวิชาการ, ๖(๘) (สิงหาคม ๒๕๔๖) : ๕๘-๖๒.

๒. กิจกรรมนักเรียนกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองครบวงจร ตั้งแต่การศึกษาวิเคราะห์วางแผนและปฏิบัติตามแผนตลอดจนการประเมินการปรับปรุงการปฏิบัติงานโดยเน้นการร่วมกันทำงานเป็นกลุ่มหรือชุมนุมต่างๆแบ่งเป็น ๒ ชนิดคือ

๒.๑ กิจกรรมตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนเช่นชุมนุมวิทยาศาสตร์ ชุมนุมดนตรีชุมนุมกีฬาฟุตบอล เป็นต้น

๒.๒ กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารียุวกาชาดผู้บำเพ็ญประโยชน์และรักษาดินแดน เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีของชาติมีระเบียบวินัยมีความรักสามัคคีรู้จักเสียสละและช่วยเหลือผู้อื่นจากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าลักษณะของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะได้แก่ กิจกรรมแนะแนวและกิจกรรมนักเรียนซึ่งกิจกรรมนักเรียนยังแบ่งออกเป็น ๒ กิจกรรมคือกิจกรรมแรกเป็นกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน จัดเพื่อสนองความสนใจของผู้เรียนพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ทักษะความสามารถเช่นชุมนุมดนตรีชุมนุมกีฬากิจกรรมที่สองเป็นกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารียุวกาชาดผู้บำเพ็ญประโยชน์และรักษาดินแดนจัดเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัยซื่อสัตย์ สุจริตมีความสามัคคีอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้รู้จักบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวมเป็นพลเมืองดีของชาติ

เป้าหมายของการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน**กระทรวงศึกษาธิการ** การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้กำหนดเป้าหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียนดังนี้^{๕๒}

๑. ได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายเกิดความรู้ความชำนาญด้านวิชาการวิชาชีพและเทคโนโลยี

๒. เห็นคุณค่าขององค์ความรู้ต่างๆและสามารถนำความรู้และประสบการณ์ใช้ในการพัฒนาตนเองและประกอบอาชีพสุจริต

๓. รู้จักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นมีวุฒิภาวะทางอารมณ์มีกระบวนการคิดมีทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมและมีความสุข

๔. ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเองมองเห็นช่องทางในการสร้างงานอาชีพในอนาคตได้เหมาะสมกับตนเอง

๕. พัฒนาบุคลิกภาพเจตคติค่านิยมที่ดีในการดำเนินชีวิตเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

๖. มีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเองครอบครัวสังคมและประเทศชาติตลอดจนความเป็นระเบียบวินัยคุณธรรมและจริยธรรม

สุพัชรา ชิมเจริญ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีเป้าหมายดังนี้^{๕๓}

๑. ผู้เรียนได้ประสบการณ์ที่หลากหลายเกิดความรู้ความชำนาญทางวิชาการและวิชาชีพอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

๒. ผู้เรียนค้นพบความสนใจความถนัดและพัฒนาความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมองเห็นช่องทางในการสร้างงานอาชีพในอนาคตได้เหมาะสมกับตนเอง

^{๕๒} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๒.

^{๕๓} สุพัชรา ชิมเจริญ, การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน, หน้า ๔.

๓. ผู้เรียนเห็นคุณค่าขององค์ความรู้ต่างๆสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและประกอบสัมมาอาชีพ

๔. ผู้เรียนพัฒนาบุคลิกภาพเจตคติค่านิยมในการดำรงชีวิตและเสริมสร้างศีลธรรมจริยธรรม

๕. ผู้เรียนมีจิตสำนึกและทำประโยชน์เพื่อสังคมและประเทศชาติ

ขจิต ฝอยทอง และกาญูด้า ทองอินทร์ เป้าหมายของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีความหมายดังนี้

๑. ผู้เรียนได้รับประสบการณ์หลากหลายเกิดความรู้ (Knowledge) ความชำนาญทั้งวิชาการวิชาการ (academic) และวิชาชีพ (Professional)

๒. ผู้เรียนค้นพบความสนใจและความถนัดของตนเองเห็นช่องทางในการสร้างงานอาชีพในอนาคต

๓. ผู้เรียนเห็นคุณค่าของความรู้สามารถนำเอาประสบการณ์เพื่อการพัฒนาตนเองและประกอบอาชีพ

๔. ผู้เรียนพัฒนาบุคลิกภาพเจตคติค่านิยมในการดำเนินชีวิตเสริมสร้างศีลธรรมและจริยธรรม

๕. ผู้เรียนมีระเบียบวินัยมีความรับผิดชอบทำประโยชน์เพื่อสังคมและประเทศชาติจากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าเป้าหมายการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถความชำนาญด้านวิชาการวิชาชีพและเทคโนโลยีค้นพบศักยภาพของตนเองเน้นให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายสามารถมองหาช่องทางในการสร้างงานอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง

๒.๔.๖ หลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีหลักการจัดดังนี้^{๕๔}

๑. มีการกำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

๒. จัดให้เหมาะสมกับวัยวุฒิภาวะความสนใจความถนัดและความสามารถของผู้เรียนและวัฒนธรรมที่ดีงาม

๓. บูรณาการวิชาการกับชีวิตจริงให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงการสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและรู้สึกสนุกกับการใฝ่รู้ใฝ่เรียน

๔. ใช้กระบวนการจัดกลุ่มในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ฝึกให้คิดวิเคราะห์สร้างสรรค์จินตนาการที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง

๕. จำนวนสมาชิกมีความเหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรมกลุ่ม

๖. มีการกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายของสถานศึกษา

^{๕๔} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔, หน้า ๓.

๗. ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการมีครูเป็นที่ปรึกษาถือเป็นหน้าที่และงานประจำโดยคำนึงถึงความปลอดภัย

๘. ยึดหลักการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ครูพ่อแม่ผู้ปกครองชุมชนองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

๙. มีการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมโดยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

สุพัสรา ชิมเจริญ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีหลักการจัดดังนี้

๑. กำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

๒. จัดให้เหมาะสมกับวัยวุฒิภาวะความสนใจความถนัดและความสามารถของผู้เรียน

๓. บูรณาการวิชาการกับชีวิตจริงให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๔. ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ฝึกให้คิดวิเคราะห์สร้างสรรค์จินตนาการที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง

๕. จำนวนสมาชิกมีความเหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม

๖. มีการกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายของการศึกษา

๗. ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการมีครูเป็นที่ปรึกษาถือเป็นหน้าที่และงานประจำโดยคำนึงถึงความปลอดภัย

๘. ยึดหลักการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ผู้ปกครองชุมชนองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

๙. มีการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมโดยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ขจิต ฝอยทอง และกาญจนา ทองอินทร์ หลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

๑. กำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

๒. จัดให้เหมาะสมกับวัยวุฒิภาวะความสนใจความถนัดและความสามารถของผู้เรียน (ability)

๓. บูรณาการเข้ากับชีวิตจริงให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต (life - long education)

๔. ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดการเรียนรู้ฝึกให้คิดวิเคราะห์สร้างสรรค์จินตนาการที่เป็นประโยชน์สัมพันธ์กับชีวิตจริงในแต่ละช่วงวัย

๕. จำนวนสมาชิกมีความเหมาะสมกับลักษณะกิจกรรม

๖. มีการกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ (Vision) และเป้าหมาย (Goal) ของสถานศึกษา

๗. ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการครูเป็นเพียงที่ปรึกษา

๘. เปิดโอกาสให้ครูผู้ปกครองชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

๙. มีการประเมินผลการจัดกิจกรรมด้วยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าหลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีหลักการจัดดังนี้มีการกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางการจัดกิจกรรมที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมโดยคำนึงถึงวิวุฒิภาวะความสนใจความถนัดและความสามารถของผู้เรียนสามารถบูรณาการกับชีวิตจริงได้โดยผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการมีครูเป็นที่ปรึกษาเปิดโอกาสให้พ่อแม่ผู้ปกครองชุมชนหรือองค์กรมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

๒.๔.๗ แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดแนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษาที่คณะกรรมการสถานศึกษาจะต้องจัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องใช้วางแผนในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้อย่างสอดคล้องตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ. ๒๕๕๑ เหมาะสมกับความพร้อมของชุมชนตามสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนตลอดจนวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาโดยมีกระบวนการจัดทำหลักสูตรหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนดังนี้

๑. ศึกษาวิสัยทัศน์พันธกิจเป้าหมายลักษณะอันพึงประสงค์โครงสร้างหลักสูตรของสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียนเพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

๒. ศึกษาข้อมูลสารสนเทศเช่นสภาพความพร้อมของโรงเรียนสภาพของชุมชนท้องถิ่นสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนเพื่อเป็นข้อมูลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

๓. วางแผนและจัดแผนการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยกำหนดวัตถุประสงค์กระบวนการที่ดำเนินการสื่อ/อุปกรณ์และการประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้เพื่อให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

๔. กำหนดบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาหัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนครูที่ปรึกษากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนผู้เรียนผู้ปกครองและชุมชนเพื่อมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

๕. กำหนดการประเมินและเกณฑ์การประเมินการผ่านกิจกรรมแต่ละภาคเรียนชั้นปีและช่วงชั้นให้เป็นไปตามสถานศึกษากำหนดเพื่อให้การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนประสบผลสำเร็จบรรลุผลตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้มากขึ้นนอกจากจะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษากิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแล้วสถานศึกษาจะต้องมีการกำหนดครูผู้รับผิดชอบมีการนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

ขจิต ฝอยทอง และกาญจนา ทองอินทร์ กล่าวว่าแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีดังนี้

๑. จัดกิจกรรมให้ส่งเสริมเกื้อกูลการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระทั้ง ๘ กลุ่มเช่นโครงการรักษ์วัฒนธรรมไทย

๒. จัดกิจกรรมตามความสนใจความถนัดตามธรรมชาติของผู้เรียนและชุมชนเช่น ชุมนุมกีฬาชุมนุมดนตรีไทย เป็นต้น

๓. จัดกิจกรรมให้ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์ต่อสังคมเช่นกิจกรรม ลูกเสือเนตรนารีรักษาดินแดนและเพื่อนเตือนเพื่อน เป็นต้น

๔. จัดกิจกรรมให้บริการด้านต่างๆฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมเช่นบริการห้องสมุดสหกรณ์พยาบาล เป็นต้น

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าแนวการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีแนวการจัดตั้งนี้จัดให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ เหมาะสมกับความพร้อมของชุมชนตามความสนใจของผู้เรียนตามถนัดตามธรรมชาติของผู้เรียนโดยสถานศึกษาต้องพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนรวมทั้งต้องกำหนดครูผู้รับผิดชอบมีนิเทศติดตามผลและประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมนักเรียน

คุณธรรมจริยธรรมในตัวนักเรียนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือตามหลักแนวคิด ด้วยการผ่านกิจกรรมต่างๆ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า “คุณธรรม” คือคุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามให้เป็นจิตใจที่สูงประณีตและประเสริฐเช่นความรักความเมตตาอยากให้อื่นพ้นทุกข์ความยินดีการวางตัวเป็นกลางความมีน้ำใจการเสียสละความกตัญญูความละเอียดและความกลัวบาปความเคารพนบนอบและความสุภาพอ่อนโยน^{๕๕}

พิสิษฐ์ ศิริรักษ์ ได้ให้ความหมายไว้เป็น ๒ ลักษณะคือ^{๕๖}

๑. คุณธรรมหมายถึงความตั้งงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน

๒. คุณธรรมหมายถึงคุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรมกรมิวิชาการกล่าวว่าคุณธรรมหมายถึงคุณงามความดีในด้านกายวาจาและใจซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติและสังคมเกิดความสงบสุขอันได้แก่หลักธรรมในศาสนาต่างๆ

เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงคุณงามความดีซึ่งเป็นคุณสมบัติทางกายวาจาใจใดๆที่เป็นคุณไม่เป็นโทษ^{๕๗}

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ ได้กล่าวว่าคุณธรรมหมายถึงสภาพคุณงามความดีคนที่มีคุณธรรมหมายถึงคนที่มีจริยธรรมอยู่ในระดับสูงคนที่มีคุณธรรมนั้นนอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นแล้วยังมีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่น^{๕๘}

^{๕๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

^{๕๖}พิสิษฐ์ ศิริรักษ์, มนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาวิชาการ, ๒๕๔๐), หน้า ๖๘.

^{๕๗}เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร, ศิลปวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

ลิขิต ธีรเวคิน ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” ว่าหมายถึงจิตวิญญาณของปัจเจกบุคคลศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วยปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณสังคมต้องมีจิตวิญญาณคุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกลมกลืนเรียนรู้โดยพ่อแม่สถาบันการศึกษาศาสนาพรรคการเมืองและองค์กรของรัฐ^{๕๘}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวว่าคุณธรรมหมายถึงหลักธรรมที่สร้างความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรมที่คำนึงถึงความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี^{๖๐}

วิวัฒน์ ชัตติยะมานะ ได้ให้ความหมายว่าคุณธรรมเป็นสิ่งที่ตั้งงามอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเกิดประโยชน์แก่ตนเองและการประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงามความถูกต้องซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคลทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำการสิ่งต่างๆ อันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียนตนเองหรือกระทำการที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น^{๖๑}

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงคุณลักษณะที่ดีงามของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรมคุณธรรมเป็นเรื่องของจิตใจดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีความรักความปรารถนาดี มีใจกว้างมีความอดทนมีความเสียสละมีความคิดเห็นในเรื่องที่ถูกต้องดีงามและมีความตั้งใจจริงที่จะงดเว้นจากการทำความชั่วและความเสื่อมเสียทุกชนิด^{๖๒}

พนัส หันนาคินทร์ กล่าวถึง คุณธรรมในสถานศึกษาสรุปได้ว่าการปกครองของครูในโรงเรียนให้ได้ผลพึงปรารถยานั้นนอกจากครูใหญ่จะมีลักษณะของผู้นำและมีคุณสมบัติของความเป็นครูใหญ่แล้วยังต้องเป็นคนมีคุณธรรมนั่นก็คือการสร้างคุณธรรมและการปฏิบัติตัวให้เป็นตามคุณธรรมที่ดีงามนั้น^{๖๓}

วคิน อินทสระ ได้กล่าวถึง คุณธรรมหมายถึงอุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิตอุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน^{๖๔}

^{๕๘} สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ, **วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ภาคพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕.

^{๕๙} ลิขิต ธีรเวคิน, **คนไทยในอุดมคติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

^{๖๐} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **จิตวิทยาและจิตวิทยาพัฒนาการ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕.

^{๖๑} วิวัฒน์ ชัตติยะมานะ, **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู**, (สงขลา: ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๑.

^{๖๒} จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, **สังคมศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๕.

^{๖๓} พนัส หันนาคินทร์, **การบริหารบุคคลในโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐๘.

^{๖๔} วคิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, หน้า ๑๐๖.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้สรุปความหมายของคุณธรรมว่าคุณธรรมหมายถึงคุณความดีของบุคคลที่ได้กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจโดยมีเป้าหมายว่าเป็นการกระทำความดีหรือพฤติกรรมที่ดีซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมเช่นความเสียสละความมีน้ำใจความเกรงใจความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น^{๖๕}

ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงความรู้และความเข้าใจถึงธรรมชาติของความดีจริงๆแล้วจะไม่พลาดจากการประกอบความดีจะไม่ทำความชั่วเพราะความไม่รู้นั่นเองทำให้ต้องทำความชั่วความเขลาเป็นความชั่วร้ายพอกับความรู้เป็นคุณธรรมหรือความดีไม่มีใครตั้งใจทำความผิดที่ทำความผิดเพราะไม่รู้^{๖๖}

กูด (Good.) ได้ให้ความหมายใน Dictionary of Education ว่า “คุณธรรมมีความหมาย ๒ นัย คือ นัยแรก คือ ความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำตามกันมาจนเป็นความเคยชินความหมายในที่ ๒ คือคุณภาพของบุคคลตามความคิดและตามมาตรฐานของสังคมซึ่งเกี่ยวกับความประพฤติและหลักศีลธรรม”^{๖๗}

บรรจง ชูสกุลชาติ กล่าวว่า คนมิใช่เป็นเพียงสิ่งที่มีชีวิตที่ประกอบด้วยรูปร่างหน้าตาภายนอกที่มองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้นแต่หากยังต้องประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญซึ่งทำให้แตกต่างไปจากสัตว์โลกทั่วไปสิ่งนั้นคือ “คุณธรรม” เพราะคุณธรรมนี้เองทำให้คนได้ชื่อว่าเป็น “มนุษย์” อันมีความหมายว่าเป็นผู้มีจิตใจสูงค่าว่า “คุณธรรม” จึงหมายถึงสภาพความดีงามทั้งหลายซึ่งฝังลึกอยู่ในสำนึกของบุคคลอาจกล่าวได้ว่าคุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษยชาติโดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงาม^{๖๘}

สุพล วังสินธ์ สรุปได้ว่า คุณธรรมหมายถึงคุณสมบัติภายในใดๆก็ตามที่เป็นคุณไม่เป็นโทษเกิดขึ้นเพราะจิตรู้ความจริงความดีความงาม^{๖๙}

สมใจ เขียวสด กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงสภาพคุณงามความดีที่สะสมอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคลหรือข้อกำหนดอันเป็นปทัสถานสำหรับความประพฤติและการปฏิบัติของบุคคลเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้ประกอบคุณความดี^{๗๐}

^{๖๕}สงวน สุทธิเลิศอรุณ, **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๖), หน้า ๙.

^{๖๖}ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (เพชรบุรี: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๖๗}Good, C.V., **Dictionary of Education**, ๓rd ed, (New York : McGraw-Hill), p.๖๔๑.

^{๖๘}บรรจง ชูสกุลชาติ, “แนวความคิดปรับปรุงหลักสูตรเกษตรศาสตร์และคหกรรมศาสตร์เพื่อการทำงาน”, **วารสารมิตรครู**, ๔(๕), ๒๒, (กุมภาพันธ์, ๒๕๔๒): ๕.

^{๖๙}สุพล วังสินธ์, “องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม”, **สารพัฒนาหลักสูตร**, ๑๑(๖), (ตุลาคม-พฤศจิกายน, ๒๕๓๔): ๑๙.

^{๗๐}สมใจ เขียวสด, **คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา**, เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

เนตร์พัฒนา ยาวีราช ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงคุณงามความดีของบุคคลที่มีจริยธรรมในจิตใจ มีความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่งตรงข้ามกับกิเลส (vice) คุณธรรมคือความดีงามที่เกิดจากการทำความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามทั้งต่อตนเองและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวมได้รับประโยชน์ด้วยคุณธรรมสำคัญได้แก่ความซื่อสัตย์ความเสียสละการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่บุคคลต่างๆ^{๗๑}

ฉลอง มาปรีดา กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึงความดีที่อยู่ในจิตใจของบุคคลได้แก่ความเมตตากรุณาความซื่อสัตย์สุจริตความเสียสละและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความกตัญญูความพากเพียรความเห็นอกเห็นใจความละเอียดอ่อนและความกล้าที่จะทำความดีสิ่งเหล่านี้ต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับจิตใจของบุคคลให้คงอยู่ตลอดไปเมื่อไม่มีศีลธรรมประจำใจจึงกลายเป็นคนแข็งกระด้างหยาบคายหรือก้าวร้าวไร้มารยาทแม้จะเป็นคนฉลาดบริหารงานเก่งแต่เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป^{๗๒}

จากความหมายคุณธรรมของนักวิชาการต่างๆพร้อมสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึงคุณสมบัติที่เป็นความดีความถูกต้องซึ่งอยู่ในจิตใจของบุคคลช่วยเสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม ให้เป็นจิตใจที่สูงประณีตและประเสริฐเช่นความรักความเมตตาอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความยินดีการวางตัวเป็นกลางความมีน้ำใจการเสียสละความกตัญญูความละเอียดและความกล้าหาญความเคารพนบอบและความสุภาพอ่อนโยนเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรมคุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษยชาติ โดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงาม

๒.๗ แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมและสาระร่วมสมัยในวิชาสังคมศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแบ่งเป็น ๕ สาระย่อยได้แก่

สาระที่ ๑ ศาสนาศีลธรรมจริยธรรม

สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์

สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์

สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

ในแต่ละสาระต่างก็มีธรรมชาติของวิชาวัตถุประสงค์ของวิชาเนื้อหาสาระมโนคติและหลักการของวิชาที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ต่างกันรวมทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็มีจุดเน้นที่ต่างกันบ้างดังรายละเอียดของแต่ละสาระดังนี้

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

^{๗๑}เนตร์พัฒนา ยาวีราช, **จริยธรรมธุรกิจ**, (กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑.

^{๗๒}ฉลอง มาปรีดา, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗.

สาระที่ ๑ ศาสนาศีลธรรมจริยธรรมนับเป็นสาระหนึ่งในหลักสูตรที่กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนในทุกช่วงชั้นโดยได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ดังนี้

มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติความสำคัญศาสนาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ที่ตนนับถือและศาสนาอื่นมีศรัทธาที่ถูกต้องยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือจากมาตรฐานทั้งสองประการของสาระที่ ๑ ตลอดจนหัวข้อหลักของสาระนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการเน้นการเรียนการสอนเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

สำหรับสาระการเรียนรู้แกนกลางของสาระที่ ๑ ศาสนาศีลธรรมจริยธรรมประกอบด้วย ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือพุทธประวัติหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกาลหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือการบริหารจิตและเจริญปัญญาการปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือปฏิบัติตนและมีมารยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาสัมมนาและเสนอแนะแนวทางในการธำรงรักษาศาสนาที่ตนนับถือส่งผลถึงการพัฒนาตนพัฒนาชาติและโลกต่อไป^{๗๓}

จากมาตรฐานทั้ง๒ประการของ สาระที่ ๑ ตลอดจนหัวข้อหลักของสาระนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการเน้นการเรียนการสอนเรื่องของศาสนาที่นักเรียนนับถือสำหรับในส่วนของพระพุทธศาสนาจะเน้นในด้านความรู้ค่านิยมและการปฏิบัติในที่นี้จึงขอเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนสาระที่ ๑ ศาสนาศีลธรรมจริยธรรมโดยให้รายละเอียดในส่วนของจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนาการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนาเน้นมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของพระพุทธศาสนาให้ผู้เรียนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาตลอดจนสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องทั้งนี้เพื่อประโยชน์ที่จะเกิดแก่ตนเองและเกิดแก่สังคมในส่วนรวมซึ่งความมุ่งหมายนี้ก็เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีที่มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์นั่นเอง

การจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนา

สุนน อมรวิวัฒน์ ให้ความเห็นว่า ถ้าพิจารณาวิธีสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาลจะพบว่าเป็นการสอนที่ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีดังนั้นการนำพุทธวิธีของพระพุทธองค์มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนาเพื่อปลูกฝังความเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนของประเทศจึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่งพุทธวิธีในการสอนนั้น^{๗๔}

วศิน อินทสระ อธิบายว่าหมายถึงวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัทคือภิกษุ ภิกษุณีอุบาสกอุบาสิกาหรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์เนื่องจากทรงมีพุทธวิถึหลายประการอัน

^{๗๓} กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒).

^{๗๔} สุนน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๓๐), หน้า ๙๐.

เหมาะสมแก่ผู้ฟังหรือพูดสนทนาด้วยเมื่อจบการสอนหรือการสนทนาจึงมักจะได้รับผลสมความมุ่งหมายคือผู้ฟังได้บรรลุผลบ่งแสดงตนถึงพระรัตนตรัยเป็นพุทธมามกะบ้างสุดแล้วแต่บารมีหรืออินทรีย์ของแต่ละคนซึ่งแก่อ่อนไม่เท่ากัน^{๗๕}

วิธีสอนของพระพุทธองค์มีหลายวิธีซึ่งมีผู้อธิบายและศึกษาไว้พอประมวลได้ดังต่อไปนี้

๑) วิธีสอนแบบบรรยาย พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความเห็นว่า^{๗๖} พระพุทธเจ้าน่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวันซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์จำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้วมาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่า เป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกัน พอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้าง ๆ ได้ในการสอนแบบบรรยายในสาระพระพุทธศาสนานั้น ผู้สอนควรเริ่มจากการนำเข้าสู่บทเรียน โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ เช่น ถ้าจะสอนเกี่ยวกับหลักธรรม อาจให้นักเรียนร้องเพลงเกี่ยวกับหลักธรรมนั้น ๆ หรือการสนทนาเกี่ยวกับ เหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อจะโยงเข้าสู่หลักธรรมที่จะเรียน หรือการใช้สื่อประกอบ เช่น การฉายวีดิทัศน์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมที่จะเรียน เป็นต้น จากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นสอน โดยผู้สอนอธิบายหลักการหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ เรื่องที่เรียน เช่น หลักการของหลักธรรมที่จะเรียน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเบื้องต้น เกี่ยวกับหลักธรรมนั้น ๆ เสียก่อน จากนั้นอาจยกตัวอย่างประกอบ หรือตั้งคำถามผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนวิเคราะห์หาเหตุผล จนเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป ขั้นตอนต่อไป คือ การสรุปเป็นขั้นที่ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสรุปสิ่งที่ได้เรียนไปแล้วเพื่อให้เกิดมโนคติที่ถูกต้อง

ครูสังคัมศึกษาที่สอนสาระพระพุทธศาสนาสามารถนำวิธีการบรรยายมาใช้ในการเรียนการสอนในห้องเรียนได้โดยอธิบายเนื้อหาให้กระจ่างชัดทั้งนี้อาจมีสื่อการสอนประกอบหรือมีการอุปมาอุปไมยเพื่อให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาที่เป็นนามธรรมที่เข้าใจยากให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

๒) วิธีสอนแบบไตรสิกขาท่านพุทธทาสภิกขุ อธิบายว่าไตรสิกขา หมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของปัญญา ปัญญาเป็นเครื่องตัดรากของความทุกข์ศีล สมาธิ ปัญญา จึงต้องอาศัยกันและกัน ในการแก้ปัญหาและเมื่อมีปัญญา ปัญญาก็คุม ศีล สมาธิให้อยู่ในอำนาจได้^{๗๗}

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้แนวของวิธีสอนแบบไตรสิกขาว่า เป็นการสอนที่ประกอบด้วย ขั้นตอนในการศึกษา ๓ ขั้น ได้แก่ ขั้นศีล เป็นการควบคุมให้ผู้เรียนอยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกาย และวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียนขั้นสมาธิให้นักเรียนรวบรวมจิตใจ ความคิดให้แน่วแน่เป็นจุดเดียว ผู้เรียนตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ ออกจากความคิดและจิตใจขั้นปัญญา เป็นขั้นที่นักเรียนใช้สมาธิที่มีจิตแน่วแน่ ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจแก้ปัญหาได้เกิดการเรียนรู้เกิดปัญญาญาณขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามเป็น

^{๗๕} วศิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^{๗๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

^{๗๗} **พุทธทาสภิกขุ, พุทธกิจจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๖).

จริงการสอนแบบไตรสิกขา จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เกิดความเข้าใจ และนำความรู้ขึ้นมาแก้ปัญหาของตนต่อไป^{๗๘}

๓) **วิธีสอนแบบธรรมสาส์กัจฉา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)** ได้อธิบายว่า การสอนแบบสาส์กัจฉา หรือสนทนานั้น วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อย ไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสในพระศาสนา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรมในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำ คู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อยและทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน

สุนน อมรวิวัฒน์ ได้ให้แนวคิดว่าธรรมสาส์กัจฉาหมายถึงการสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นการอภิปรายปัญหาการแสวงหาเหตุผลคิดค้นคัดค้านหรือคล้อยตามการบูชา วิสัยนาการได้ว่าที่ทางวิชาการการซักถามและแก้ปัญหาพุทธวิธีสอนนี้ใช้กันมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้วการสอนแบบธรรมสาส์กัจฉาเป็นการสอนเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิดแก้ปัญหาเป็นคนมีเหตุผลและช่วยให้ผู้เรียนได้แนวคิดทางธรรมและได้ฝึกฝนอย่างจริงจัง^{๗๙}

การสอนสาระพระพุทธศาสนาครูสังคัมศึกษาสามารถนำแนวการสอนแบบธรรมสาส์กัจฉาไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามขั้นตอนดังกล่าวข้างต้นเพื่อให้นักเรียนสนทนากันจนเกิดความรู้ทางธรรม นับเป็นการฝึกให้นักเรียนมีคุณลักษณะรู้จักคิดแก้ปัญหาอย่างถูกวิธีวิธีสอนแบบอริยสัจ ๔ เป็นวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ทรงนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ในการสอนพุทธบริษัทสำหรับความหมายของอริยสัจนั้นอริยะหมายถึงบุคคลผู้บรรลุนิเวศน์วิเศษส่วนคำว่าสัจจะหมายถึงความรู้เรื่องแห่งความจริงดังนั้นอริยสัจจึงหมายถึงความจริงของพระอริยะหรือความจริงอัน ประเสริฐ เป็นชื่อธรรมสำคัญหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา ๔ ประการอันได้แก่ทุกข์สมุทัยนิโรธและมรรค

สาโรช บัวศรี ได้อธิบายวิธีสอนตามขั้นทั้ง ๔ ของอริยสัจไว้ดังนี้

๑. **ขั้นกำหนดปัญหา (หรือขั้นทุกข์)** ครูช่วยนักเรียนให้ได้ศึกษาพิจารณาดูปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเองด้วยความรอบคอบและพยายามกำหนดขอบข่ายของปัญหาที่ผู้เรียนจะต้องคิดแก้ไขให้จงได้

๒. **ขั้นตั้งสมมติฐาน (หรือขั้นสมุทัย)** โดยครูช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาด้วยตนเองว่าสาเหตุของปัญหาที่ยกมากล่าวในขั้นที่ ๑ นั้นมีอะไรบ้างช่วยผู้เรียนให้เกิดความเข้าใจว่าในการแก้ปัญหาใดๆนั้นจะต้องกำจัดหรือดับที่ต้นตอหรือแก้ที่สาเหตุของปัญหาเหล่านั้นและช่วยผู้เรียนให้คิดว่าการแก้ปัญหาที่สาเหตุนั้นอาจจะกระทำอะไรได้บ้างคือให้กำหนดสิ่งที่จะกระทำนี้เป็นข้อๆ

๓. **ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล (หรือขั้นนิโรธ)** สัจฉิกริยาหมายถึงการทำให้แจ้งหรือทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการทำอย่างไรจึงจะทำให้แจ้งได้เมื่อทดลองได้ผลประการใดต้องบันทึกผลของการทดลองแต่ละอย่างไว้เพื่อพิจารณาขั้นต่อไป

^{๗๘} สุนน อมรวิวัฒน์, **พุทธวิธีการสอน เอกสารการประชุมทางวิชาการพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๓), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๗๙} สุนน อมรวิวัฒน์, **การประยุกต์พุทธวิธีการสอนในหนังสือจุดเสริมประสิทธิภาพ เทคนิคและวิธีการสอนในระดับประถมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

๔. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (หรือชั้นมรรค) จากการทดลองกระทำด้วยตนเองหลายๆอย่างนั้นย่อมจะได้ผลออกมาให้เห็นชัดผลบางประการจะชี้ให้เห็นว่าแก้ปัญหาไม่ได้เลย ผลบางประการนี้ชี้ให้เห็นว่าแก้ปัญหาได้แต่ไม่ค่อยชัดเจนนักผลที่ถูกต้องจะชี้ให้เห็นว่าแก้ปัญหาได้แน่นอนแล้วและได้บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่ต้องวิเคราะห์และเปรียบเทียบ ข้อมูลที่ได้บันทึกไว้ในขั้นที่ ๓ นั้นจนเห็นแจ่มแจ้งว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาได้ที่กำหนดในขั้นที่๑ได้สำเร็จ^{๘๐}

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวจะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหาได้จริงต่อไปก็ให้สรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นข้อๆ หรือเป็นระบบหรือเป็นแนวทางปฏิบัติแล้วลงมือกระทำหรือปฏิบัติอย่างเต็มที่ตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน

การสอนแบบอริยสังคีเป็นวิธีสอนวิธีเดียวกับการแก้ปัญหาหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั่นเองซึ่งมีขั้นตอนในขั้นของการกำหนดปัญหาขั้นกำหนดสมมติฐานขั้นการทดลองและการแก้ปัญหาขั้นการวิเคราะห์และขั้นสรุปผลในการสอนสาระพระพุทธศาสนา ครูสังคัมศึกษาสามารถนำวิธีดังกล่าวมาใช้สอนได้ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีเหตุผลรวมทั้งสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๕) วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา เป็นวิธีสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ถ้าศึกษาจากพระพุทธประวัติจะเห็นว่าพระองค์ทรงแสดงอนันตลักขณสูตรซึ่งทรงตรัสถามความเห็นของพระปัญจวัคคีย์นั้นก็เป็นลักษณะของการถามตอบ

วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม-ตอบระหว่างผู้สอนกับนักเรียนโดยผู้สอนเป็นผู้ถามนักเรียนเป็นผู้ตอบหรือนักเรียนเป็นผู้ถามนักเรียนเป็นผู้ตอบเพราะในการถาม-ตอบนี้ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเองแต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเองคิดเป็นทำเป็นแก้ปัญหาเป็น^{๘๑}

๖) วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์ (วิริยุต วิเชียร) ได้พัฒนาระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนขึ้นโดยมีแนวคิดว่าการสืบสวนสอบสวนเป็นกระบวนการหาความจริงและวิธีแก้ปัญหาด้วยการตั้งคำถามในแนวกระบวนการวิทยาศาสตร์ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อนำไปสู่การควบคุมสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ทั้งทางวัตถุทางสังคมและทางจิตใจวิธีวิทยาศาสตร์ทางธรรมมุ่งพัฒนาความเข้าใจและเพื่อการควบคุมสิ่งแวดล้อมภายนอกของมนุษย์ในทางวัตถุกระบวนการวิทยาศาสตร์มีทั้งทางโลกและทางธรรม^{๘๒}

^{๘๐} สาโรช บัวศรี, วิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสังคี ในศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖), หน้า ๖-๗.

^{๘๑} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๓-๑๗๔.

^{๘๒} วิริยุต วิเชียร, ระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์ ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิคอร์ต, ๒๕๒๖), หน้า ๕๙.

ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนตามแนวการสืบสวนสอบสวนมีดังนี้

- ขั้นที่ ๑ การเห็นปัญหาและวิเคราะห์ปัญหา
- ขั้นที่ ๒ การเสนอเหตุผลแห่งปัญญาในรูปของการตั้งสมมติฐาน
- ขั้นที่ ๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ขั้นที่ ๔ การทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูล
- ขั้นที่ ๕ การสรุปผล

ในการสอนสาระพระพุทธศาสนาครูสังคัมศึกษาซึ่งก็ใช้การสอนแบบสืบสวนสอบสวนในการสอนสาระต่างๆในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคัมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมมาแล้วการนำวิธีสอน

แบบสืบสวนสอบสวนมาใช้สอนจะทำให้ผู้เรียนคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาเป็นโดยเฉพาะปัญหาทางธรรม

๗) วิธีสอนแบบเบญจขั้น การสอนแบบเบญจขั้นเป็นการนำเอาหลักธรรมเรื่องขั้น ๕ อันได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มาประยุกต์ในการสอนโดยเปรี๊ยะงกุมุทได้พัฒนาการสอนแบบเบญจขั้นอย่างเป็นระบบ

สำหรับขั้นตอนการสอนแบบเบญจขั้น มีดังนี้ ^{๘๓}

๑. ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้แล้วเกิดอารมณ์ความรู้สึกเป็นสถานการณ์ใด ๆ สถานการณ์

๒. ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา) ครูควบคุมสิ่งเร้าให้นักเรียนสัมผัสโดยอายตนะทั้ง ๖ ให้ถูกช่องทางรับรู้อย่างแท้จริงและใช้คำถามการเรียนการสอนทางรับรู้

๓. ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึกรู้ (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถามให้นักเรียนเพื่อให้แยกแยะว่ามีอะไรเกิดขึ้นใครทำอะไรที่ไหนเมื่อไรผลเป็นอย่างไรใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนสรุปความรู้สึกขั้นต้นที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ

๔. ขั้นตัดสินความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นที่ผู้เรียนวิจารณ์ความผิดความถูก ความดีงาม ความชั่วร้ายความเหมาะสมควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ

๕. ขั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาณ) เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อนำความดีหรือความรู้สึกอันชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตนเป็นคำถามให้นักเรียนตอบโดยคำนึงถึงตนเองเป็นที่ตั้ง

การสอนแบบเบญจขั้นนี้ครูสังคัมศึกษาสามารถนำไปใช้ในการสอนสาระพระพุทธศาสนาเพราะเป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมตลอดจนค่านิยมที่พึงประสงค์โดยฝึกให้คิดตัดสินใจด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ

^{๘๓} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้อันรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคัมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๑๗๖.

๘) **วิธีสอนตามหลักพุทธ** พุทธแปลตามศัพท์หมายถึงการได้สติมากเป็นวิธีการเรียนรู้จากคำบอกเล่าและในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นมงคลอย่างหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการ^{๘๔}

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้นำหลักพุทธมาจัดเสนอเป็นกระบวนการเรียนการสอนโดยมีขั้นตอนดังนี้^{๘๕}

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างศรัทธา

- ๑.๑ การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม
- ๑.๒ บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์
- ๑.๓ การเสนอสิ่งเร้าและการสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้

ขั้นตอนที่ ๒ การสอนตามหลักพุทธ

- ๒.๑ การฝึกหัดฟังพูดอ่านเขียนเพื่อให้ความรู้และฝึกปฏิบัติ
- ๒.๒ ฝึกปรือเพื่อจับประเด็นสาระและจดจำ
- ๒.๓ การฝึกฝนฝึกทักษะหรือฝึกปฏิบัติจนคล่องแคล่วและจัดเจน
- ๒.๔ การฝึกคิดพิจารณาเข้าใจแจ่มแจ้งการฝึกคิดนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงให้วิธีคิดไว้หลายวิธีครูสามารถเลือกนำวิธีคิดแบบต่างๆมาใช้โดยเฉพาะการคิดแบบโยนิโสมนสิการ
- ๒.๕ การฝึกสรุปความรู้เป็นหลักการด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้งและนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนที่ ๓ การมองตนและการประเมินของกัลยาณมิตร

- ๓.๑ การวัดและประเมินตนเองของนักเรียน
- ๓.๒ การวัดและประเมินโดยเพื่อนนักเรียน
- ๓.๓ การวัดและประเมินโดยครู
- ๓.๔ การช่อมเสริมและช่วยเหลือกันฉันกัลยาณมิตรเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องที่พบจากการประเมิน

การสอนตามหลักพุทธวิธีนี้สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างแท้จริงโดยสามารถสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน

๙) **วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย** วิธีอุปมาอุปไมยเป็นพุทธวิธีที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเทศนาซึ่งช่วยการรับรู้ของเหล่าสาวกให้เข้าใจพุทธธรรมแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมยหมายถึงวิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคนสัตว์หรือสิ่งของเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมองเห็นภาพเกิดมโนทัศน์ง่ายชัดเจนและสมจริงใช้วิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยากเปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียนจะเข้าใจและ

^{๘๔} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

^{๘๕} สุมน อมรวิวัฒน์, การประยุกต์พุทธวิธีการสอนในหนังสือจุดเสริมประสิทธิภาพ เทคนิคและวิธีการสอนในระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘), หน้า ๖๐.

มองเห็นเป็นรูปธรรมได้ในการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยจะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่นำมาเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยที่ชัดเจนและตรงกับเนื้อหาตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้นๆ มากที่สุด^{๘๖}

สำหรับขั้นตอนการสอนแบบอุปมาอุปไมยพอประมวลได้ดังนี้

- ๑) ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
- ๒) ชี้นำดำเนินการสอนโดยผู้สอนอธิบายเนื้อหาเช่นข้อธรรมะพร้อมทั้งเปรียบเทียบ โดยการยกตัวอย่างหรืออุปมาอุปไมยเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหายิ่งขึ้น
- ๓) ชี้นำสรุปบทเรียน

๑๐) วิธีสอนตามกระบวนการเผชิญสถานการณ์ กระบวนการเผชิญสถานการณ์ เป็นกระบวนการสมัยใหม่ที่ประยุกต์มาจากวิธีสอนของพระพุทธเจ้าสามารถนำมาจากกระบวนการสอนได้หลากหลายมีความเห็นว่าการศึกษาย่อมสัมพันธ์สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตวิถีชีวิตมนุษย์ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงการขัดแย้งมีสุขมีทุกข์มีความหวังผิดหวังบ้างเป็นธรรมดาผู้เรียนควรมีโอกาสได้เรียนรู้วิถีทางชีวิตที่สำคัญกับวิธีการศึกษา^{๘๗}

การจัดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องสร้างสมรรถภาพให้ผู้เรียนสามารถเผชิญผล ผสมผสานวิธีการและเผชิญปัญหาได้

สุนน อมรวิวัฒน์ ได้เสนอการผสมผสานวิธีการต่างๆ เพื่อสามารถเผชิญปัญหาได้ โดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอนดังนี้^{๘๘}

๑. การรวบรวมข่าวสารข้อมูลข้อเท็จจริงความรู้และหลักการ
๒. การประเมินค่าและประโยชน์
๓. การเลือกและตัดสินใจ
๔. การปฏิบัติ

จากพุทธวิธีในการสอนที่กล่าวมาข้างต้นครูสังคัมศึกษาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม การจัดการเรียนการสอนสาระหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งเป็นสาระที่ ๒ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ นั้นเป็นสาระที่มุ่งพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนในที่นี่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีเนื้อหาสาระเพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

^{๘๖}สุนน อมรวิวัฒน์, พุทธวิธีการสอน เอกสารการประชุมทางวิชาการพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๗๓.

^{๘๗}สุนน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, หน้า ๓๐.

^{๘๘}สุนน อมรวิวัฒน์, การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์ โครงการกิตติเมธีสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๕๕-๖๐.

เพื่อพัฒนาลักษณะความเป็นพลเมืองดีซึ่งสาระในบทนี้จะช่วยให้ครูสังคมศึกษาเข้าใจการจัดการการเรียนการสอน สาระหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมและนำไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในสาระที่ ๒ ซึ่งสอดคล้องเนื้อหาการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีโดยตรงได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ๒ มาตรฐานด้วยการดังนี้^{๘๙}

มาตรฐาน ส ๒.๑ เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีมีค่านิยมที่ดีงามและธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทยดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๒.๒ เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันยึดมั่นศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

จากมาตรฐานทั้งสองข้อมีจุดเน้นต่างกันคือมาตรฐาน ส ๒.๑ เน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีส่วนมาตรฐาน ส๒.๒ เน้นผู้เรียนให้เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันจากมาตรฐานทั้ง ๒ ข้อได้มีการกำหนดสาระการเรียนรู้แกนกลางไว้ในทุกระดับชั้นโดยมีหัวข้อสำคัญๆ เป็นต้นว่า

- การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวโรงเรียนสังคมประเทศชาติ
- ลักษณะความสามารถและลักษณะความดีของตนเองและผู้อื่น
- การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย
- การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น
- สิทธิขั้นพื้นฐานสิทธิมนุษยชน
- กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน
- โครงสร้างของครอบครัวโรงเรียนสังคม
- ความสัมพันธ์ของบทบาทหน้าที่ในฐานะสมาชิกของครอบครัวโรงเรียนสังคมประเทศชาติ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาลักษณะความเป็นพลเมืองดี หรือการจัดการเรียนการสอนสาระหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งเป็นสาระที่ ๒ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ นั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมุ่งจัดกิจกรรมในหลายๆลักษณะทั้งกิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยกิจกรรมที่จัดต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีพัฒนาเจตคติและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตลอดจนมีทักษะและความสามารถในการที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่ตนเป็นสมาชิกได้อย่างมีความสุข

^{๘๙} กระทรวงศึกษาธิการ, ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งสามด้านด้วยการโดยจัดกิจกรรมที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญเช่นกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการสาธิตการอภิปรายการแสดงบทบาทสมมติการใช้เกมจำลองสถานการณ์การแก้ปัญหาการสืบสวนสอบสวนเป็นต้นกิจกรรมดังกล่าวมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ความเป็นพลเมืองดีการพัฒนาทักษะความสามารถโดยเฉพาะทักษะการคิดและการตัดสินใจซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเป็นพลเมืองดีที่มีคุณภาพ

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์

ในสาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์นั้นนับเป็นสาระสำคัญสาระหนึ่งในหลักสูตรที่กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนในทุกชั้นปีคือระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ และระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ โดยสาระเศรษฐศาสตร์ได้เน้นเรื่องการผลิตการแจกจ่ายและการบริโภคสินค้าและบริการการจัดการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพและการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน^{๙๐}

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้สำหรับสาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์ไว้ดังนี้

มาตรฐาน ส ๓.๑ เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภคการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ารวมทั้งเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส ๓.๒ เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

การสอนวิชาเศรษฐศาสตร์นั้นครูสังคมศึกษาสามารถนำวิธีการทางเศรษฐศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ในห้องเรียนได้คือวิธีการศึกษาโดยวิธีอนุมาน (deductive method) และวิธีการศึกษาโดยวิธีอุปมาน(inductive method)

วิธีอนุมาน หมายถึง การมีหลักกฎเกณฑ์เป็นตัวตั้งแล้วนำสิ่งที่ต้องการพิสูจน์เข้าไปเทียบถ้าสอดคล้องกันก็เป็น “จริง” ถ้าไม่สอดคล้องกันก็เป็น “เท็จ” ส่วนวิธีอุปมานหมายถึงการที่เราหาหลักการโดยใช้ข้อมูลหรือประสบการณ์เพื่อให้เกิดการสรุปเป็นหลักได้ว่าสิ่งที่ศึกษานั้นมีแนวโน้มว่าจะเป็นจริงหรือเป็นเท็จ

การนำวิธีการศึกษาโดยวิธีอนุมานมาใช้ในการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์นั้นครูผู้สอนจะเริ่มจากการกำหนดกฎทฤษฎีหลักการหรือแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ขึ้นมาก่อนแล้วให้นักเรียน

^{๙๐} กระทรวงศึกษาธิการ, ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

ช่วยกันหาข้อมูลหลักฐานรวมทั้งข้อเท็จจริงมาพิสูจน์หรือทดสอบมากกว่าทฤษฎีหลักการหรือแบบจำลองที่ตั้งไว้นั้นถูกต้องหรือไม่

ส่วนวิธีการศึกษาโดยวิธีอุปมานครูผู้สอนจะให้ผู้เรียนหาข้อมูลปรากฏการณ์ต่างๆ หรือประสบการณ์ของผู้เรียนเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจเพื่อมาเป็นข้อสรุปแล้วตั้งเป็นกฎหรือทฤษฎีเพื่อนำไปอธิบายเหตุการณ์อื่นๆต่อไป

วิธีการสอนแบบอุปมานและอุปมานนี้เหมาะที่จะนำมาใช้ในการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์อย่างมากเพราะจะช่วยฝึกผู้เรียนให้เป็นคนช่างสังเกตมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และคิดอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับสภาพหรือปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมและสามารถใช้หลักการกฎหรือทฤษฎีเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆ

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมในส่วนของสาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ ๓ ข้อคือ

มาตรฐาน ส ๔.๑ เข้าใจความหมายความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆอย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส ๔.๒ เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่องตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส ๔.๓ เข้าใจความเป็นมาของชาติไทยวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทยมีความรักความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

จากมาตรฐานดังกล่าวจึงมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาสาระประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์วิธีการทางประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบันความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีตบุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆในอดีตความเป็นมาของชาติไทยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ในสาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์จะจัดให้แก่ผู้เรียนในทุกชั้นปี

แนวทางการจัดการเรียนการสอนสาระประวัติศาสตร์ การสอนประวัติศาสตร์อาจสอนโดยวิธีการเน้นข้อเท็จจริงเป็นหลัก (Information oriented Approach) ก็วิธีการที่เน้นผู้เรียนเป็นหลัก (student oriented approach)

วิธีการที่เน้นผู้เรียนเป็นหลักนับเป็นวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพถ้าเป็นการสอนที่เน้นข้อเท็จจริงผู้สอนจะสอนได้ไม่หมดเพราะข้อเท็จจริงหรือปัญหาของโลกหรือของแต่ละชาติมีมากและซับซ้อนยิ่งขึ้นการสอนเพียงข้อที่จริงอาจไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรดังที่มีผู้วิจารณ์ว่าการสอนประวัติศาสตร์นั้นถ้าครูสอนให้นักเรียนจดจำเหตุการณ์ชีวประวัติปีพ.ศ. อย่างเดียวข้อมูลเหล่านี้ผู้เรียนอาจลืมและไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ดังนั้นการสอนประวัติศาสตร์จึงควรเน้นผู้เรียนเป็นหลักพยายาม

พัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ข้อมูลหรือหลักฐานในอดีตหรือเหตุการณ์กำลังจะเกิดขึ้นอย่างมีเหตุผล

การสอนประวัติศาสตร์โดยเน้นผู้เรียนเป็นหลักมีอยู่หลายวิธีด้วยกันที่ครูสามารถนำมาใช้สอนในห้องเรียนได้ ในที่นี้จะเน้นวิธีที่สำคัญที่นักประวัติศาสตร์ ใช้ในการศึกษาหาความรู้ซึ่งครูสามารถนำวิธีการนั้นมาใช้เป็นแนวในการเรียนการสอนได้แก่

๑) วิธีการทางประวัติศาสตร์ ในการสอนสาระประวัติศาสตร์ผู้สอนอาจนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ประกอบด้วยขั้นตอน ๖ ขั้นตอนคือ

- ๑) การสะสมข้อเท็จจริงหรือข้อมูลต่างๆ
- ๒) การคัดเลือกข้อเท็จจริง
- ๓) การประเมินความสำคัญของข้อเท็จจริง
- ๔) การแจกแจงข้อเท็จจริงเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
- ๕) การตีความ
- ๖) การเรียบเรียง

วิธีการดังกล่าวครูสังคมนาสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในห้องเรียนได้อย่างน่าสนใจเพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลโดยเฉพาะขั้นตอนของการประเมินความสำคัญของข้อเท็จจริงหรือการวิพากษ์ขั้นการตีความเป็นต้นการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์จะเน้นให้ผู้เรียนฝึกหัดการประเมินคุณค่าของหลักฐานให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ

๒) วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรล้วนมีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษา ค้นคว้าทางประวัติศาสตร์แต่ในบางครั้งหลักฐานอาจมีไม่เพียงพอทำให้การค้นคว้างานของนักประวัติศาสตร์ไม่สมบูรณ์นักประวัติศาสตร์จึงใช้วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) เพื่อการค้นคว้าหาข้อมูลประกอบทำให้งานศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์สมบูรณ์และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

วิธีการทางประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้สอนสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้การสอนสาระประวัติศาสตร์ในโรงเรียนผู้สอนส่วนใหญ่มักใช้วิธีการบรรยายเนื้อหาทำให้นักเรียนเห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ต้องท่องจำน่าเบื่อหน่ายเป็นวิชาที่ศึกษาแต่เรื่องของอดีตที่อยู่ห่างไกลวิชาประวัติศาสตร์จึงดูด้อยค่าไปดังนั้นผู้สอนจึงต้องทำให้วิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่น่าสนใจและมีชีวิตชีวาการนำวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่ามาใช้ในห้องเรียนอาจทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ได้ชี้ให้เห็นว่าวิธีการทางประวัติศาสตร์บอกเล่าจะช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นไม่เฉยชาและนักเรียนจะรู้สึกเหมือนว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์มีอยู่รอบตัวเขา

นอกจากวิธีสอนที่นำเสนอดังกล่าวแล้วยังมีวิธีการสอนอื่นๆที่ครูสังคมนาสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้เช่นการสอนแบบสืบสวนสอบสวนการแก้ปัญหาเป็นต้น

จากวิธีการสอนที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นหลักที่นำเสนอไปแล้วนั้นผู้สอนสาระประวัติศาสตร์อาจจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมในการเรียนการสอนด้วยดังตัวอย่างกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไปนี้

๑) กิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลำดับเหตุการณ์ (chronology) สอนการลำดับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์จะช่วยให้นักเรียนเกิดความเข้าใจเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นเหตุเป็นผลและยังสามารถทำให้นักเรียนจดจำเหตุการณ์สำคัญๆ ที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ช่วยทำให้นักเรียนสามารถสร้างสถานการณ์ให้สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดในอดีตและเชื่อมโยงเหตุการณ์เหล่านั้นมาสู่ปัจจุบัน

๒) กิจกรรมการเทียบศักราชการนับช่วงเวลาและคำศัพท์ในวิชาประวัติศาสตร์ครูควรอธิบายคำศัพท์เกี่ยวกับการนับเวลาและสอนวิธีเทียบศักราชต่างๆ

๓) กิจกรรมการจัดทำแผนภูมิต้นไม้ (Family Tree) เกี่ยวกับประวัติบุคคลการศึกษาประวัติศาสตร์ใดๆก็ตามนักเรียนควรมีแนวคิดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของตนเองของครอบครัวหรือบุคคลสำคัญเสียก่อนเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรมควรให้นักเรียนฝึกการทำแผนภูมิต้นไม้ของบุคคลสำคัญต่างๆในประวัติศาสตร์จะทำให้การเรียนประวัติศาสตร์น่าสนใจและนักเรียนเกิดเข้าใจในเหตุการณ์และความสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น

๔) กิจกรรมเกี่ยวกับการเขียนการเขียนนับเป็นกิจกรรมสำคัญในการเรียนวิชาประวัติศาสตร์เพราะประวัติศาสตร์นั้นมีรากฐานมาจากการเขียนและบันทึกของมนุษย์ในยุคสมัยต่างๆ ดังนั้นนักเรียนจึงควรได้ฝึกฝนให้รู้จักการบันทึกหรือการเขียนเรื่องราวที่เกิดขึ้นใกล้ตัวนักเรียนหรือฝึกการบันทึกเพื่อพบเห็นเหตุการณ์สำคัญๆ

๕) กิจกรรมเกี่ยวกับการพูดเช่นฝึกการพูดในรูปแบบต่างๆที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เช่นการอภิปรายการโต้วาทีการปราศรัยการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญการหาเสียง เป็นต้น

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ที่น่าเสนอมามากมายที่ผู้สอนอาจเลือกนำไปใช้โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่จะสอนวุฒิภาวะของผู้เรียนบรรยากาศของห้องเรียนนอกจากนั้นครูสังคมศึกษาควรมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศประกอบการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ด้วยการใช้เทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในปัจจุบันอย่างมากเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ที่ทันสมัยควรให้นักเรียนรู้จักใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเช่นการหาข้อมูลหรือหลักฐานต่างๆในเว็บไซต์ที่มีอยู่อย่างหลากหลายเป็นต้นทั้งนี้เพื่อให้การเรียนการสอนประวัติศาสตร์มีความหมายอย่างแท้จริง

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

สำหรับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ของไทยได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในสาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์ไว้ดังนี้

มาตรฐาน ส ๕.๑ เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ปรากฏผลต่อกันและกันในระบบธรรมชาติใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นคว้าวิเคราะห์สรุปและใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส ๕.๒ เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคัวัฒนธรรมมีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน^{๙๑}

จากมาตรฐานทั้ง ๒ ข้อสาระการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ได้เน้นให้ผู้เรียนเรียนเกี่ยวกับลักษณะกายภาพของโลกแหล่งทรัพยากรและภูมิอากาศของประเทศไทยและภูมิภาคต่างๆของโลกการใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆในระบบธรรมชาติความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นการนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ในสาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์ จะจัดให้แก่ผู้เรียนในทุกชั้นปี แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์ การเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาภูมิศาสตร์พัฒนาให้มีทักษะทางภูมิศาสตร์และพัฒนาให้มีเจตคติทางภูมิศาสตร์ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งสามด้านด้วยกันโดยจัดกิจกรรมที่เน้นตัวนักเรียนเป็นสำคัญซึ่งครูสังคมนาอาจนำวิธีการทางภูมิศาสตร์เข้าไปประยุกต์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ด้วยในที่นี้ขอเสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังนี้

ก. กิจกรรมการเรียนการสอนด้วยการใช้โครงการ ครูสังคมนาอาจให้นักเรียนได้ฝึกคิดเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางภูมิศาสตร์ว่านักเรียนสนใจเรื่องอะไรแล้วกำหนดเป็นโครงการที่จะศึกษาเช่นถ้านักเรียนต้องการจะศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองนักเรียนอาจจะจัดทำเป็น “โครงการการท่องเที่ยวท้องถิ่นของเรา” เมื่อกำหนดหัวข้อที่จะทำเป็นโครงการแล้วครูให้นักเรียนวางแผนการดำเนินงานเช่นจะสืบค้นข้อมูลอย่างไรประเภทของข้อมูลเช่นข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารอาจขอเอกสารจากแหล่งวิทยากรหรือผู้รู้ในท้องถิ่นและเอกสารของทางราชการส่วนข้อมูลบางอย่างอาจต้องออกไปสำรวจสภาพภูมิศาสตร์ทางด้านกายภาพและสภาพทางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นการสำรวจภาคสนามเมื่อวางแผนการดำเนินงานแล้วจึงลงมือปฏิบัติงานตามขั้นตอนนำข้อมูลที่สืบค้นมาได้ทั้งข้อมูลเชิงเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเหล่านั้นมาวิเคราะห์สังเคราะห์และประเมินแล้วจึงนำมาเรียบเรียงโดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับท้องถิ่นตามหัวข้อที่นักเรียนระบุหัวข้อที่นักเรียนนำมาเรียบเรียงเป็นต้นว่า

-ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นโดยแสดงที่ตั้งด้วยการเขียนเป็นแผนที่สังเขปของท้องถิ่นแสดงลักษณะภูมิประเทศให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิอากาศเป็นต้น

-แสดงผังเมืองแสดงแผนผังของถนนที่ตั้งของสถานที่ราชการสถานที่สำคัญของท้องถิ่นโดยมีทิศทาง

^{๙๑}กระทรวงศึกษาธิการ, ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

-อาชีพของคนในท้องถิ่นสภาพเศรษฐกิจของท้องถิ่นแสดงข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ของประชากรแสดงสินค้าที่น่าสนใจของท้องถิ่นเป็นต้น

-แนะนำสถานที่ทางธรรมชาติที่จะน่าสนใจของท้องถิ่นโดยแสดงรูปภาพของสถานที่นั้นๆตลอดจนเส้นทางการเดินทางเป็นต้น

เมื่อจัดทำโครงการเรียบร้อยแล้วครูอาจให้นักเรียนนำโครงการไปเผยแพร่เช่นจัดทำเป็นเอกสารแผ่นพับแจกจ่ายไปยังนักเรียนหรือกลุ่มสนใจในชุมชนของตนหรือชุมชนอื่นๆเพื่อให้กลุ่มคนต่างๆมาท่องเที่ยวในท้องถิ่นของเราในการเผยแพร่โครงการนี้ก็ควรมีการประเมินความสำเร็จของโครงการด้วย

ข. กิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนไปศึกษานอกสถานที่ ในการจัดการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์ครูอาจนำกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ไปประยุกต์ให้ผู้เรียนจะได้ความรู้จากการไปสัมผัสสิ่งที่เป็นรูปธรรมโดยตรงเช่นได้เห็นภูมิประเทศที่ครูเคยอธิบายในชั้นเรียนว่าแท้จริงเป็นอย่างไรหรือได้เห็นสภาพของเมืองว่ามีจุดเด่นจุดด้อยของการวางผังเมืองอย่างไรได้เห็นรูปแบบของการสร้างที่อยู่อาศัยว่ามีความสอดคล้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์อย่างไรเป็นต้นในการให้นักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่นั้นครูอาจฝึกทักษะการจดบันทึกการสำรวจการทำแผนที่แผนผังการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งถือเป็นทักษะการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ไปพร้อมๆ กันด้วย

ค. กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการสำรวจ กิจกรรมการสำรวจเป็นกิจกรรมที่ครูจัดให้นักเรียนครูอาจมอบหมายให้นักเรียนไปสำรวจลักษณะภูมิประเทศของชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่สำรวจสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติสำรวจสภาพแวดล้อมทางสังคมเช่นจำนวนประชากรอาชีพลักษณะของที่อยู่อาศัย เป็นต้นขณะที่นักเรียนกำลังปฏิบัติกิจกรรมการสำรวจอยู่นั้นครูควรเน้นให้นักเรียนฝึกทักษะการจดบันทึกนอกเหนือจากการจดบันทึกโดยบรรยายเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว อาจหมายรวมถึงจดบันทึกโดยใช้วิธีทำกราฟิกเช่นการเขียนเป็นแผนผังการจัดทำตารางกราฟหรือการถ่ายภาพเป็นต้น

ง. กิจกรรมการจัดทำแผนที่ แผนที่ เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาสาระภูมิศาสตร์ครูควรฝึกให้นักเรียนทำแผนที่อย่างง่ายๆเช่นให้นักเรียนจัดทำแผนที่สถานที่ตั้งบ้านของตนแผนที่ที่ตั้งของโรงเรียนแผนที่ชุมชนแล้วจึงขยายไปเป็นแผนที่ภาพและแผนที่ประเทศตามลำดับโดยแสดงรายละเอียดของภูมิประเทศทิศทางรวมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับการกำหนดอัตราส่วนเป็นต้นซึ่งกิจกรรมฝึกการทำแผนที่นี้จะพัฒนาผู้เรียนให้มีโนมตีเกี่ยวกับที่ตั้งและมโนมตีเกี่ยวกับพื้นที่ซึ่งเป็นมโนมตีหลักที่สำคัญของการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์

กิจกรรมการเรียนการสอนที่เสนอแนะดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางที่ครูสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งกิจกรรมในห้องเรียนและกิจกรรมนอกห้องเรียนโดยกิจกรรมเหล่านี้จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระภูมิศาสตร์ฝึกและพัฒนาทักษะทางภูมิศาสตร์ให้แก่ผู้เรียนตลอดจนได้พัฒนาเจตคติทางภูมิศาสตร์ให้แก่ผู้เรียนด้วยความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ความภูมิใจในท้องถิ่นความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้น

แนวทางการจัดการเรียนรู้สาระร่วมสมัยในวิชาสังคมศึกษา

เนื่องจากวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีลักษณะเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary integration) โดยบูรณาการความรู้ที่ได้คัดสรรมาจากกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์

รวมทั้งกลุ่มวิชามนุษยศาสตร์บางส่วนแต่เนื่องจากวิชาการในสาขาสังคมศาสตร์มีความเป็นพลวัตหรือเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาข้อมูลและสารสนเทศมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงและพัฒนาอยู่เสมอ ดังนั้นครูสังคมศึกษาจึงจำเป็นต้องติดตามความเคลื่อนไหวขององค์ความรู้ใหม่ๆ คือนำข้อมูลหรือสารสนเทศร่วมสมัยมาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาดังนั้นการนำสาระร่วมสมัย (Contemporary Issues) ซึ่งเป็นประเด็นสาระในแต่ละกลุ่มสังคมศาสตร์มาใช้ในการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งนอกเหนือจากสาระการเรียนรู้แกนกลางที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑

สาระร่วมสมัยในวิชาสังคมศึกษามีอยู่หลายสาระด้วยกันที่สำคัญได้แก่

๑) ครอบครัวศึกษา (Family Education) ครอบครัวศึกษาเป็นการศึกษาสถาบันที่เล็กที่สุดและสำคัญที่สุดของสังคมเนื่องจากมีความผูกพันกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในเป้าหมายบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัวความเข้าใจและตระหนักถึงพันธะผูกพันซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัวอย่างแท้จริงและมีความรู้ความเข้าใจในโครงสร้างหน้าที่ของครอบครัวที่รวมตัวเป็นสถาบันหลักของสังคมและเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ

สำหรับเนื้อหาสาระของครอบครัวศึกษาควรให้เรียนความหมายของสถาบันครอบครัวและหน้าที่ของสถาบันครอบครัว

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนครอบครัวศึกษาสามารถจัดได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะ

การจัดไว้ในโปรแกรมวิทยาศาสตร์มนุษย์เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสืบค้นภูมิหลังของครอบครัวด้วยวิธีการสืบค้นการวิจัยและใช้เอกสารประกอบการค้นคว้า

๒) สตรีศึกษา (Women Studies) บทบาทและฐานะของผู้หญิงตั้งแต่อดีตจนกระทั่งดูเหมือนว่าจะด้อยกว่าบุรุษเพศในทุกด้านและในทุกกรณีการตระหนักในคุณค่าของสตรีทำให้มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับสตรีขึ้นเรียกว่าสตรีศึกษา

การจัดการศึกษาวิชาสตรีศึกษามุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจและค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับสตรีในด้านต่างๆทั้งในด้านกายภาพสถานภาพบทบาทสิทธิสตรีสิทธิมนุษยชนความเสมอภาคในโอกาสต่างๆและปัญหาอื่นๆของสตรีรวมทั้งเน้นความสามารถในการแก้ไขปัญหาความเสมอภาคของผู้หญิงและแก้ปัญหาต่างๆที่เกี่ยวกับผู้หญิงด้วยทั้งนี้เป็นการมุ่งพัฒนาความสามารถหรือศักยภาพของผู้หญิงอย่างแท้จริง

การจัดการเรียนการสอนวิชาสตรีศึกษาในวิชาสังคมศึกษาสามารถจัดได้ตั้งแต่ระดับปฐมวัยศึกษาระดับประถมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายเนื้อหาเกี่ยวกับสตรีศึกษาสามารถสอดแทรกไว้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นต้นว่าในส่วนที่เกี่ยวกับสาระประวัติศาสตร์ควรชี้ให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงบทบาทของสตรีในประวัติศาสตร์และเน้นความสำคัญของสตรีในฐานะที่เป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ด้วย

๓) ผู้สูงอายุศึกษา (The Elderly Education) เนื่องจากผู้สูงอายุนั้นมีแนวโน้มจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นประชากรในกลุ่มอายุอื่นๆโดยเฉพาะนักเรียนในระดับประถมศึกษาและ

มัธยมศึกษาจึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้มากที่สุดเพื่อการดูแลและปฏิบัติต่อผู้สูงอายุให้มีความสุขในบั้นปลายชีวิต

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน “ผู้สูงอายุศึกษา” อาจทำได้ด้วยวิธีเดียวกันกับ “ครอบครัวศึกษา” รวมทั้งกิจกรรมการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในครอบครัวการสำรวจเช่นการออกไปยังชุมชนใกล้บ้านเพื่อสำรวจการจัดบริการสาธารณะและการดูแลผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือการแสดงบทบาทสมมติเพื่อให้เข้าใจผู้สูงอายุยิ่งขึ้น เป็นต้น

๔) พลโลกศึกษา (Global Education) การพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีเฉพาะในประเทศที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้นอาจไม่เพียงพอ เพราะสภาพการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก การพัฒนาเยาวชนจึงต้องอาศัยขอบเขตไปสู่การพัฒนาให้เป็นพลเมืองดีระดับโลกให้เป็นพลเมืองดีที่มีในโลกทรรศน์ในการมองโลกและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุขแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีในระดับโลกนี้ได้รับความสนใจและนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแพร่หลายโดยเรียกการจัดการศึกษาตามแนวคิดใหม่นี้ว่า “โลกศึกษา” (Global Education) โดยเป้าหมายการจัดการเรียนการสอนโลกศึกษาคือการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ทักษะและเจตคติที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ อย่างมีคุณภาพ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาและวัฒนธรรมเป็นสาระการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพการเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียนและเป็นสาระที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาลูกศึกษาโดยตรงการกำหนดขอบข่ายเนื้อหาสาระของโลกศึกษาต้องมุ่งเนื้อหาที่จะให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกโดยเน้นในส่วนของข้อเท็จจริงและส่วนที่เป็นมโนมติมุ่งพัฒนาทักษะหรือสมรรถนะของผู้เรียนในเรื่องการแก้ปัญหาการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆตลอดจนมุ่งพัฒนาเจตคติในเรื่องการช่วยเหลือการพึ่งพาอาศัยและการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกโดยสามารถจัดหลักสูตรด้านโลกศึกษาได้หลายแนวทางได้แก่การสอดแทรกหรือบูรณาการโลกศึกษาในรายวิชาต่างๆที่ปรากฏในหลักสูตรการสอดแทรกหรือบูรณาการโลกศึกษาในวิชาสังคมศึกษาและการจัดโลกศึกษาเป็นรายวิชาหนึ่ง

ส่วนการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาแนวคิดด้านโลกศึกษาสามารถจัดการเรียนการสอนโดยสอดแทรกหรือบูรณาการไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆทั้ง ๘ กลุ่มสาระที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ การสอดแทรกหรือบูรณาการในวิชาสังคมศึกษารวมทั้งการนำเสนอประเด็นปัญหาเกี่ยวกับโลกทั้งนี้โดยขึ้นอยู่กับผู้สอนที่จะวินิจฉัยว่าในแต่ละรายวิชา มีบทเรียนใดหรือหน่วยการเรียนรู้ใดบ้างที่สามารถสอดแทรกแนวคิดดังกล่าวได้โดยบูรณาการทั้งเนื้อหาและสาระเจตคติและทักษะที่เกี่ยวข้องกับโลกศึกษา

๕) พหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural Education) พหุวัฒนธรรมคือความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งได้แก่การดำเนินชีวิตประจำวันที่มีความเหมือนและความต่างจากวัฒนธรรมอื่นๆโดยเน้นการยอมรับซึ่งกันและกันโดยทั่วไปสังคมต่างๆมีปัญหที่ต้องแก้ไขเหมือนกันสังคมทุกสังคมจึงต้องมีระบบต่างๆของวัฒนธรรมเราเรียกวัฒนธรรมด้านต่างๆเหล่านั้นว่าวัฒนธรรมสากลและถึงแม้ว่าแต่ละสังคมจะมีปัญหาพื้นฐานเหมือนกันแต่อาจจัดการหรือแก้ปัญหาต่างๆเหล่านั้นแตกต่างกันไปทำให้มีวัฒนธรรมแตกต่างกันไปเกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะขึ้นส่วนวัฒนธรรม

ทั่วไปหมายถึงวัฒนธรรมที่เป็นหลักในการดำเนินชีวิตทั่วไปของสมาชิกจำนวนมากของสังคมหรือเป็นวัฒนธรรมที่คนจำนวนมากในสังคมมีอยู่ร่วมกันและวัฒนธรรมย่อยหมายถึงส่วนต่างๆของวัฒนธรรมที่ใช้กันในกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้นวัฒนธรรมย่อยมักเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั่วไปและมักจะเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทั่วไปแต่ในเวลาเดียวกันก็มักแตกต่างไปจากวัฒนธรรมทั่วไปด้วย

การศึกษาสามารถเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่จะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจเรื่องพหุวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มคนในสังคมได้ โดยการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมเพื่อประยุกต์กระบวนการคิดและการตัดสินใจในประเด็นเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการติดต่อสื่อสารทั้งกับกลุ่มคนส่วนใหญ่และกลุ่มคนส่วนน้อย เพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งและก่อให้เกิดการกระทำในการปรับปรุงเงื่อนไขในปัจจุบันและเพื่อพัฒนาเจตคติค่านิยมและพฤติกรรมที่ส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคม

สำหรับแนวทางการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรม ได้เสนอมติ (dimensions) ของการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมออกเป็น ๕ มิติด้วยกันได้แก่^{๙๒}

- ๑) การบูรณาการเนื้อหา (Content Integration)
- ๒) กระบวนการสร้างองค์ความรู้ (The Knowledge Construction Process)
- ๓) การลดความตึงเครียด (Prejudice Reduction)
- ๔) ความเสมอภาคในการจัดการเรียนการสอน (An Equity Pedagogy)
- ๕) กระบวนการทำให้วัฒนธรรมของโรงเรียนและโครงสร้างทางสังคมมีบทบาทมากขึ้น (An Empowering School Culture and Social Structure)

ส่วนแนวทางการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนพหุวัฒนธรรมในสถานศึกษาแบบคลัสเตอร์ ได้ให้แนวทางการจัดหลักสูตรพหุวัฒนธรรมเป็น ๔ ระดับดังนี้

ระดับที่ ๑ แนวทางการจัดหลักสูตรโดยมีส่วนร่วม (The Contributions Approach)

ระดับที่ ๒ แนวทางการจัดหลักสูตรโดยเพิ่มเนื้อหา (Additive Approach)

ระดับที่ ๓ แนวทางสู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Approach)

ระดับที่ ๔ แนวทางการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคม (Social Actions Approach)

จากแนวคิดของ แบนคส์ ที่เสนอแนวทางการจัดหลักสูตรพหุวัฒนธรรมใน ๔ ระดับนั้นถ้าจะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนพหุวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ครูสังคมศึกษาสามารถพัฒนาหลักสูตรพหุวัฒนธรรมได้หลายแนวทางด้วยกันคือ

- ๑) การสอดแทรกหรือบูรณาการแนวคิดพหุวัฒนธรรมในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑

^{๙๒} Banks, J.A., Cultural Diversity and Education : Foundations, Curriculum, and Teaching (5th ed.), (Boston: Allyn and Bacon, 2006), p.26.

๒) การสอดแทรกหรือบูรณาการพหุวัฒนธรรมในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

๓) การจัดเนื้อหาพหุวัฒนธรรมเป็นรายวิชาหนึ่ง

๖) สันติศึกษา (Peace Education) สันติศึกษาหมายถึงความพยายามอย่างหนึ่งในการต่อต้านความขัดแย้งความรุนแรงและความไม่สงบในสังคมโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือทำความเข้าใจในเรื่องความขัดแย้งความรุนแรงและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและวิธีการแก้ปัญหาความรุนแรงเพื่อให้ได้มาซึ่งสันติภาพโดยมีความมุ่งหมายที่ต่างกัน ๒ ประการคือเป็นการศึกษาเรื่องสันติภาพเพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงลักษณะความเป็นจริงของสันติภาพหรือเป็นการศึกษาเพื่อสันติภาพเพื่อสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น

ความเป็นมาของสันติศึกษา จุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดสันติศึกษามาจากสงครามความรุนแรงและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษแรกๆ ๑๙๕๐ ถึง ๑๙๖๐ องค์กรยูเนสโกได้พยายามใช้แนวทางการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างชาติแต่ในช่วงทศวรรษต่อมา (ค.ศ. ๑๙๖๐-๑๙๗๐) สงครามและความขัดแย้งกลับมีเพิ่มมากขึ้นจึงได้พัฒนาขึ้นเป็นเรื่องของสันติศึกษาและสันติศาสตร์อย่างชัดเจนมีโปรแกรมโครงการศูนย์ที่เกี่ยวกับสันติภาพและความขัดแย้งในหลายประเทศการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาได้ดำเนินการสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน^{๙๓}

วิชาสันติศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อผู้เรียนโดยมีลักษณะสำคัญของวิชาสันติศึกษา ๔ ลักษณะได้แก่มีลักษณะสหวิทยาการเป็นวิชาประยุกต์ยึดถือคุณค่าสันติภาพเป็นเป้าประสงค์แนวทางและสันติศึกษาได้ศึกษาทั้งต่างๆในหลายระนาบและต่างระดับ^{๙๔}

การจัดการเรียนการสอนสันติศึกษามีวิธีการสอนอยู่หลายวิธีได้แก่

- ๑) วิธีสอนโดยการแก้ปัญหา
- ๒) วิธีสอนโดยการสืบสวนสอบสวน
- ๓) วิธีสอนโดยการอภิปราย
- ๔) วิธีสอนโดยการแสดงบทบาทสมมติ
- ๕) วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง
- ๖) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง
- ๗) เทคนิคพยากรณ์
- ๘) พุทธวิธีในการสอน

๒.๗.๑ การออกแบบหน่วยการเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษา

^{๙๓}ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, อ่างถึงใน รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์, สันติศึกษากับสันติภาพ ในเอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ ๑, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔). หน้า ๔๓.

^{๙๔}ไชยันต์ รัชชกุล, ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา ในเอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ ๔, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๙). หน้า ๔๕.

การนำหลักสูตรสถานศึกษาสู่การเรียนการสอนในชั้นเรียนนั้นเป็นขั้นตอนสำคัญครูสังคมศึกษาจะต้องสามารถออกแบบหน่วยการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ จัดเป็นหลักสูตรอิงมาตรฐาน (Standard-base Curriculum) หน่วยการเรียนรู้ควรมีลักษณะเป็นหน่วยการเรียนรู้อิงมาตรฐาน (Standard-base Unit) คือมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัดเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียน และทุกองค์ประกอบในหน่วยการเรียนรู้ต้องเชื่อมโยงสอดคล้องสัมพันธ์กับมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด^{๔๕}

๒.๗.๑.๑ องค์ประกอบสำคัญของหน่วยการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้อิงมาตรฐานมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

๑) มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด เนื่องจากมาตรฐาน/ตัวชี้วัดจะระบุให้ทราบถึงสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้และปฏิบัติได้ซึ่งเป็นเป้าหมายคุณภาพที่ต้องการให้เกิดการเรียนการสอนของหน่วยนั้นดังนั้นในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้จึงต้องระบุมาตรฐาน/ตัวชี้วัดไว้อย่างชัดเจนและในแต่ละหน่วยการเรียนรู้อาจมีตัวชี้วัดที่เป็นเป้าหมายได้มากกว่าหนึ่งตัวชี้วัดซึ่งอาจเป็นตัวชี้วัดจากกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันหรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ก็ได้ในกรณีที่ต้องการออกแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการ

๒) สาระการเรียนรู้ ขอบข่ายเนื้อหาที่จะเป็นสื่อ นำพาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะหรือคุณลักษณะตามที่ระบุในตัวชี้วัดสำหรับรายวิชาพื้นฐานส่วนสาระการเรียนรู้นี้สามารถพิจารณาได้จากสิ่งที่กำหนดไว้ในสาระการเรียนรู้แกนกลางที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดนั้นๆ ส่วนรายวิชาเพิ่มเติม ก็คือสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมที่ผู้สอนจะกำหนดขึ้น ตามผลการเรียนรู้ของรายวิชา

๓) ชิ้นงานหรือภาระงานที่ผู้เรียนปฏิบัติ ชิ้นงานหรือภาระงานที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติอาจกำหนดโดยครูหรือครูและผู้เรียนร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อให้ นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติในแต่ละหน่วยการเรียนรู้โดยชิ้นงานหรือภาระงานเหล่านั้นนอกจากจะต้องแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในการเรียนรู้ของผู้เรียนแล้วยังเป็นหลักฐานร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีความรู้และทักษะตามที่ระบุไว้ในตัวชี้วัด

๔) การประเมินผล ในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้อิงมาตรฐานการวัดประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ทราบว่าผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐาน/ตัวชี้วัดที่กำหนดหรือไม่ และมีส่วนใดที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงดังนั้นการประเมินผลจะต้องมีการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินให้ชัดเจนซึ่งเกณฑ์เหล่านั้นครูอาจจะร่วมกันกำหนดกับผู้เรียนและเกณฑ์นั้นจะต้องมีความชัดเจนเที่ยงตรงทั้งนี้ครูควรแจ้งให้ผู้เรียนทราบล่วงหน้าถึงวิธีการและเกณฑ์ในการประเมินผลก่อนที่จะให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติงาน

^{๔๕} รุ่งภา นุตราชวงศ์, การออกแบบหลักสูตรและการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาหลักสูตรและการสอน, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๙). หน้า ๔๗.

๕) กิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนานักเรียนให้มีความรู้/ทักษะตามที่ระบุไว้ในตัวชี้วัดและเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์และสมรรถนะสำคัญให้กับผู้เรียนซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้เริ่มจากกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้และกิจกรรมรวบยอดตามลำดับ

๖) สื่อและแหล่งเรียนรู้ ที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนมีอยู่หลายชนิดที่ครูผู้สอนสามารถนำมาใช้ได้มีทั้งสื่อประเภทโสตทัศน สื่อสิ่งพิมพ์สื่อภาพและเสียง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ส่วนแหล่งการเรียนรู้ได้แก่แหล่งเรียนรู้ประเภทต่างๆที่มีอยู่ในท้องถิ่นตลอดจนเว็บไซต์เกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่จะสอนนอกจากองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นแล้วครูผู้สอนอาจเพิ่มหัวข้ออื่นๆที่สถานศึกษากำหนด

๒.๗.๑.๒ ขั้นตอนการออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบอิงมาตรฐาน ในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้อิงมาตรฐานนั้นสามารถทำได้หลายรูปแบบเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายเดียวกันมิได้มีการกำหนดหรือจัดลำดับขั้นตอนที่แน่นอนตายตัวขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และเหตุผลความจำเป็นของแต่ละบริบทอย่างไรก็ตามรูปแบบในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ที่รู้จักกันแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับคือการใช้การ “ออกแบบย้อนกลับ”(Backward Design)ซึ่งเป็นรูปแบบที่สมาพันธ์ทางการนิเทศและพัฒนาหลักสูตร (Association for Supervision and Curriculum Development)ของสหรัฐอเมริกาและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรจำนวนมากได้เสนอแนะไว้ว่าเป็นการออกแบบหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้เรียนไปสู่มาตรฐานภาพโดยรวมของการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ลักษณะนี้คือการกำหนดเป้าหมายปลายทางที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนก่อนจากนั้นจึงค่อยคิดย้อนกลับทีละขั้นในเรื่องของงานที่จะเป็นร่องรอยหลักฐานพร้อมทั้งการวัดประเมินผลที่สะท้อนคุณภาพตามเป้าหมายนั้นแล้วจึงออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนทำงานนั้นได้

๒.๗.๒. การออกแบบหน่วยการเรียนรู้การสอนแบบบูรณาการในวิชาสังคมศึกษา

๒.๗.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.๒๕๔๒ หมวด ๔ มาตรา ๒๓ กำหนดไว้ว่า “การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องนำ ความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมในแต่ละระดับการศึกษา” เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าวดังนั้นการออกแบบการเรียนการสอนโดยเฉพาะหน่วยการเรียนรู้จึงต้องออกแบบและลักษณะของการบูรณาการ ^{๕๖}

๑) ความหมายของการบูรณาการ บูรณาการ (integration) หมายถึงความสัมพันธ์เนื้อหาวิชาและวิธีสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยมีวิชาต่างๆที่เกี่ยวข้องรวมอยู่ด้วยทำให้มีการผสมผสานเป็นเรื่องเดียวกันโดยเน้นความสัมพันธ์กับสภาพความเป็นจริงที่อยู่รอบตัวผู้เรียนตามความ

^{๕๖}ปราณี สังขะตะววรรณ และสิริวรรณ ศรีพหล, การออกแบบหลักสูตร ในประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีการสอน หน่วยที่ ๒, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕).

จำเป็นของชีวิตเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและสภาพแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ที่สมบูรณ์ บรรลุจุดหมายของเรื่องนี้^{๙๗}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ความหมายว่าบูรณาการหมายถึงการเชื่อมโยงผสมผสานเข้าเป็นหนึ่งเดียวมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงได้

กล่าวโดยสรุปการบูรณาการหมายถึงการจัดการเรียนการสอนที่มีการนำศาสตร์ต่างๆหลายสาขาวิชาที่มีความเกี่ยวข้องมาเชื่อมโยงผสมผสานและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ที่แท้จริงและเป็นความรู้ที่หลากหลายมุ่งให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ความคิดทักษะประสบการณ์รวมทั้งด้านคุณธรรมจริยธรรมซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้

๒) ความสำคัญของการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การเรียนการสอนในรูปแบบของการบูรณาการนั้นมีความสำคัญโดยเฉพาะต่อผู้เรียนซึ่งสรุปความสำคัญของการเรียนการสอนแบบบูรณาการได้ดังนี้

ก. การบูรณาการจะเชื่อมโยงการเรียนรู้ทุกสาขาวิชาความคิดทักษะตลอดจนเจตคติ

ข. การบูรณาการทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆได้อย่างแจ่มแจ้ง การบูรณาการจะเกิดความหมายและนำไปใช้ได้ก็ต่อเมื่อความรู้และความคิดย่อยๆประสานสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันจนสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่นรอบตัว

ค. การบูรณาการเป็นการเชื่อมโยงวิถีชีวิตของคนที่ต้องดำรงอยู่อย่างเป็นองค์รวมโดยการจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาต่างๆรวมถึงการเชื่อมโยงพัฒนาการอย่างรอบด้านทั้งด้านสติปัญญาด้านทักษะ และด้านคุณลักษณะที่ต้องการพัฒนา

ง. การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเรื่อง/หัวข้อ/สาระการเรียนรู้/กลุ่มสาระการเรียนรู้และความสัมพันธ์ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆกับชีวิตจริง

จ. การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่างๆทำให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

ฉ. การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้จากสิ่งที่เรียนไปสู่ชีวิตจริงภายนอกห้องเรียนได้

ช. การบูรณาการช่วยตอบสนองความสามารถของผู้เรียนในด้านต่างๆตามแนวคิดทฤษฎี

ซ. การบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้และสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

ฅ. การบูรณาการช่วยลดความซ้ำซ้อนในการเรียนเนื้อหาตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆในหลักสูตร

^{๙๗} สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕-๒๐.

๓) ลักษณะสำคัญของการบูรณาการ การบูรณาการมีความสำคัญดังนี้

ก. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้เนื่องจากปริมาณความรู้มีมากขึ้นมีความสลับซับซ้อนการบอกอธิบายไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพดังนั้นการแสวงหาความรู้จึงต้องมีกระบวนการเรียนรู้ควบคู่ไปด้วย

ข. เป็นการบูรณาการระหว่างพัฒนาการทางด้านความรู้และทางด้านจิตใต้สำนึกการบูรณาการจะให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านเจตพิสัยแก่ผู้เรียนควบคู่กับการแสวงหาความรู้เพราะการเรียนการสอนไม่ใช่เน้นแต่ด้านพุทธิพิสัยแต่เพียงอย่างเดียว

ค. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และการปฏิบัติเป็นการเน้นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และการปฏิบัติหรือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพุทธิพิสัยและทักษะพิสัย

ง. เป็นการบูรณาการระหว่างสิ่งที่อยู่ในห้องเรียนและสิ่งที่อยู่ในชีวิตจริงการให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของคุณภาพชีวิตของผู้เรียนเมื่อได้เรียนรู้โดยการบูรณาการแล้วสิ่งที่สอนในห้องเรียนจะมีความหมายและคุณค่าต่อชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง

จ. เป็นการบูรณาการระหว่างวิชาต่างๆเพื่อให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้หรือพุทธิพิสัยเจตพิสัยและทักษะพิสัยที่เหมาะสมตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียนการบูรณาการความรู้ของวิชาต่างๆเข้าด้วยกันจะสนองความต้องการดังกล่าว

ฉ. เป็นการบูรณาการให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมโนคติของวิชาต่างๆเพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย

๔) รูปแบบของการบูรณาการ การออกแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการในวิชาสังคมศึกษานั้นสามารถจัดได้เป็น ๒ รูปแบบคือ^{๑๔}

ก. การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาด้านความรู้ทักษะกระบวนการหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้น ๆ เข้าด้วยกันเพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวประเด็นปัญหาหัวข้อหรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งการบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้เกี่ยวกันนั้นสามารถจัดการเรียนรู้โดยผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้นๆ ไม่เกี่ยวข้องกับสาระการเรียนรู้อื่นๆโดยใช้หลักการเชื่อมโยงภายในวิชา

ข. การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาด้านความรู้ทักษะ/กระบวนการหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตั้งแต่สองกลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกันเพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวประเด็นปัญหาหัวข้อหรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในเรื่องนั้นๆ อย่างเข้าใจลึกซึ้งและชัดเจนใกล้เคียงกับความเป็นจริงในชีวิตยิ่งขึ้น

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทั้ง ๒ ประเภทนี้จะทำให้กระบวนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพต่อเมื่อผู้สอนเลือกใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้วิธีการจัดการเรียนรู้หรือเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายเหมาะสมกับบทเรียนและศักยภาพของผู้เรียน

^{๑๔} สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑.

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้การเชื่อมโยงในด้านสาระการเรียนรู้วิธีการและการนำไปใช้โดยมีเป้าหมาย เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนในด้านต่างๆ ได้แก่ความรู้ทักษะกระบวนการประสบการณ์และคุณลักษณะอันพึงประสงค์จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนตั้งแต่การวิเคราะห์หลักสูตรกำหนดเนื้อหาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การประสานงานและร่วมมือกันระหว่างผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆทั้งนี้เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดการบูรณาการจึงต้องเชื่อมโยงตั้งแต่หลักสูตรไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนด้วยการจัดหน่วยการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการซึ่งมีแนวทางในการจัดทำดังนี้^{๙๙}

วิธีที่ ๑ กำหนดประเด็น/หัวเรื่องแล้วจึงวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่นำมาบูรณาการ

วิธีที่ ๒ วิเคราะห์และเลือกมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มต่างๆแล้วจึงกำหนดประเด็น/หัวเรื่อง

๒.๗.๒.๒ การออกการเรียนรู้การสอนแบบบูรณาการ

การบูรณาการเชิงเนื้อหาเป็นการผสมผสานเชื่อมโยงเนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ในลักษณะของการหลอมรวมกันเนื้อหาสาระที่นำมาหลอมรวมกันจะต้องมีลักษณะคล้ายกันสัมพันธ์กันหรือต่อเนื่องกันเพื่อจะนำมาเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน

ในการบูรณาการเชิงเนื้อหานั้นครูสังคมนาสามารถบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยมีจุดเน้นภายในกลุ่มสาระเดียวกันโดยนำวิชาต่างๆที่สัมพันธ์กันมาบูรณาการเช่นนำสาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์ สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์ และ สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

ส่วนการบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้คือการนำสาระการเรียนรู้กลุ่มคนอื่นๆที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ตั้งแต่ ๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไปมาบูรณาการกัน

๒.๗.๒.๓ สื่อแหล่งเรียนรู้และนวัตกรรมในวิชาสังคมศึกษา

๑. สื่อการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา สื่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษานั้นมีอยู่หลายชนิดที่ครูผู้สอนสามารถนำมาใช้ได้มีทั้งสื่อประเภทโสตทัศนสื่อสิ่งพิมพ์สื่อภาพและเสียงและสื่ออิเล็กทรอนิกส์

๑.๑ สื่อโสตทัศนประกอบด้วยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา สื่อโสตทัศนที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนหมายถึงการเรียนรู้ผ่านสื่อด้วยการเห็นสื่อด้วยการได้ยินได้ฟังสื่อโสตทัศนจะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ได้เรียนอย่างแจ่มแจ้งและยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดอีกด้วยสื่อโสตทัศนที่ครูสอนวิชาสังคมศึกษา

^{๙๙}สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๙), หน้า ๒๕.

สามารถนำมาใช้ได้ตัวอย่างเช่นกราฟแผนภูมิแผนที่ภาพและภาพชุดการ์ตูน แผ่นป้ายเป็นต้นในการใช้สื่อโสตทัศนเพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษานั้นครูผู้สอนสามารถใช้ในขั้นตอนการสอนต่างๆคือ

- ๑) ใช้สื่อโสตทัศนเพื่อนำผู้เรียนเข้าสู่บทเรียน
- ๒) ใช้สื่อโสตทัศนประกอบการอธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้น
- ๓) ใช้สื่อโสตทัศนประกอบการสรุปบทเรียน

๑.๒ สื่อสิ่งพิมพ์ประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ประกอบการ

เรียนการสอนวิชาสังคมศึกษานั้นว่าเป็นสิ่งจำเป็นเพราะสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อประเภทที่จัดส่งเสริมการอ่านได้มากที่สุด

ประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการศึกษา มีหลายประเภทได้แก่ หนังสือตำราแบบฝึกปฏิบัติเอกสารอัดสำเนาหนังสือพิมพ์วารสารจุลสารหนังสืออ้างอิงพจนานุกรมสารานุกรมรายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์หนังสือภาพโปสเตอร์แผ่นพับ เป็นต้น

๑.๓ สื่อภาพและเสียงประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา สื่อภาพและเสียงเพื่อการศึกษาสามารถนำมาใช้ในการประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสื่อภาพและเสียงที่ครูสังคมศึกษานิยมนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้แก่ ภาพยนตร์สไลด์วีดิทัศน์และรายการวิทยุโทรทัศน์รวมทั้งสื่อเสียงคือแผ่นเสียง

๑.๔ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการศึกษาหมายถึงสื่อการเรียนการสอนหรือการฝึกอบรมที่ผลิตขึ้นสำหรับการเรียนการสอนและการฝึกอบรมในรูปของแผ่นแม่เหล็กการ์ดความจำแผ่นซีดีหรือฮาร์ดดิสก์และเผยแพร่โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารของระบบสื่อสารดิจิทัลซึ่งเป็นระบบการสื่อสารที่ใช้คอมพิวเตอร์ในการผลิตและการเผยแพร่เป็นสำคัญ สื่ออิเล็กทรอนิกส์มีความสำคัญในด้านความจำเป็นต่อการศึกษาต่อการตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและการทำให้สมบูรณ์กับสถานการณ์และเวลา^{๑๐๐}

สำหรับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาสามารถนำมาใช้ได้ ตัวอย่างเช่นสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการศึกษาประเภทใช้แบบเอกเทศคือซีดีรอมในรูปของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการศึกษาผ่านระบบเครือข่ายคือบทเรียน e-Learning

๑.๕ แหล่งการเรียนรู้สำหรับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

แหล่งการเรียนรู้หมายถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศวิทยากรภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียนใฝ่รู้แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วย

^{๑๐๐}บุญเลิศ ส่องสว่าง, สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการศึกษา ในเอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและสื่อการศึกษา หน่วยที่ ๑๐, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๑๒.

ตนเองได้ตามศักยภาพแหล่งการเรียนรู้ที่ปรากฏในชุมชนมีอยู่อย่างหลากหลายแหล่งการเรียนรู้
จำแนกได้โดยยึดลักษณะการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้เป็น ๔ ประเภท คือ^{๑๐๑}

- ๑) แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล
- ๒) แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ
- ๓) แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ
- ๔) แหล่งการเรียนรู้ประเภทวัตถุและอาคารสถานที่

สำหรับแหล่งการเรียนรู้ในการสอนสังคมศึกษาจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง
ต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งนี้เนื่องจากวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ
พฤติกรรมของมนุษย์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม หากครูผู้สอนสังคมศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้
โดยการให้นักเรียนทำรายงานหรือใช้วิธีการบรรยายเนื้อหาเพียงอย่างเดียวจะทำให้ผู้เรียนเกิดความ
เบื่อหน่ายและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาสังคมศึกษาแหล่งการเรียนรู้สำหรับวิชาสังคมศึกษามีทั้งแหล่ง
เรียนรู้ระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

๑.๖ เทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

ครูสังคมศึกษาควรมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศประกอบการเรียนการสอน
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมนอกเหนือจากการใช้สื่ออื่นๆดังกล่าวมาข้างต้น
การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนในปัจจุบันอย่างมากทั้งนี้เพื่อให้
นักเรียนได้รับข้อมูลใหม่และมีความรู้ที่ทันสมัยดังนั้นควรให้นักเรียนรู้จักใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการหา
ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษาทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเช่นการหาข้อมูลหรือ
หลักฐานต่างๆในเว็บไซต์ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เป็นต้น

หลักเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการประเมินคุณภาพสารสนเทศคือ

- ๑) ความถูกต้อง
- ๒) ความน่าเชื่อถือ
- ๓) ขอบเขตเนื้อหา
- ๔) วัตถุประสงค์ในการจัดทำ
- ๕) ความทันสมัย
- ๖) การนำมาใช้

การใช้เทคโนโลยีมีความสำคัญต่อการสอนวิชาสังคมศึกษาเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ที่
ทันสมัยให้นักเรียนรู้จักใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการหาข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษาทั้ง
ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

๒.๗.๓ การวัดและการประเมินผลในวิชาสังคมศึกษา

^{๑๐๑} นฤมล ตันทสุรเศรษฐ์, แหล่งวิทยาการในชุมชน ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้
แหล่งวิทยาการในชุมชน หน่วยที่ ๑, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า๒๐.

กัญจนา ลินทนต์ศิริกุล และโกศล มีคุณ ได้อธิบายถึง^{๑๐๒} จุดมุ่งหมายของการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาโดยให้ความหมายของคำว่า “การประเมิน” หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบในการเก็บรวบรวมวิเคราะห์และตีความหมายของข้อสนเทศเพื่อใช้ในการพิจารณาว่าผู้เรียนสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนหรือไม่เพราะฉะนั้นการที่จะมีข้อสนเทศเพื่อนำมาใช้ในการประเมินได้จะต้องมีการวัดก่อนผลที่ได้จากการวัดจะอยู่ในรูปของข้อมูลซึ่งอาจเป็นทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณลักษณะแล้วจึงตัดสินคุณค่าจากข้อมูลดังกล่าวว่าดีหรือไม่เพราะฉะนั้นการประเมินเป็นการพยายามที่จะตอบคำถามว่า “ดีอย่างไร” (how good) หากกล่าวโดยสรุปก็คือการประเมิน = การวัด + การตัดสินคุณค่า

การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมพฤติกรรมที่ต้องวัดและประเมินผลจึงประกอบด้วย

- ๑) ความรู้ความเข้าใจในวิชาสังคมศึกษาหรือด้านสติปัญญา
- ๒) เจตคติและค่านิยมในวิชาสังคมศึกษาหรือด้านความรู้สึกและอารมณ์
- ๓) ทักษะในวิชาสังคมศึกษาได้แก่ทักษะทางวิชาการและทักษะทางด้านสังคมดังมีรายละเอียดดังนี้

๑. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษา

การวัดและประเมินด้านความรู้ความเข้าใจเป็นการประเมินสมรรถภาพทางสมองในส่วนที่เกี่ยวกับสติปัญญาของผู้เรียนความรู้ความสามารถของผู้เรียนเกิดจากการเรียนที่ได้จากการสอนของครูและเกิดจากการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียนเองออร์แลนโด (Orlandi) ได้จำแนกประเภทของความรู้ในวิชาสังคมศึกษาออกเป็น ๔ ประเภทคือข้อเท็จจริง (facts) มโนคติ (Concepts) หลักการ (Generalization) และโครงสร้างและแบบจำลอง (Structure and Model)^{๑๐๓}

- ๑) ข้อเท็จจริงหมายถึงความรู้ที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงต่างๆในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาเช่นชื่อเวลาสถานที่เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นจำนวน ฯลฯ
- ๒) มโนคติหมายถึงความรู้ที่ได้จากการศึกษาและทำความเข้าใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยการแยกแยะให้เห็นลักษณะที่แตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกัน
- ๓) หลักการหมายถึงความรู้ที่ได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมโนคติตั้งแต่สองมโนคติขึ้นไป
- ๔) โครงสร้างและแบบจำลองหมายถึงความรู้ที่ได้จากการรวบรวมข้อเท็จจริงมโนคติและหลักการในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

^{๑๐๒} กัญจนา ลินทนต์ศิริกุล และโกศล มีคุณ, การประเมินผลและการวิจัยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสารัตถะ และวิถีวิธีทางวิชาสังคมศึกษา หน่วยที่ ๑๓, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๖-๑๓.

^{๑๐๓} ออร์แลนโด (Orlandi, ๑๙๗๑), อ้างใน กัญจนา ลินทนต์ศิริกุล และโกศล มีคุณ, การประเมินผลและการวิจัยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสารัตถะและวิถีวิธีทางวิชาสังคมศึกษา หน่วยที่ ๑๓, หน้า ๑๑-๑๓.

พฤติกรรมด้านความรู้ในวิชาสังคมศึกษาเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของผู้เรียนในการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆตามที่หลักสูตรกำหนดหากยึดตามแนวคิดของบลูมและคณะ (Bloom.et.at) แบ่งออกเป็น ๖ ชั้นดังนี้^{๑๐๔}

- ๑) ความรู้ (knowledge)
- ๒) ความเข้าใจ (comprehension)
- ๓) การนำไปใช้ (application)
- ๔) การวิเคราะห์ (analysis)
- ๕) การสังเคราะห์ (synthesis)
- ๖) การประเมิน (evaluation)

การวัดความรู้ความคิดตามแนวคิดของบลูมดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวคิดเดิมซึ่งแนวคิดของบลูมได้มีการปรับปรุงใหม่ในปี ๑๙๙๐ โดยแอนเดอร์สันและแครทวอล (Anderson and Krathwohl) โดยแบ่งออกเป็น ๖ ชั้นดังนี้^{๑๐๕}

- ๑) ความจำ (remembering)
- ๒) ความเข้าใจ (understanding)
- ๓) การประยุกต์ (applying)
- ๔) การวิเคราะห์ (analyzing)
- ๕) การประเมิน (evaluating)
- ๖) การสร้างสรรค์ (creating)

สำหรับความหมายของความรู้ความคิดตามแนวคิดใหม่ในแต่ละชั้นมีดังนี้^{๑๐๖}

๑) ความจำ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการจำเรื่องราวต่างๆที่ได้เรียนรู้มาแล้วซึ่งเป็นความรู้จากการจำในระยะยาว (long-term memory) คำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดความจำเช่นคำว่าระบุให้นิยามจับคู่บอกรายละเอียดทำรายการบอกชื่อ เป็นต้น

๒) ความเข้าใจ หมายถึง ความพยายามของผู้เรียนในการเข้าใจความหมายของเรื่องราวต่างๆด้วยการตีความและแปลความจากสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้วคำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดความเข้าใจเช่นคำว่าสรุปแยกประเภทแสดงตัวอย่างแปลความหมายเปรียบเทียบ ฯลฯ

๓) การประยุกต์ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปแล้วไม่ใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือสถานการณ์ที่แตกต่างจากสถานการณ์เดิมคำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดการประยุกต์เช่นคำว่าแสดงคำนวณประยุกต์แก้ปัญหาสาธิตสร้างรวบรวมดำเนินการเปลี่ยนแปลงค้นหาคำอธิบายตรวจสอบ ฯลฯ

^{๑๐๔} Bloom, et al., *The Function of Executive*, (London: Oxford University Pres, 1956).

^{๑๐๕} Anderson, L.W., & Krathwohl, D.R. *A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition*. (New York: Longman, 2001).

^{๑๐๖} กัญจนา ลินทรตันศิริกุล และโกศล มีคุณ, การประเมินผลและการวิจัยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสารัตถะและวิทยวิธีทางวิชาสังคมศึกษา หน่วยที่ ๑๓, หน้า ๖-๑๓.

๔) การวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการแยกแยะเรื่องราว เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆออกเป็นส่วนย่อยๆ คำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดการวิเคราะห์เช่น วิเคราะห์ทดลองคำนวณวิพากษ์ เปรียบเทียบสำรวจจัดกลุ่มเรียงลำดับจำแนกอภิปรายเขียน ไดอะแกรมจัดประเภทแยกความแตกต่างแก้ปัญหา ฯลฯ

๕) การประเมิน หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการตัดสินเรื่องราวต่าง ๆ โดยอาศัยเกณฑ์และมาตรฐานที่กำหนดคำกริยาที่นำมาใช้ในการวัดและการประเมินผล เช่น ตรวจสอบ กำหนด สมมติฐานวิพากษ์ทดลองตัดสินทดสอบทำนายอ้างอิงเปรียบเทียบประเมินเลือก วัดจัดลำดับแยกความแตกต่างสรุป ฯลฯ

๖) การสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการสร้างแนวคิดและ สารสนเทศใหม่จากการใช้ความรู้ที่ได้เรียนรู้มาก่อนคำกริยาที่ใช้ในการวัดการสร้างสรรคเช่นพัฒนา เสนอออกแบบสร้างวางแผนประดิษฐ์ผลิตเขียน ฯลฯ

๒.๗.๔ เจตคติและค่านิยมในวิชาสังคมศึกษา

ตามแนวคิดของออร์แลนโด (Orland) เจตคติในวิชาสังคมศึกษาแบ่งออกเป็น พฤติกรรมความสามารถที่พึงปรารถนาและพฤติกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา

ค่านิยมในวิชาสังคมศึกษามีค่านิยมต่อพฤติกรรมทางประชาธิปไตยที่พึงปรารถนา สำหรับการประเมินพฤติกรรมด้านเจตคติและค่านิยมมีแนวทางดังนี้

๒.๗.๔.๑ เจตคติ แบ่งออกเป็น

๑) พฤติกรรมความสามารถที่พึงปรารถนา ประกอบด้วยเจตคติต่อการ นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ศึกษาพฤติกรรมมนุษย์และเจตคติต่อบุคคลอื่น

๑) เจตคติต่อการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ศึกษาพฤติกรรม มนุษย์สามารถประเมินได้จากการถามบุคคลโดยตรงซึ่งสามารถเลือกทำได้ ๒ วิธีคือใช้คำถามปลายปิด และคำถามปลายเปิดการใช้คำถามปลายปิดโดยมากจะใช้วิธีของลิเคิร์ต (Likert) ดังตัวอย่างและ สามารถใช้หลักการต่างๆ ไปในการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ได้โดยเห็นด้วยอย่างยิ่งเห็นด้วยไม่ทราบ ไม่เห็นด้วยไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

๒) เจตคติต่อบุคคลอื่นในการประเมินเจตคติวิธีหนึ่งอาจใช้ สถานการณ์จำลองเช่นบทบาทสมมติคือกำหนดสถานการณ์ของเจตคติและให้ผู้สังเกตสรุปโดยการ ประเมินเจตคติของผู้เรียนตัวอย่างเช่นความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อชาวนิโกรใช้บทบาทสมมติโดยการ ให้นักเรียนแสดงเป็นชาวนิโกรและไปเข้าบ้านอยู่อาศัยในกลุ่มชนผิวขาวและให้นักเรียนอีกคนหนึ่ง แสดงเป็นเจ้าของที่ดิน

นอกจากการประเมินเจตคติต่อบุคคลอื่นตามวิธีที่กล่าวมาแล้วยังสามารถ ประเมินได้อีกวิธีหนึ่งคือการใช้คำถามปลายเปิดและให้ผู้ตอบเติมคำถามลงในช่องว่างเช่น

- ถ้าฉันเป็นนิโกรฉันจะ....

- ถ้าฉันเป็นยิวฉันจะ....

อย่างไรก็ตามในการประเมินไม่ว่าจะใช้บทบาทสมมติหรือการเติมคำตอบลงใน ช่องว่างมักมีปัญหาในการให้คะแนนกล่าวคือเกณฑ์การให้คะแนนจะต้องชัดเจนมิฉะนั้นจะทำให้การ แปลความหมายเจตคติของนักเรียนผิดพลาดได้

๒.๗.๔.๒ พฤติกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา ประกอบด้วยความตระหนักและความสนใจการยอมรับในความรับผิดชอบและความเกี่ยวข้อง

๑) ความตระหนักและความสนใจการประเมินพฤติกรรมด้านนี้สามารถประเมินได้โดยใช้คำถามปลายเปิดหรือคำถามปลายปิดดังตัวอย่างต่อไปนี้เป็นการให้ผู้เรียนเติมคำตอบเกี่ยวกับความตระหนักต่อปัญหาสังคมในประเทศไทยเช่น

-ปัญหาสังคมที่สำคัญที่ประเทศไทยกำลังประสบคือ

๒) การยอมรับในความรับผิดชอบการประเมินพฤติกรรมด้านนี้สามารถประเมินได้โดยใช้บทบาทสมมติการเติมคำในช่องว่างการสังเกตมาตรฐานประเมินค่าตัวอย่างเช่นครูหรือผู้สังเกตภายนอกสามารถประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนในชั้นระหว่างที่มีการอภิปรายโดยใช้มาตราประเมินค่า ๕ ระดับหรือใช้มาตราประเมินค่าในการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนว่าผู้เรียนมีความพอใจในการเข้าร่วมแก้ปัญหาสังคมมากน้อยเพียงใด

๓) ความเกี่ยวข้องการประเมินพฤติกรรมด้านนี้สามารถใช้มาตราประเมินค่าในการประเมินเช่นเดียวกันตัวอย่างเช่นครูอาจใช้มาตราประเมินค่าแบบลิเคิร์ตในการประเมินว่าผู้เรียนมีความคิดเห็นอย่างไรต่อบทบาทของพรรคการเมือง

๒.๗.๔.๓ ค่านิยม เป็นพฤติกรรมสำคัญในสังคมศึกษาการประเมินค่านิยมทางประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาจะต้องประเมินโดยใช้คำถามแบบความเรียงเช่นต้องการประเมินเกี่ยวกับเสรีภาพในการพูดก็ให้ผู้เรียนแสดงเหตุผลที่ดีเกี่ยวกับเสรีภาพในการพูดตามความเชื่อของเขาส่วนอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ในการประเมินคือใช้เอกสารค่านิยม (Value sheet) โดยมีคำถามและมีคำตอบให้ผู้ตอบเลือกตอบเป็นต้น

๒.๘ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพื้นบ้าน

๒.๘.๑ ความหมายของประเพณีพื้นบ้าน

เมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่า ประเพณี ซึ่งมาจากคำว่า Tradition เป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมของสังคมเชื้อชาติต่างๆ กลายเป็นประเพณีประจำชาติและถ่ายทอดกันมาโดยลำดับ หากประเพณีนั้นคืออยู่แล้วก็รักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หากไม่ตีก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ

พระยาอนูมานราชชน ได้ให้ความหมายของคำว่าประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี^{๑๐๗}

คำว่าประเพณี ตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น ขนบ มีความหมายว่า ระเบียบ

^{๑๐๗} พจนานุกรม ฉบับ บัณฑิตยสถาน, ๒๔๙๓ : ๕๖๙

แบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อไป ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป^{๑๐๘}

โดยสรุปแล้ว ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้นๆฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอยู่อย่างเดียวกัน และมีผิดแปลกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น แต่โดยมากย่อมมีจุดประสงค์ และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อยที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับประเพณีไทยมักมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาและพราหมณ์มาแต่โบราณ

๒.๘.๒ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านมา กระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อให้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ : ๒๕๔๕ หน้า ๙)

ปรัชญา อุตระกุล (อ้างอิงจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ : ๒๕๔๑ ไม่มีเลขหน้า) ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมา ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสุขทั้งที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้น ก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุข เกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน

“ภูมิปัญญา ยังหมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา การเอาควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยใช้ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินขี้กระทามาแช่น้ำ ต้มให้เดือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น” (ธวัช ปุณโณทก ,๒๕๓๑. หน้า ๔๐-๔๒)

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับ คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทาง

^{๑๐๘} พระยาอนุมานราชธนะ. วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔, หน้า

จารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ ทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านั้น (พัทธา อุยตระกูล, ๒๕๓๑. หน้า ๙)

ประเวศ วสี (เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน , ๓๓ ณ จังหวัดนครราชสีมา เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน , ๒๕๓๓. ไม่มีเลขหน้า) กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้มายาวนาน ความรู้ด้านต่างๆ จะเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ได้แยกออกมาเป็นวิชาๆ ตามที่ร่ำเรียนกัน ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษาและวัฒนธรรมมันผสมกลมกลืนหรือเชื่อมโยงกัน บางทีแยกไม่ออกกว่าเป็นวิชาอะไร ไม่ว่าจะจบวิชาอะไร มันก็จะเห็นความเชื่อมโยง

๒.๘.๓ ประเภทของประเพณี

ประเพณีนั้นเราสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. จารีตประเพณี (Mores) คือ ประเพณีที่ต้องประพฤติเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมและจรรยาของสังคม ถือกันว่ามีคุณค่าต่อบุคคลในสังคมนั้นๆ ใครฝ่าฝืนหรือเฉยเมยถือว่าเป็นการละเมิดกฎของสังคม ผิดประเพณีของสังคม ถือเป็นความผิดความชั่วมีโทษ เช่น ประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น

2. ขนบประเพณี (Institution) คือ ประเพณีที่วางเป็นระเบียบไว้ จะเป็นโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม โดยตรง เช่น เขียนเป็นกฎหรือระเบียบให้กระทำร่วมกันมีข้ออ้างอิงเป็นตัวบท กฎเกณฑ์ โดยอ้อมหรือโดยปริยาย คือ รู้กันเอง ถือสืบๆกันมา คนในถิ่นนั้นปฏิบัติตามอย่างนั้นๆ เช่น ประเพณีทำบุญเลี้ยงพระของไทย เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) คือ เรื่องเกี่ยวกับธรรมดาสามัญของสามัญชน ไม่ถือเอาผิดเอาถูก ไม่มีการลงโทษ ปรับโทษเหมือนจารีตประเพณี ไม่มีระเบียบเคร่งครัดเหมือนขนบประเพณี ผู้ทำผิดประเพณีนี้ไม่ถือเป็นเรื่องเสียหายหรือมีโทษมากนัก เพียงแต่ถือว่าผู้ผิดประเพณีเป็นผู้ผู้การศึกษา ขาดคุณสมบัติผู้ดี เช่น การแต่งกายไม่ถูกกาลเทศะ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน อันไม่เหมาะสม เป็นต้น

๒.๘.๔ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้สรุปประเภทของภูมิปัญญาไว้ดังนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นในวิถีชีวิตท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นองค์ความรู้เก่า หรือองค์ความรู้ที่องกามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น มีลักษณะความเด่นชัดหลายด้าน เช่น

๑.ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาพการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒.ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้

ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทาง
หัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษา
สุขภาพของคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอัน
มรอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

๔. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับ
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบ
ชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน
 เป็นต้น

๕. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถด้านการสะสมและบริหาร
กองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต
ความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์
รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทาง
เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการ
จัดระบบสวัสดิการการบริการของชุมชน

๖. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะสาขาต่างๆ
เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

๗. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์
ผลงานด้านภาษาวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ
การฟื้นฟูการเรียนสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

๘. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้
หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญา ความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมต่อบริบททาง
เศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรมคำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญ
ประเพณีข้าว เป็นต้น

๙. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหาร
และยาที่เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและ
บริการส่งออกที่นิยมแพร่หลายรวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

๒.๘.๕ ประเพณีท้องถิ่น

๑) ประเพณีฮีตสิบสอง

คำว่า "ฮีต" หรือ "ฮีต" หรือ "จารีตประเพณี" หมายความว่า "ประเพณีอันเนื่อง
ด้วย ศีลธรรมซึ่งคนส่วนรวมถือว่ามีค่าแก่สังคม ใครประพฤติฝ่าฝืนหรือดเว้นไปไม่กระทำตามที่
กำหนดไว้ ถือว่าผิดเป็นชั่ว" ฮีตสิบสองของชาวอีสานเป็นฮีตที่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของความเชื่อใน
พระพุทธศาสนา และประเพณีนิยมพื้นบ้าน เป็นประเพณีที่สมาชิกในสังคมจะได้มีโอกาสร่วมชุมชนกัน
ทำบุญประจำ ทุกๆเดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนา ยิ่งขึ้น ทำให้ได้มีโอกาสพบปะและรู้จักมักคุ้นกัน รวมทั้งเป็นจารีตบังคับให้ทุกๆ คน

เสียสละทำงาน ร่วมกัน เมื่อว่างจากงานอาชีพแล้ว ดังนั้น ประเพณีฮีตสิบสองก็คือ ประเพณีสิบสองเดือนนั่นเอง^{๑๐๙}

๒.๘.๕ ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน

นับเป็นประเพณีความเชื่อที่สำคัญในคนอีสาน นิยมทำกันในเดือน 6 ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการขอฝน ชาวบ้านในภาคอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ หรือทุกข์ภัยแก่ชุมชนได้ ในขณะที่ช่วงจัดงานนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีงานต้องทำมาก เนื่องจากเป็นฤดูของการทำนาปี ฉะนั้นที่ประชุมผู้ใหญ่บ้านจึงต้องปรึกษารื้อกันเพื่อตัดสินใจว่าจะ จัดหรือไม่ในปีนั้น หากตัดสินใจว่าจะไม่จัดแล้วก็จำเป็นต้องไปทำพิธีที่ศาลปู่ตาของบ้านเพื่อขออนุญาตเลื่อนงานบุญนี้ไปในปีหน้า การจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟ ในวันสุกดิบชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน ทำพิธีเช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยงทาย เพื่อเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็พากันกินเหล้าฟ้อนรอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน หรือหมู่บ้านที่จัดงาน บุญบั้งไฟเพื่อจุดแข่งขันประกวดประชันกันต่อไป ในปีปัจจุบันบั้งไฟที่ใช้จุดแข่งขัน มีหลากหลายที่นิยมเรียกกัน ได้แก่ บั้งไฟหมื่นบั้งไฟแสนบั้งไฟล้าน ซึ่งมีขนาดของดินปืนมากน้อย แตกต่างกันไป

ประเพณีบุญบั้งไฟหรือประเพณียิงจรวดไทยขอฝนนี้ ความจริงไม่ใช่ประเพณีเฉพาะของ ชาวเมืองยโสธร แต่เป็นฮีต (จารีต) สำคัญฮีตหนึ่งของชาวอีสานทั่วทั้งภูมิภาค หากแต่ชาวยโสธร โดยเฉพาะชาวกุ่มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองนั้นให้ความสำคัญ และร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานอย่าง แข็งขัน จนทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และในที่สุดด้วยความช่วยเหลือจาก ภาครัฐและเอกชนอีกหลายๆ ส่วน บุญบั้งไฟยโสธรจึงเลื่อนฐานะขึ้นเป็นประเพณีสำคัญของประเทศ เป็นตัวแทนจากภาคอีสานที่เชิดหน้าชูตาในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาติ

๒.๘.๕.๑ รูปแบบประเพณี

ในวันนี้ประเพณีบุญบั้งไฟ แบ่งงานออกเป็นงานใหญ่ๆ สองงานด้วยกัน คือ วันแรก เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 10.00 น. เป็นขบวนแห่บั้งไฟสวยงามไปตามถนนสายหลักใจกลางเมือง ในวันที่ชาวบ้านจากคุ้มต่างๆ จะนำบั้งไฟขึ้นขบวนรถที่ตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามเป็นลวดลายไทย งามวิจิตร นำแห่แห่นด้วยขบวนรำประกอบดนตรีพื้นเมือง ขบวนรถบางที่จะเป็นธิดาบั้งไฟให้ เทพบุตรเทพธิดาตัวน้อยๆ หรือแม้กระทั่งเรื่องราวจำลองจากนิยายพื้นบ้านปรัมปรา เช่น เรื่องท้าวผาแดง นางไอ่ เป็นต้น นอกจากนี้ที่จะขาดไม่ได้ก็คือ ขบวนรวิวประเภทเนื้อหาสาระและตลกขบขันต่างๆ ที่เปิด โอกาสให้ชาวเมืองที่ต่างอายุกันได้มีโอกาสเข้าร่วมงานอย่างเสมอหน้าและมาประกวดประชันกันอย่าง สนุกสนาน ส่วนวันที่สองเริ่มแต่เช้าที่สวนพญาแถนเป็นการประกวดการจุด

^{๑๐๙} บรรเทิง พาพิจิตร.ประเพณี วัฒนธรรมไทย และคติความเชื่อ.กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์ ,๒๕๓๒.

บั้งไฟ มีการประกวดบั้งไฟ ช้างสูงแบะตั้งไฟแพนซีต่างๆ ในขณะที่ชาวบ้านชาวคุ่มต่างๆ ก็จะยกขบวนออกร้องรำทำเพลงกันตลอด ทั้งวันอย่างสนุกสนาน

๒.๘.๕.๒ จุดเด่นของพิธีกรรม

จุดเด่นของการชมประเพณีบุญบั้งไฟ อยู่ที่ช่วงเช้าของวันแรก คือ วันแห่บั้งไฟสวยงาม สามารถชมได้ที่ประราพีธิถนนใจกลางเมือง และช่วงเช้าวันที่สอง คือ การจุดบั้งไฟขึ้นสูงที่สวนสาธารณะพญาแถน

๒.๘.๕.๓ สัญลักษณ์

บุญบั้งไฟเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานนิยมทำกันในเดือน 6 หรือเดือน 7 อันเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาแถนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เหมือนกับการแห่นางแมวของคนภาคกลางในสองพิธีกรรมที่อยู่คนละภาคนี้มีความคล้ายคลึงกันใน เรื่องของสัญลักษณ์ที่ใช้อันส่อไปทางเพศสัมพันธ์ เช่น การใช้ไม้มาแกะสลักเป็นอวัยวะเพศชายเรียกว่า “บักแบ่น” หรือ “ปลัดขิก” ในอีสานหรือ “ขุนเพ็ด” ในภาคกลางเข้าร่วมขบวนแห่ ทั้งยังมีการร้องเพลงด้วย เนื้อหาที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์ สัญลักษณ์นี้เป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่าง ฟากกับดิน หลิงกับชาย ที่เป็นพลังก่อกำเนิดชีวิตและเป็นพลังแห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมีความสัมพันธ์ กับการขอฝนซึ่งเป็นที่มาของพลังแห่งการเติบโตของพืช และด้วยเหตุที่อวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์เป็น สัญลักษณ์สำคัญของงานบุญ จึงถือว่างานบุญบั้งไฟเป็นงานบุญของพระยามาร ซึ่งจัดแข่งกับงานบุญ ของพระพุทธเจ้า

วัตถุประสงค์การจัดงานบุญบั้งไฟ

1. เป็นการบูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์
2. เป็นการขอฝน

๒.๘.๕.๔ ตำนานเรื่องเล่า

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ผูกพันกับนิทานพื้นบ้านสองเรื่อง คือ เรื่อง ท้าวผาแดง นางไอ่ และเรื่องสงครามระหว่างพญาคันคากกับพญาแถน ซึ่งเป็นเรื่องที่กล่าวถึงที่มาของการยิงบั้งไฟ เลยที่เดียวตำนานเรื่องนี้เริ่มจากพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้นนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ผู้ดลบันดาลให้ฝนตก เกิดไม่พอใจชาวโลก จึงบันดาลให้ ฝนไม่ตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ฝนไม่ตกเลยตลอด 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ชาวเมืองทนไม่ไหวจึง คิดทำสงครามกับพญาแถน แต่สู้พญาแถนกับกองทัพเทวดาไม่ได้ ถูกไล่ล่าหนีมาถึงต้นไม้ใหญ่ที่พญาคันคากอาศัยอยู่ ในที่สุดพญาคันคากตกลงใจเป็นจอมทัพของชาวโลกต่อสู้กับพญาแถน พญาคันคากให้พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ ให้พญาอมดไม่ไปทำลายตามอาวุธของทหารและอาวุธ พญาแถน และให้พญาผึ้ง ต่อ แตนไปต่อยทหารและพญาแถนฝ่ายเทวดา พ่ายแพ้ พญาแถนจึงให้ ค้ำม่น หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเดือนเมื่อไรจะบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันที และถ้ากบเขียดร้องก็ถือเป็นสัญญาณว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว และเมื่อใดที่ชาวเมืองเล่นว่าวก็เป็นสัญญาณแห่งการหมด สิ้นฤดูฝน พญาแถนก็บันดาลให้ฝนหยุดตก

บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีประจำปีของชาวภาคอีสานที่สืบเนื่องมาจากพิธีการขอฝนของ พญาแถนหรือเทวดา โดยจัดพิธีจุดบั้งไฟเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพาะปลูกเมื่อหลังเทศกาล สงกรานต์ราวเดือน 6 ของทุกปี เฉพาะชาวคุ่มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง ร่วม แรงร่วมใจ

ทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของเมืองยโสธรเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสานและเป็นประเพณีที่สำคัญของประเทศตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ประกอบด้วยนิทานปรัมปรา 2 เรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดง และนางไอ่ และนิทานเรื่องพญาแถนและพญาคันคาก (คางคก) เรื่องพญาแถนนั่นกล่าวว่า ครั้งหนึ่ง พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นคางคก อาศัยอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่ ครั้นนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ที่สุดในท้องฟ้า ผู้ดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เกิดพิโรธทำสงครามกับชาวโลกและบันดาลให้ฝนไม่ตกเลย 7 ปี 7 เดือน ชาวโลกได้รับความเดือดร้อนส่งใคร่ไปรบก็พ่ายแพ้กลับมาหมดชาวโลกพากันหนีพญาแถนมาที่ต้นไม้ใหญ่ที่พญาคางคกอาศัยอยู่ในที่สุดพญาคางคกได้รวมพลังสัตว์โลก ไปรบกับพญาแถน ปรากฏได้ก่อจอมปลวกขึ้นไปถึงสวรรค์ มอดไม้ไปเจาะด้ามอาวุธทหารพญาแถนแมลง ป่อง ตะขาบ มดไปกัดไพร่พลพญาแถนในที่สุดพญาแถนก็พ่ายแพ้ถูกจับตัวได้ ขอทำสัญญาสงบศึก โดยมีข้อตกลงว่าหากวันใดที่ชาวโลกยิงบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าจะบันดาลให้ฝนตกลงมาเป็นฤดูฝน หากได้ยินกบเขียดร้องก็จะทราบได้ว่าฝนตกแล้ว หากชาวโลกเล่นว่าวเมื่อใดก็จะให้ฝนหยุดตกกลายเป็นฤดูหนาว ดังนั้น สมัยต่อๆ มาเมื่อถึงเดือนหกเข้าฤดูทำนา ประชาชนจะจุดบั้งไฟสื่อสารให้พญาแถนทราบว่าจะถึงเวลาที่บันดาลฝนให้ชาวบ้าน และจะได้เริ่มต้นฤดูการทำนากันได้

“บั้ง” แปลว่า “ไม้กระบอก” บั้งไฟเป็นดอกไม้เพลิง ทำจากกระบอกไม้ไผ่ที่อัดดินปืนเพื่อ การจุดระเบิดให้พุ่งขึ้นไปในอากาศเป็นการบวงสรวงพญาแถน โดยมีขนาดที่นิยมอยู่ 3 ขนาด คือ “บั้งไฟธรรมดา” บรรจุดินปืนไม่เกิน 12 กิโลกรัม “บั้งไฟหมื่น” บรรจุดินปืนเกิน 12 กิโลกรัม “บั้งไฟแสน” บรรจุดินปืนถึงขนาด 120 กิโลกรัม ถ้าบั้งไฟขึ้นสูงก็แปลว่าฝนฟ้า ข้าวปลา อาหารจะอุดมสมบูรณ์ดี ก็ จะพากันเลี้ยงฉลอง รื่นเรีงกันในหมู่ผู้ที่ไม่ร่วมงาน ถ้าบั้งไฟแตกหรือไม่ขึ้นก็หมายความว่าฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น ในวันแรกของเทศกาลหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วันโฮม” จะมีการนำเอาบั้งไฟออกมาแห่แห่นตามเมืองกันก่อน จนกระทั่งวันที่ 2 ถึงจะนำบั้งไฟไปจุดกันกลางทุ่งนา โดยเฉพาะที่จุดบั้งไฟต้องทำเป็นพะองพาดขึ้นไปบนต้นไม้ใหญ่ สูงประมาณ 30 เมตร แล้วจุดชนวนให้ดินปืนเกิดการระเบิด ปัจจุบันได้ มีการประกวดความสวยงามและความสูงของบั้งไฟที่จุดขึ้นไปบนท้องฟ้า และหากบั้งไฟอันไหนไม่ยอมพุ่งขึ้นเพราะดินปืนด้านเจ้าของบั้งไฟก็จะถูกจับโยนลงในโคลนตมกลางทุ่งนาเป็นการทำโทษ ประเพณี การเล่นบั้งไฟที่นิยมกันมากเวลานี้คือยโสธร ช่วงเวลาเดือนพฤษภาคม ชาวจังหวัดยโสธรร้อยละ 85 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวยโสธรจึงจัดประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการทำบุญประจำปีในทุกปีในช่วง เดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงก่อนฤดูการทำนา เป็นพิธีขอฝนจากพญาแถนให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

๒.๘.๕.๕ ขั้นตอนการจัดการประเพณีบุญบั้งไฟ

ประชุมชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ในหมู่บ้าน เพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟ หรือไม่ ถ้าตกลงจัดก็จะทำในข้อถัดไป แต่ถ้าไม่จัดจะต้องส่งตัวแทน(ผู้มีอายุชายในหมู่บ้าน) และพ่อ เฒ่า (หมอผีประจำหมู่บ้าน) ไปขอขมาต่อเจ้าปู่เพื่อขอเลื่อนไปจัดในปีถัดไป (พิธีกรรมนี้ไม่มีผู้หญิง เกี่ยวข้อง)เมื่อตกลงจัดผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านจะส่งข่าวบอกกล่าวเชื้อเชิญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงให้ มาร่วมงานบุญ เรียกว่า “เดินป่า” ในสมัยถัดมาบ้านเมืองเจริญขึ้นก็พัฒนามาเป็นการแจกหนังสือ เชิญชวนเรียกว่า “สลากใส่บุญ” เหตุที่ถือว่างานนี้เป็นงานบุญก็เพราะว่า วัดเป็นที่รวมของการจัด กิจกรรมของชุมชน การเตรียมการต่างๆ ตั้งแต่การทำบั้งไฟก็มักจะเริ่มจากพระ ซึ่งถือว่าเป็น ผู้เชี่ยวชาญ เป็นฉบับ (ต้นฉบับ) ในวาระโอกาสนี้ยังมีการแทรกประเพณีทางพุทธศาสนาเข้า

ไปด้วย เช่น การบวชและการฮตสงฆ์ อ่านเรื่องที่เกี่ยวข้อง กองฮต พิธีการในการยกย่องพระสงฆ์ ชาวบ้านจะเรียไรเงินและสิ่งของตามศรัทธาเพื่อร่วมสมทบกันสร้างบั้งไฟ (ในสมัยโบราณ จะทำเพียงบั้งเดียว) บอกบุญให้บ้านเรือน 3-4 หลังคา รวมกันต้อนรับแขกจากต่างบ้านที่มาร่วม บ้านหนึ่ง (ซึ่งจำนวนไม่มากนักจะมาพร้อมบั้งไฟของหมู่บ้าน เช่น พระภิกษุ สามเณร หญิงชายที่ มาร่วมขบวนแห่) ส่วนใหญ่ก็มักจะกำหนดให้ครอบครัวที่บวชลูกหลานเป็นเจ้าภาพ (เพราะต้องจัดงาน เลี้ยงญาติพี่น้องอยู่แล้ว) ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายจะสร้างปะรำ หรือ “ผาม” หรือ “ตูบบุญ” ซึ่งทำด้วยโครงไม้จริง ยกพื้นข้างบนให้พระสงฆ์นั่งฉันภัตตาหาร ส่วนข้างล่างปูด้วยใบไม้หรือฟางข้าวให้หญิงสาวนั่ง โดยมีหญิงสูงอายุควบคุมดูแลหญิงสาวเหล่านี้ เพื่อป้องกันมิให้ผู้ชายในขบวนเชิงลวนลามจนเกินเหตุ ในวัดจะมีการทำบั้งไฟโดย “ฉับบ” ซึ่งมักจะเป็นพระ โดยมีลูกมือคือชาวบ้านผู้ชาย ในสมัยผมยังเป็นเด็ก 20 กว่าปีผ่านมาแล้ว ผมก็เป็นลูกมือพระด้วยการไปหาไม้สำหรับมาเผาเป็นถ่าน สำหรับกั้วผสมกับดินประสิวเรียกว่า การทำหมื่อ ซึ่งมีสูตรจำเพาะของช่างแต่ละคน ตำด้วยครกมองให้ ละเอียดร่วน ทดสอบด้วยการนำมาโรยเป็นทางยาวแล้วจุดไฟดูความเร็วของการปะทุ หากปะทุซำก็ จะต้องใช้สูตรผสมใหม่ตามแต่ต้นฉับบจะกำหนดบอกมา

การทำบั้งไฟในสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ลำขนาดใหญ่ที่สุด ทะลวงปล้องให้ถึงกัน ภายนอกจะ ใช้ตอกไม้ไผ่ถักเป็นเชือกมัดรอบลำไฟให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไฟแตก ส่วนหัวปล้องสุดท้ายจะถูกอุดด้วยแผ่นไม้หนาพอควร แล้วทำการอัดบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ให้แน่นด้วยการตำ หรือใช้คานติดคานงัด (สมัยใหม่ใช้แม่แรงยกล้อรถบรรทุกแทนสะดวกกว่ากันดังภาพซ้ายมือ) ยุคสมัยเปลี่ยนไปจากลำไฟกลายเป็นท่อเหล็กหรือท่อประปา (ซึ่งอันตรายมากเมื่อมี การระเบิดใส่ผู้คนอย่างที่เห็นข่าว) ตอนหลังหันมาใช้ท่อพีวีซีแทนซึ่งก็ยังเป็นอันตรายอยู่ดี จากการบูชา ถนอมมาเป็นการพนันขันต่อเพื่อ การเดิมพัน จำนวนบั้งไฟที่จุดในแต่ละที่จึงมีจำนวนมาก และสร้างความเสียหายต่อชุมชนในทิศที่บั้งไฟถูกจุดออกไป (เพราะสามารถไปไกลได้หลายสิบกิโลเมตร) นอกจากบั้งไฟแล้ว ยังมีการทำพลุพะเนียง ดอกไม้ไฟ ตะไล (เพื่อจุดในการแห่ร่วมด้วย) นอกจากนั้นตัวบั้งไฟยังต้องมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามเรียกว่า การเอ้ ซึ่งก็เป็นฝีมือของพระอีก เช่นกันเมื่อการเตรียมการในการต้อนรับ การทำบั้งไฟ การเข้บั้งไฟให้สวยงาม เตรียมขบวนพ็อน ในวันแห่โฮมบุญ ทำนั้งร้านสำหรับการนำบั้งไฟขึ้นจุด แล้วก็จะถึงวันงานซึ่งมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องอีก ดังนี้

1. ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้านพร้อม นำเอาเหล่าไปด้วยจำนวนมาก ส่วนหนึ่งใช้เช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟขนาดเล็กเรียก “บั้งเสียง” เพื่อเสียง ทายดูถึงความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำงานปีนั้น จากนั้นก็ตีหม้อพ็อนรารอบศาลปู่ตา เป็นที่สนุกสนาน (งานนี้มีเฉพาะผู้ชายที่ได้รับอนุญาตให้ร่วมพิธี)

2. จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงานหรือหมู่บ้านเรียก วันโฮม (รวม) มีการเพ็งออกท่าทางต่างๆ ของการร่วมเพศอยู่ด้วย อาจมีการเอาบักแป้นผู้รอบเอวไว้หลายอัน มีสายสำหรับชักให้กระดกขึ้นได้

3. การแห่บั้งไฟ ผู้ร่วมขบวนนั้นดูเหมือนจะตั้งใจละเมียดกฎเกณฑ์ปรกติ เช่น ชายแต่งกายเป็นหญิง หรือเอาโคลนพอกหน้า ขบวนเพ็งจะแห่ไปตามหมู่บ้านเพื่อขอสาโทมากิน การเพ็งจะมีคนจ่ายกาพย์ และคนตีกลองให้จังหวะตั้ง อยู่กลางขบวนพ็อน เพื่อให้ผู้พ็อนเพ็งได้ยินเสียงจังหวะ และคำกลอนลำกาพย์เพ็งได้ชัดเจนการละเมียดกฎเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติกันทั่วไปมี

คำอธิบายได้ว่า เป็นการปลดปล่อย คนให้หลุดจากกฎเกณฑ์ชั่วคราว ในอีสานสมัยก่อนผู้ชายเมื่อแต่งงานต้องเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่าย หญิง ผู้ชายจึงอยู่ในฐานะที่โดดเดี่ยวต้องอยู่ในความควบคุมของญาติฝ่ายหญิงและต้องฝากอนาคตของตนไว้กับความเมตตาของครอบครัวฝ่ายหญิงด้วย เพราะจะสามารถสร้างหลักให้แก่ครอบครัวได้ก็ ด้วยการอุปถัมภ์ของพ่อตา เขยจะถูกจัดให้เป็นผู้ด้อยกว่าในทางพิธีกรรม (แสดงสะท้อนในเชิงประชด ประชันจากนิทาน “พ่อเต๋ากับลูกเขย”) ดังนั้น การที่แสดงออกในทางพิธีกรรมในบุญบั้งไฟจึงเป็นการปลดปล่อยจากกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะเรื่องเพศ การกล่าวถึงหรือแสดงอวัยวะเพศ เป็นความหยาบ โหล่นที่สังคมปรกติไม่ยอมรับ

ตอนบ่ายจะมีการตักกลองโสม เพื่อให้ชาวบ้านแห่ทุกขบวนไปรวมกันที่วัด ซึ่งจะหมายถึงการไปร่วมในพิธีบวชของบุตรหลาน หรือการฮอตสงฆ์ ถ้ามีการบวชก็จะมีแห่หน้าด้วยม้า (ถ้าหากเจ้าภาพมีฐานะพอทำได้) มีการจุดตะไลตามหลังม้าไปตลอดทาง หากมีการฮอตสงฆ์อยู่ด้วยก็จะแห่ พระภิกษุที่ต้องการ “ฮอต” นำหน้าเจ้านาคไป

กลางคืนจะมีการเส็งกลอง หรือแข่งตักกลองกัน โดยแต่ละหมู่บ้านจะนำกลองกิ่งของวัดใน หมู่บ้านตนเองมาตีแข่ง ถือกันว่าถ้าหากแพ้ในการเส็งกลอง ก็จะไม่ใช้กลองนั้นอีกเลย จะต้องไปเสาะ แสวงหากลองมาเส็งใหม่ในปีหน้า การเส็งกลองจะมีกันไปจนถึงเที่ยงคืน

รุ่งเช้าจะมีการทำบุญถวายจันทน์พระ พอตักบ้ายก็มีการแห่บั้งไฟไปยังค้ำที่เตรียมไว้ อาจใช้ต้นไม้ใหญ่เป็นค้ำก็ได้ การแข่งขันระหว่างหมู่บ้านก็มีเพียงบ้านใดจะสามารถยิงไปได้สูงกว่ากัน (ใช้การนับไปจนกว่าจะมองเห็นบั้งไฟหล่นพื้นก่อนเมฆลงมา) เป็นการแสดงความสามารถของช่างหรือ ฌบับของบั้งไฟบ้านนั้น หากบั้งไฟบ้านใดชู (พื้นดินปืนออกมากแต่ไม่ขึ้น) หรือแตกระหว่างการจุด ช่างหรือฌบับก็จะถูกจับโยนลงตม คือ โยนลงไปโนโคลนเป็นที่สนุกสนานทั้งผู้โยนและถูกโยน (เปื้อนโคลนพอกัน)

หมายเหตุ ในอดีตเราจะได้ยินว่าหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้ทำบั้งไฟหมื่นชิ้นสุด ลูกหลูกตา คำว่า หมื่น มาจากจำนวนน้ำหนักของดินประสิ่วที่ใช้ทำดินหมื่น คือ 12 กิโลกรัม (ไม่นับรวมน้ำหนักของถ่านซึ่งเป็นส่วนผสม) จะบรรจุในลำไม้ไผ่ขนาดยาวประมาณ 3 เมตร ต่อมาหมู่บ้านใดทำบั้งไฟ แสน คือ 120 กิโลกรัมดินประสิ่ว (ใช้ลำตาลแทนไม้ไผ่ ใช้เทคนิคมัดพันลำตาลอย่างแน่นหนา) ก็ถือว่า ยิ่งใหญ่ที่สุดแล้ว ในปัจจุบันมีข่าวว่าบางแห่งมีบั้งไฟล้าน (ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะจริงถ้าไม่นับน้ำหนักของ ท่อเหล็กและหางรวมกันกับดินประสิ่ว) กันบ้างแล้ว ไม่ทราบว่าจะจุดขึ้นพื้นพื้นดินเพียงใด ผู้เขียนหลับตานึกถึงภาพหากมีการระเบิดเกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรหนอไม่อยากจะบรรยายครับ

สิ่งที่เล่ามาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องราวในอดีต ปัจจุบันงานประเพณียังคงอยู่ แต่ความเชื่อและ วัฒนธรรมของงานบุญหายไป กลายเป็นการประกวดประชันกัน การวางเดิมพันเงิน แสนเงินหมื่น ไม่มีการพูดถึงตอนปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษอีกแล้ว เพราะทุกอย่างจัดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างบุญบั้งไฟ เมืองยโสธรคือตัวอย่าง (ไม่ทราบว่าจะอ้างเพื่อธุรกิจหรือไม่) น่าเสียดายที่ความงามในฮีตเริ่มจะเลือนหายไปจากอีสาน กลายเป็นตำนานให้กล่าวถึงเพียงเท่านั้น

๒.๘.๕.๖ การเอ้บั้งไฟ

เมื่อเอารูเสร็จแล้วก็ใส่หาง ใส่หัวครอบตัวบั้งไฟ ตัดกระดาษปิดเป็นสี่เป็นรูปต่างๆ ประดับให้สวยงาม การประดับบั้งไฟเขาเรียกว่า “เอ้บั้งไฟ”

จากความบังเอิญที่มีความเหมือนในประเพณี จึงมีการพัฒนาไปสู่การศึกษาแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมเป็นเมืองคู่มิตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 จนกระทั่งได้มีการทำความตกลงระหว่างโยชิตะและ ยโสธร ให้เป็น

เมืองคูแผลด เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2542 โดยทุกปีชาวเมืองโยซิดะ จะส่งบั้งไฟแฟนซี ประเภทสวยงามมาร่วมจุดด้วย นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยว แล้ว ในอนาคตยังอาจจะนำไปสู่การส่งเสริมด้านการศึกษาและความร่วมมือทางด้าน เศรษฐกิจต่อไป ด้วยแม้แต่ชาวต่างประเทศยังสนใจวิธีการทำบั้งไฟของช่างบั้งไฟ บั้งไฟมีหลายชนิด แต่ที่โยซิดะมีการแข่งขันบั้งไฟแฟนซีและบั้งไฟแสน โดยบั้งไฟแฟนซีเป็นบั้งไฟขนาดเล็ก มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 นิ้ว และบรรจุดินประสิวไม่เกิน 4 กิโลกรัม แข่งขันกันที่ความสวยงามและลีลาลูกเล่นเมื่อจุดขึ้นฟ้า เช่น อาจจะมีร่มหลากสีสั่นกางออก หรือมีเสียงประกอบ ส่วนบั้งไฟแสนซึ่งเป็นบั้งไฟที่แข่งขันกันโดยนับจากเวลาที่บั้งไฟขึ้นบั้งไฟของใครขึ้นนานที่สุดก็เท่ากับว่าบั้งไฟขึ้นสูงที่สุด (ระดับที่เป็นแชมป์บั้งไฟจะขึ้นนานกว่า 2 นาที) บั้งไฟแสนจึงต้องมีขนาดใหญ่ ความยาว 4 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 6 นิ้ว และบรรจุดินประสิวน้ำหนัก 120 กิโลกรัม นับเป็นบั้งไฟที่ท้าทาย และต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะถ้าบั้งไฟนี้แตกแล้วจะเป็นอันตรายมาก เพราะฉะนั้นก่อนทำ “ช่างบั้งไฟ” ซึ่งเป็นผู้ทำบั้งไฟจะต้องมีพิธีกรรมบวงสรวงให้ถูกต้องตามหลักการทำบั้งไฟแสนเสียก่อนจึงจะลงมือทำในช่วงที่มีการจุดบั้งไฟนั้นนับเป็นช่วงตื่นเต้นและสนุกสนาน โดยเฉพาะช่างบั้งไฟจะต้องลุ้นมากกว่าใคร เพราะหากบั้งไฟไม่ขึ้นก็จะถูกโยนลงบ่อโคลนนัยว่าเพื่อเป็นการลงโทษ แต่ปัจจุบันนั้น ไม่ว่าบั้งไฟจะขึ้นหรือไม่ขึ้น ก็จะมีการโยนโคลน เพื่อความสนุกสนานมากกว่า

๒.๘.๕.๗ พิธีกรรม

1. การเซ็งเพื่อขอรับบริจาคทรัพย์สินเงินทอง และอาหารการกิน เพื่อนำมาเป็นทุนในการ จัดทำบั้งไฟและเป็นเสบียงสำหรับผู้จัดทำบั้งไฟ
2. การประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม (บั้งไฟโก้)
3. การประกวดขบวนเซ็ง
4. การประกวดธิดาบั้งไฟโก้
5. การแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง
6. การแข่งขันจุดบั้งไฟ แฟนซี (บั้งไฟ แสง สี เสียง)
7. การประกวดกองเชียร์บั้งไฟในวันแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง

๒.๘.๕.๘ สาระ

1. เป็นการตักเตือนให้รู้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งไม่แน่นอน เกษตรกรไม่ควรประมาท
2. เป็นงานประเพณีที่สร้างความสนุกสนาน และความสมัครสมานสามัคคีของประชาชน
3. กิจกรรมการเซ็ง สอนให้คนในสังคมรู้จักการบริจาคทาน และการเสียสละ
4. เป็นงานประเพณีที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวจังหวัดยโสธร

๒.๘.๕.๙ วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ ได้ดังนี้

ประเพณีบุญบั้งไฟจะทำได้ในชุมชนใด ชุมชนนั้นจะต้องมีความสามัคคี พร้อมเพียงเพราะจะต้องใช้กำลังคน กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ประเพณีบุญบั้งไฟจะสำเร็จลุล่วงได้ เพราะมีหลัก สัจจกัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา เจริญจาคอบ อตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์

สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอ อิทธิบาท ๔ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา บุญกิริยาวัตถุ ๓ ทาน ศีล ภาวนา กตัญญูกตเวทิต์ ที่ชุมชนนั้นจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพระยาแถน ขอบคุณที่ได้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล คนในชุมชนมีจิตอาสา ช่วยงานส่วนรวมในการประดับตกแต่งบั้งไฟ ต้องใช้สมาธิอย่างจริงจัง

จึงสรุปได้ว่า ประเพณีบุญบั้งไฟ มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกในพิธีกรรม คือ สามัคคี กตัญญูกตเวทิต์ อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ ศีลธรรม จริยธรรม

สรุปเนื้อหา ชาวอีสานส่วนใหญ่จะยึดถือคือ ประเพณีฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ เป็นแม่แบบในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความผูกพันกับวิถีชีวิตการเป็นอยู่ตลอดทั้ง ๑๒ เดือนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟ จะทำได้ค่อนข้างยาก ทำได้เฉพาะชุมชนที่ใหญ่ๆ มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันจริงๆ เพราะขั้นตอนการจัดทำประเพณีนี้ มีตั้งแต่การประชุมปรึกษาหารือกัน การใช้ทุนทรัพย์ กำลังกายใจมาเตรียมงาน เป็นค่าอาหาร ประดับตกแต่งบั้งไฟ ซื้ออุปกรณ์ต่างๆมาทำ ทำหนังสือเชิญ ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนบ้านอื่นๆ นำบั้งไฟมาประกวดแข่งขัน ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา มีการจัดอาหารไปถวายพระสงฆ์ ไหว้พระสวดมนต์ การใช้สมาธิในการประดับตกแต่งขบวนบั้งไฟ การใช้อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ และความกัญญา เพื่อบูชาพระยาแถน เป็นต้น ดังนั้นงานประเพณีบุญบั้งไฟจึงมีกระบวนการดำเนินการค่อนข้างมาก

๒.๙ บริบทของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อมูลทั่วไป

๑. ชื่อโรงเรียน มัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ตั้งอยู่เลขที่ ๒๓๗ ถนนอุดรสุขุมิ ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โทรศัพท์ ๐๔๒-๒๒๓๕๖๕ โทรสาร ๐๔๒-๒๒๓๕๖๕ หรือที่ เว็บไซต์ WWW.t6udon.ac.th

๒. ได้รับอนุญาตก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๙

๓. เปิดสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับ มัธยมศึกษาปีที่ ๖

๔. พื้นที่ ๓๙ ไร่ ๓ งาน ๒๐ ตารางวา จัดตั้งโดยคณะเทศมนตรี

๕. ประวัติโดยย่อ

โรงเรียนเทศบาล ๖ โลออนสุโขทัย ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๙ บนพื้นที่ ๓๙ ไร่ ๓ งาน ๒๐ ตารางวา จัดตั้งโดยคณะเทศมนตรีชุดแรก โดย นายมณฑิเตอร์ แก้ววงศ์ เป็นนายกเทศมนตรี นายวัลลภ ประดิษฐ์ด้วงและนายกิตติศักดิ์ หัตถสงเคราะห์เป็นเทศมนตรี พร้อมด้วยสโมสรโลออนสุโขทัย ให้การสนับสนุนอาคารเรียนไม้ ๑ ชั้น ๑ หลัง จำนวน ๑๐ ห้องเรียน เป็นเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาทถ้วน) และเทศบาลสมทบอีก ๑๗๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นบาทถ้วน) เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มีนักเรียน ๓๖๕ คน ครู ๑๔ คน มีนายสมชาย ประกิจระสา เป็นครูใหญ่

ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ จัดสร้างอาคารเรียน ค.ส.ล. ๓ ชั้น ๑๕ ห้องเรียน ด้วยเงินอุดหนุนจากรัฐบาลเป็นเงิน ๒,๑๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านหนึ่งแสนบาทถ้วน)

ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เข้าร่วมโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เปิดทำการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒ ห้องเรียน พร้อมทั้งจัดสร้างอาคารเรียน ๓ ชั้น จำนวน ๑๒ ห้องเรียน โดยใช้เงินอุดหนุนจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เปิดรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๒ ห้องเรียน พร้อมทั้งจัดสร้างอาคารเรียน ๔ ชั้น จำนวน ๑๒ ห้องเรียน อาคารอเนกประสงค์ ๑ หลัง ห้องน้ำห้องส้วม จำนวน ๑ หลัง โดยใช้เงินอุดหนุนจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เป็นเงิน ๑๓,๐๒๗,๔๔๔

ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับเงินอุดหนุนจากกรมการปกครองในการจัดสร้างอาคารเรียน ๔ ชั้น ๑๒ ห้องเรียน ๑ อาคาร เป็นเงิน ๖,๓๙๐,๐๐๐ บาท (อาคาร ๓)

ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับเงินอุดหนุนจากกรมการปกครองในการจัดสร้างอาคารเรียน ๓ ชั้น ๓๔ ห้องเรียน ๑ อาคาร เป็นเงิน ๓๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (อาคาร ๔)

ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับคำสั่งเทศบาลนครอุดรธานี ให้เปลี่ยนชื่อโรงเรียน จาก "โรงเรียนเทศบาล ๖ โลออนส์อุทิศ" เป็น "โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี"

๖. ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ ยุทธศาสตร์

๖.๑ ปรัชญา: ปัญญาชีวิต ชีวิตมาหุ เสถียร

ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา ประเสริฐที่สุด

๖.๒ วิสัยทัศน์: เป็นสถานศึกษาดี มีมาตรฐาน ประสานกับเครือข่ายและชุมชน ดำรงตนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๖.๓ พันธกิจ:

๑. พัฒนาระบบบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ได้ตามมาตรฐานการศึกษา
๒. ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
๓. ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร
๔. ส่งเสริมและพัฒนาการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

๖.๔ ยุทธศาสตร์ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี มีดังนี้

๑. การศึกษามีประสิทธิภาพและมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา
๒. หลักสูตรมีความทันสมัย และเป็นสากล
๓. ผู้เรียนมีศักยภาพ และความถนัดทางด้านวิชาการ
๔. ผู้เรียนมีศักยภาพ และความถนัดทางด้านดนตรี
๕. ผู้เรียนมีศักยภาพ และความถนัดทางด้านกีฬา
๖. ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น
๗. ผู้เรียนได้อุทิศความเป็นท้องถิ่นของตัวเอง
๘. ครู และ ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม
๙. ผู้เรียนมีทักษะชีวิตที่ดี และถูกต้อง

๑๐. คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ครู นักเรียน และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

๖.๕ สัญลักษณ์ประจำโรงเรียน ตราประจำโรงเรียน ท้าวเวสสุวรรณ

๖.๖ อักษรย่อ ท.6

๖.๗ สีประจำโรงเรียน สีม่วง – ขาว ความหมายของสีม่วง – ขาวคือ สีแห่งผู้รู้
สีที่มีความคิดสร้างสรรค์ และผู้ที่มีความสงบในจิตใจ

๖.๘ พระพุทธรูปประจำโรงเรียน
"พระพุทธเมตตาสมังคี" สร้างเพื่อเป็นพุทธบูชา เฉลิมฉลองพุทธชยันตี 2600 ปี
แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และพิธีทำบุญครบรอบ 36 ปี โรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี
เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2555

๖.๙ ต้นไม้ / ดอกไม้ประจำโรงเรียน ดอกอินทนิล ความหมายของอินทนิล คือ
ลูก ท.6 ทุกคน ควรจะมีจิตใจที่แข็งแกร่ง หัวทลาย มุมานะ และอดทน ภายใต้ทำที่ที่สุภาพ เรียบร้อย
อ่อนโยน นิ่มนวล สดชื่น และเบิกบาน

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุปรีดา บุญจุน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับ
แผนผังความคิดที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการ
เรียนวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ผลการวิจัย พบว่า ๑) ความสามารถในการ
คิดวิเคราะห์ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิดของนักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๓ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๒) ผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิดของ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๓)
ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิด อยู่
ในระดับมากที่สุด^{๑๑๐}

สันทนี รุ่งฤทัยรัตน์ ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์
ชีวิต (สังคมศึกษา) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เรื่อง การป้องกันอุบัติเหตุในโรงเรียนอนุบาล
ขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ๑) หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การป้องกันอุบัติเหตุใน
โรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีองค์ประกอบหลักสูตรคือ จุดมุ่งหมาย
ของหลักสูตร โครงสร้าง แนวดำเนินการ การวัดและประเมินผล ๒) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ
นักเรียนหลังการใช้หลักสูตรท้องถิ่น สูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๑๑๑}

อัมพร จำเริญพานิช ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดย
การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้น

^{๑๑๐} สุปรีดา บุญจุน, “ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิดที่มีต่อ
ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการ เรียนวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้น

^{๑๑๑} สันทนี รุ่งฤทัยรัตน์ “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา)
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่องการป้องกันอุบัติเหตุในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น” (มหาวิทยาลัยขอนแก่น. :สำนักวิทยบริการ,๒๕๔๕)

ประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกาแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๑๑๒}

สุวรรณา ตั้งไชยศิริ (๒๕๓๙) ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท ๐๓๑ นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครปฐม นำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนเทศบาล ๓ (สระกระเทียม) อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีมาก และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนในรายวิชานี้ โดยเห็นด้วยกับข้อคำถามต่างๆ ถึงร้อยละ ๘๖.๖๗ ของจำนวนข้อคำถามทั้งหมด^{๑๑๓}

ธีรพร อเนกศิลป์ (๒๕๔๕) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาสวนวัดสระแก้ว พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นโดยองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตร ได้แก่ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียน การสอนและการประเมินผล มีความเหมาะสมและสอดคล้องกัน โดยหลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหา ๖ ด้าน ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาและบุคคลสำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพและสถานที่สำคัญ ผลการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า แผนการจัดประสบการณ์มีความเหมาะสมสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นด้านต่างๆ มากขึ้นอีกทั้งส่งเสริมให้เกิดเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น^{๑๑๔}

วิกรณ์ มากดี ได้กล่าวถึงบุญบั้งไฟไว้ว่า เป็นประเพณีที่ชาวบ้านในทุกครัวเรือนในหมู่บ้าน จะร่วมแรงร่วมใจช่วยกันจัดทำขึ้น โดยมีการแข่งขันทำบั้งไฟเป็นกลุ่ม เพื่อแข่งขันกันทำ ทุกคนถือว่าเป็นงานของตน เช่น การปลูกปะรำ ปลูกที่ปักสำหรับเพื่อนจากหมู่บ้านอื่นๆ มาร่วมทำบุญ หาปลา ตัดไม้เผาถ่าน ผสมดินประสิวทำบั้งไฟ แม่บ้านทำอาหารและตัดชุดรำเซิ้งไว้ให้ลูกหลาน ทางวัดเตรียมซ้อมนาคน เพราะมีผู้นิยมเอาลูกหลานมาบวชในวันนี้^{๑๑๕}

^{๑๑๒} อัมพร จำเริญพานิช, “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกาแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๔๐.

^{๑๑๓} สุวรรณา ตั้งไชยศิริ (๒๕๓๙) ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท ๐๓๑ นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาวิชา การสอนภาษาไทยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๓๙

^{๑๑๔} ธีรพร อเนกศิลป์ .การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาสวนวัดสระแก้ว. กรุงเทพฯ : การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗.

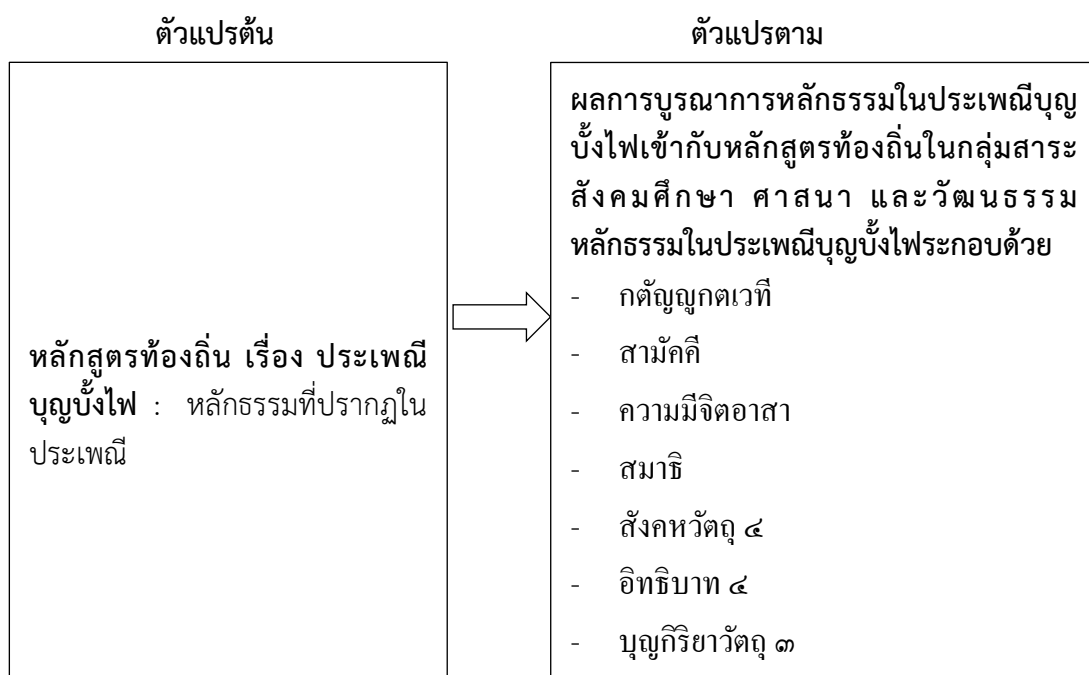
^{๑๑๕} วิกรณ์ มากดี, “ประเพณีบุญเบิกฟ้าจังหวัดมหาสารคาม” ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต.(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐.

สุคนธา สายเชื้อ ได้ศึกษาประเพณีบั้งไฟ อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า อำเภอบางบาลเป็นอำเภหนึ่งในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีประเพณีบั้งไฟทุกปี และสนุกสนานมาก พิธีนี้จัดขึ้นในเดือน ๖ ของทุกปี มูลเหตุของการทำบั้งไฟเพราะความเชื่อเรื่องการบูชา “พระยาแถน” เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์และเป็นเทพเจ้าที่คอยควบคุมฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล^{๑๑๖}

ไพจิตร ชันระชวณะ ได้ศึกษาประเพณีบั้งไฟโยธธา พบว่า ความเชื่อของชาวอีสานเกี่ยวกับเรื่อง พระยาแถน เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์สามารถดลบันดาลฝนฟ้าตกลงมาทำให้พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นประชาชนจึงมีการบูชาพระยาแถนด้วยบั้งไฟทุกปีในระหว่างเดือน ๖-๗^{๑๑๗}

๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยการจัดการเรียนรู้เรื่อง การบูรณาการหลักสูตรทางพระพุทธศาสนากับหลักสูตรท้องถิ่น ในประเพณีบั้งไฟการเรียนสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ดังนี้

ภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๑๑๖} สุคนธา สายเชื้อ, “ประเพณีบั้งไฟชาวอำเภอบางบาล” ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์.(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม,๒๕๒๔),หน้า๑-๑๕.

^{๑๑๗} ไพจิตร ชันระชวณะ, “ประเพณีบั้งไฟโยธธา” ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์.(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม,๒๕๒๒),หน้า๑-๑๗

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่น ในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี โดยวิธีการรวบรวมข้อมูล เอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิชาการและงานวิจัย เป็นการวิจัยเชิงทดลองเปรียบเทียบก่อนเรียนและหลังเรียนและสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาวิเคราะห์เป็นแนวทางการบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณีบุญบั้งไฟประกอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

- ๓.๑ ขั้นสร้างเครื่องมือวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๕ ขั้นบูรณาการ

๓.๑ ขั้นสร้างเครื่องมือวิจัย

หลังจากผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว จึงนำมาเป็นกรอบในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อประเมินแนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟ แล้วนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา ก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ทั้งในเชิงเนื้อหา เชิงโครงสร้าง สถิติ และภาษา ก่อนนำไปเก็บข้อมูล

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑) ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำนวน ๒๓๕ คน

๒) กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ที่ผู้วิจัยได้มาเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม และจับสลาก ได้ห้อง มัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ จำนวน ๔๐ คน

๓.๓ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

๑. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนและหลังเรียน(Pre-Test & Post-Test) หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี จำนวน ๓๐ ข้อ

๒. แบบประเมินความพึงพอใจนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ที่มีต่อประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๓. แบบสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับแนวทางที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ จำนวน ๖ รูป/คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purpostive Sampling)

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการทดสอบกับนักเรียนการประเมินผลแนวทางการบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของผู้เรียนนั้น โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังต่อไปนี้

๑) วิเคราะห์ การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักสูตรและประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๒) วิเคราะห์เกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่มีต่อการเรียนรู้ เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักสูตรและประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ทั้งโดยรวมและรายด้านตามวิธีการ แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ค่าเฉลี่ย ๕ ระดับความคิดเห็น ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ – ๕.๐๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ – ๔.๕๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ มาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ – ๓.๕๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ ปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ – ๒.๕๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ น้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๕๐ หมายถึง มีความเห็นอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

๓) วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ ผู้บริหาร ครูผู้สอน ประชาชนชาวบ้านและนักวิชาการ ด้วยวิธีการเชิงพรรณนา

๔) สูตรการวิเคราะห์ข้อมูลผลการเรียนรู้ก่อนและหลัง เรื่องประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักสูตรและประเพณี

T ๑	X	T ๒
-----	---	-----

T1 = คะแนนทดสอบก่อนเรียน

T2 = คะแนนทดสอบหลังเรียน

x = จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

๓.๕ ขั้นการบูรณาการ

ขั้นการบูรณาการผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ประเพณีบุญบั้งไฟโดยใช้หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ นำมาบูรณาการให้เข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี สังกัดเทศบาลนครอุดรธานีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.๕.๑ ศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.๕.๒ ศึกษาหลักสูตรท้องถิ่น แล้วจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นฉบับร่างเพื่อเสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบเป็นเบื้องต้น

3.๕.๓ ขออนุมัติ แต่งตั้งคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและประเมินหลักสูตรท้องถิ่นต่อผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

3.๕.๔ นำข้อเสนอแนะและผลการประเมินหลักสูตรท้องถิ่นของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิไปปรับแก้ไข

3.๕.๕ นำหลักสูตรไปทดลองก่อนการจัดการเรียนรู้และหลังการจัดการเรียนรู้จำนวน ๓ สัปดาห์ รวม ๖ ชั่วโมง เมื่อสิ้นสุดแล้วประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน

3.๕.๖ นำผลการจัดการเรียนรู้ไปวิเคราะห์เปรียบเทียบก่อนและหลังเรียน

3.๕.๗ นำข้อมูลที่ได้ทั้งในส่วนการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน ประชาชนผู้เชี่ยวชาญ ประเพณี

อีสาน นักวิชาการ และข้อมูลการประเมินผลการเรียนรู้ประเพณีบุญบั้งไฟของนักเรียนมาวิเคราะห์ จัดทำเป็นรูปเล่ม

๓.๖ สถิติใช้ใช้วิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖.๑ ค่าร้อยละ

๓.๖.๒ ค่าเฉลี่ย (\bar{X})

๓.๖.๓ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผลข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

- 4.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.๒ ลำดับขั้นตอนนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการแปลความหมายจากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
\bar{X}	แทน	คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง
S.D	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t	แทน	ค่าทดสอบสถิติ t - test
T _๑	แทน	ผลการทดสอบก่อนเรียน
X	แทน	จำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง
T _๒	แทน	ผลการทดสอบหลังเรียน
P - Value	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ
**	แทน	ค่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4.2 ลำดับขั้นตอนนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

๔.๒.๑ ผลการวิเคราะห์ การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักสูตรที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

๔.๒.๒ วิเคราะห์สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักวิชาการ เกี่ยวกับแนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟสอดคล้องกับกลุ่มสาระสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม

๔.2.๓ ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่มีต่อการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน ๔๐ คน ซึ่งมีการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ในรูปแบบตารางประกอบคำอธิบาย ซึ่งแบ่งเป็นตอน ๒ ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย เพศ

ตารางที่ 4.1 จำนวนค่าร้อยละความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำแนกตาม เพศ

	เพศนักเรียน	จำนวน	ร้อยละ
	(1) ชาย	๒๑	๕๒.๕
	(2) หญิง	19	๔๗.๕
	ผลรวม	๔๐	100

จากตารางที่ 4.1 นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เป็นหญิง จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๕ และเป็นชาย จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕

ตารางที่ 4.2 จำนวนค่าร้อยละความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี จำแนกตาม อาชีพผู้ปกครอง

	อาชีพผู้ปกครอง	จำนวน	ร้อยละ
	(1) รับราชการ	๕	๑๒.๕
	(2) เกษตรกร	๒๓	๕๗.๕
	(๓) พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๗	๑๗.๕
	(๔) ค้าขาย	๕	๑๒.๕
	ภาพรวมอาชีพผู้ปกครอง	๔๐	100

จากตารางที่ 4.2 นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ มีผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันมีความพึงพอใจต่อการเรียน เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ อาชีพเกษตรกร จำนวน 2๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๕ อาชีพพนักงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ อาชีพรับราชการ และอาชีพค้าขาย มีจำนวนเท่ากันอย่างละ ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕ ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์วิธีการเชิงพรรณนาวิธี แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟให้สอดคล้องกับหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จากการศึกษาสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายแนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ผลการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ดังนี้

พระสงฆ์ ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมได้ให้ความเห็นในแต่ละประเด็น ดังนี้

แนวทางการบูรณาการของหลักพุทธธรรมที่สอดแทรกอยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟมาเป็นหลักวิชาการในการทำหลักสูตร ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งหลักธรรมและประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่มีอิทธิพลต่อชาวอีสานเป็นอย่างมาก เพราะเป็นประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสาน โดยสังเกตได้จากความเชื่อของชาวอีสานคือ เชื่อว่าถ้าไม่มีประเพณีนี้พญาแถนจะไม่บันดาลให้ฝนตก แต่ถ้าจุดบั้งไฟบูชาแล้ว พญาแถนจะบันดาลฝนให้ตกลงมาทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ด้านพืชพรรณธัญญาหารแก่มวลมนุษย ซึ่งประโยชน์และคุณค่าของการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นนั้น มีดังนี้

- ช่วยให้ได้กและเยาวชนรู้จักประเพณีท้องถิ่นดีขึ้น
- ส่งเสริมให้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นมิให้สูญหาย
- ทำให้ผู้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ
- เป็นการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นให้เป็นมรดกสำคัญของชาติ^๑

ผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นมีขั้นตอน ดังนี้

๑. ปกติหลักสูตรแกนกลางปี พ.ศ. ๒๕๕๑ มีข้อกำหนดให้ปรับปรุงหลักสูตรทุกๆ ๕ ปี อยู่แล้ว และมีการให้ปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นให้เหมาะกับสภาพบริบทของแต่ละพื้นที่
๒. มีการประชุมหารือเพื่อหาความโดดเด่นของเรื่องที่จะนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในพื้นที่นั้นๆ
๓. แต่งตั้งผู้รับผิดชอบ ผู้มีความรู้ ผู้มีความชำนาญ ในเรื่องนั้นๆยกร่างหลักสูตร
๔. การที่จะนำเอาไปลงในหลักสูตร สาระอะไร ชั้นไหน ถึงจะเหมาะสมนั้น ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้ว เหมาะสมในการจัดเข้ากลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
๕. ทำเป็นวิชาเพิ่มเติมจาก ๘ สาระการเรียนรู้หลักสูตรแกนกลางที่มีอยู่แล้ว
๖. แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร
๗. นำหลักสูตรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ
๘. ทดลองใช้หลักสูตรแล้วประเมินผลแต่ละด้าน

^๑ พระมหาอำพล ธนปญโญ นธ. เอก ปธ. ๓ พธ.บ. (สังคมศึกษา) ครูผู้สอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สัมภาษณ์ ๙ มกราคม ๒๕๖๑

๙. จัดให้มีการวิพากษ์หลักสูตรโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

๑๐. นำหลักสูตรไปใช้

๒) ประเพณีบุญบั้งไฟมีอยู่ใน ฮิต ๑๒ อยู่แล้วซึ่งชาวอีสานจะยึดถือประเพณีตามฮิต ๑๒ จึงมีอิทธิพลต่อชาวอีสานเพราะ ซึ่งเกิดจากความเชื่อของเกษตรกร ที่จะทำการขอน้ำขอฝนจากพระยาแถนนอกจากนี้ ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะและสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓) ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีบุญบั้งไฟ มีดังนี้

- ทำให้สืบสานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสำคัญและยังทำให้เยาวชนได้ศึกษาประเพณีวัฒนธรรมของตัวเองเพื่อสืบทอดดำรงไว้ไม่ให้สูญหายไป และนอกจากนี้ยังทำให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟอีกด้วย^๒

ผลการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน มีดังนี้

ก. แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นนั้น

ควรนำเอาหลักสูตรต่างๆ ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟนำไปสอดแทรกในการทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องประเพณีบุญบั้งไฟ แล้วนำไปสอนนักเรียนจะได้ความรู้ทั้งด้านประเพณีและหลักสูตรนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ข. อิทธิพลของประเพณีบุญบั้งไฟต่อชาวอีสาน มีดังนี้

ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่ชาวอีสานสืบทอดกันมานาน เมื่อถึงเวลาบุญประเพณีต่างๆ ก็จะช่วยกันสืบทอดไว้ไม่ให้หายไป ประเพณีบุญบั้งไฟเช่นกัน เมื่อถึงเวลาช่วงเวลาฤดูกาลทำนา ก็จะนึกถึงประเพณีบุญบั้งไฟเพื่อทำการขอฝนให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ไร่นาของตน

ค. ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีนี้ คือ

ทำให้วัฒนธรรมประเพณีนี้ยังคงอยู่คู่คนรุ่นหลัง ทำให้เด็กและเยาวชนรุ่นหลังรู้จักประเพณีนี้มากขึ้น ทำให้รู้และเข้าใจหลักธรรมจากบุญประเพณีบุญบั้งไฟนี้ สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟได้อย่างดี^๓

ผลการสัมภาษณ์ครูสอนสังคม มีดังนี้

ก. แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่น

-ศึกษาหลักสูตรแกนกลางในรายวิชาสังคม เพื่อพิจารณานำประเพณีบุญบั้งไฟมาเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ หรือจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้

^๒ ดร. ประภาภรณ์ ภูขาว ผู้อำนวยการ โรงเรียนคำเมยวิทยา อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี สัมภาษณ์วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๖๒

^๓ ส.ท. สิทธิเสริม เฉลิมรัตน์ ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนวัดบ้านจิก ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี สัมภาษณ์วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

-จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ๑ รายวิชา โดยกำหนดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม ในโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

-แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายวิชาการตรวจสอบ

-นำไปทดลองใช้ประเมินผล จัดให้มีการวิพากษ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิปรับปรุง แก้ไข จึงนำไปใช้

ข. อิทธิพลของประเพณีบุญบั้งไฟต่อชาวอีสาน

-ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นพิธีกรรมชาวอีสานมาแต่โบราณที่เชื่อว่า เมื่อทำพิธีแล้วฝนจะตกต้องตามฤดูกาล

-เป็นกุศโลบายการจัดงานทำบุญ เพื่อสานความสัมพันธ์ของชุมชน โดยผสมผสานระหว่างพิธีพราหมณ์และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน

ค. ประโยชน์และคุณค่าของประเพณี

- มีการสืบต่อประเพณีความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น

- มีการสืบสานการจัดทำบั้งไฟในรูปแบบต่างๆ

- เป็นการอนุรักษ์ประเพณีไทยในท้องถิ่นให้คงอยู่

- คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นของตนเองและเกิดความภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษสร้างขึ้น^๔

ผลการสัมภาษณ์ หัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ก. แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่น

๑. ควรนำเข้ามาบรรจุเข้ากับการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือมัธยมศึกษาตอนปลาย เปิดเป็นวิชาเพิ่มเติมจากวิชาพื้นฐาน

- จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ๑ รายวิชา โดยกำหนดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม ในโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

- แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบเนื้อหา และเขียนแผนการจัดการเรียนรู้

- จัดให้ผู้เชี่ยวชาญหลักสูตรมาตรวจสอบวิพากษ์แล้วปรับปรุงแก้ไข นำไปทดลองใช้ประเมินผลก่อนนำไปใช้จริง

ข. อิทธิพลของประเพณีบุญบั้งไฟต่อชาวอีสาน

เป็นพิธีกรรมชาวอีสานมาแต่โบราณที่เชื่อว่า เมื่อทำพิธีแล้วฝนจะตกต้องตามฤดูกาลเพราะเป็นประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสาน เพื่อความอุดมสมบูรณ์

ค. ประโยชน์และคุณค่าของประเพณี

- มีการสืบสานการจัดทำบั้งไฟในรูปแบบต่างๆ เช่น บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน (ตามขนาดน้ำหนักของดินปะสิว)

- เป็นการอนุรักษ์ประเพณีไทยในท้องถิ่นให้คงอยู่

^๔ ปัญญาพร อินชิสเนน ครู คศ. ๑ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี สัมภาษณ์วันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒

- สร้างความสามัคคีให้เกิดแก่คนในชุมชน^๕

ผลการสัมภาษณ์ หัวหน้าฝ่ายวิชาการ มีดังนี้

ก. แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่น

๑. นำมาจัดทำเป็นหน่วยเรียนรู้ในวิชาสังคมศึกษา ๑ หน่วย นำเข้ามาบรรจุเข้ากับการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือ มัธยมศึกษาตอนปลาย

-จัดให้เป็นวิชาเพิ่มเติมจากวิชาพื้นฐาน หรือทำเป็นหน่วยย่อย ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

-จัดตั้งคณะกรรมการฝ่ายวิชาการ ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหาหลักสูตรท้องถิ่นที่ดำเนินการ

-นำหลักสูตรไปจัดทำแผนการสอนและทดลองใช้

-นำผลการทดลองมาประเมินข้อเด่นข้อด้อยแล้วจัดทำประชาพิจารณ์ก่อนนำไปใช้สอน

ข. อิทธิพลของประเพณีบุญบั้งไฟต่อชาวอีสาน

๒. เป็นวัฒนธรรมต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน เพราะเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในการขอฝนเพื่อทำการเกษตรจากพระยาแถน ก่อให้เกิดศิลปะการพ้อนรำ ขบวนแห่ซึ่งจัดอย่างสวยงามยังมีการแข่งของคณะบุคคลในงานด้วยคำกาพย์กลอนอีสาน มีการประดับตกแต่งบั้งไฟอย่างสวยงามเพื่อประกวดแข่งขัน

ค. ประโยชน์และคุณค่าของประเพณี

๓. ดำรงอัตลักษณ์เพราะทำให้เด็กและเยาวชนรู้จักประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นและก่อให้เกิดศิลปะ การพ้อนรำ การประดับตกแต่งบั้งไฟ

-สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อเข้าร่วมงานบุญบั้งไฟ

-ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนสะพัด เพราะบุญบั้งไฟต้องมีการใช้จ่ายเงิน

-ขณะเดียวกันก็มีข้อเสีย คือ บางท้องถิ่นจะมีการเล่นพนัน และดื่มสุราเมรัย ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทและประมาทได้^๖

ตารางที่ 4.๓ แสดงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เปรียบเทียบ ก่อนเรียนและ หลังเรียน หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

^๕ ลำดวน แสงจันทร์ ครู คศ. ๑ หัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี สัมภาษณ์วันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒

^๖ จรรยา แสนสองเมือง ครู คศ.๓ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี สัมภาษณ์วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๖๒

การทดสอบ	N	\bar{X}	S.D.
ก่อนเรียน	๔๐	๙.๔๕	๑.๓๙
หลังเรียน	๔๐	๑๔.๑๕	๐.๙๓

จากตารางที่ 4.๓ แสดง คะแนนเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในบุญประเพณี ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ก่อนเรียน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๙.๔๕$) หลังเรียนมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X} = ๑๔.๑๕$)

ตารางที่ 4.๔ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

	การจัดการเรียนรู้ ๔ ด้าน	\bar{X}	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑	ด้านเนื้อหาหลักสูตร	๔.๙๒	๐.๑๔	มากที่สุด
๒	ด้านหลักธรรม	๔.๘๗	๐.๑๙	มากที่สุด
๓	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๔.๙๑	๐.๑๒	มากที่สุด
๔	ด้านการวัดและประเมินผล	๔.๙๐	๐.๑๙	มากที่สุด
	รวม	๔.๙๐	๐.๑๐	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.๔ ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี โดยรวมทุกด้าน อยู่ในระดับ มากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๐ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย ด้านเนื้อหาหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ ๔.๙๒ และรองลงมาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๑ และ ๔.๙๐ ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับ มากที่สุด ส่วนด้านค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านหลักธรรม ซึ่งอยู่ในระดับต่ำที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๗

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวทางการบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี โดยใช้แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวนนักเรียน ๔๐ คน ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน 2) เพื่อศึกษาแนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ๓) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์การบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบการวิจัยเชิงทดลอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยการจัดการเรียนรู้ใช้แบบทดสอบก่อนเรียน – หลังเรียน การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๔๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละ และนำเสนอความเรียงสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

5.4 ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ผู้วิจัยมีประเด็นจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่นำมาสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๑) ความกตัญญูกตเวที , ๒) ความสามัคคี, ๓) สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา เจริญชอบ อุตลจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา วางตนสม่าเสมอ, ๔) อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา, ๕) สมာธิ , ๖) บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา และ๗) ความมีจิตอาสา

๕.๑.๒ แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑

ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่า การนำประเพณีบุญบั้งไฟ มาจัดทำเป็นหน่วยเรียนรู้ ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๑ หน่วยการเรียนรู้ ในระดับชั้นมัธยมตอนต้นหรือตอนปลาย จัดให้เป็นวิชาหลักสูตรท้องถิ่นโดยแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร/วิพากษ์ ประเมินผลนำไปใช้สอน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากที่ผู้วิจัยได้นำชุดทดสอบก่อนเรียน – หลังเรียน เรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ไปใช้ในกระบวนการเรียนการสอนครบถ้วนตามกระบวนการเรียนการสอน พบว่า นักเรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ จากการทำแบบทดสอบก่อนเรียน นักเรียนมีความเข้าใจหลักธรรมเล็กน้อย ถึง ปานกลางหรือเข้าใจในหลักธรรมส่วนน้อย และเมื่อได้ทดสอบหลังจากที่ได้จัดการเรียนรู้แล้ว พบว่านักเรียนมีความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมมากยิ่งขึ้น สามารถตอบแบบทดสอบ อธิบายหรือบรรยายในหลักธรรมนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี จึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้นอีกด้วย ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ สันทนิย์ รุ่งฤทัยรัตน์ ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เรื่อง การป้องกันอุบัติเหตุในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ๑) หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การป้องกันอุบัติเหตุในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีองค์ประกอบหลักสูตร คือ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้าง แนวดำเนินการ การวัดและประเมินผล ๒) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการใช้หลักสูตรท้องถิ่น สูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^๗ สอดคล้องกับงานวิจัยของอัมพร จำเริญพานิช ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกาแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^๘

2. ความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรู้ เรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ที่ผ่านการเรียนการสอนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการสอน เรื่องหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งด้านที่

^๗ สันทนิย์ รุ่งฤทัยรัตน์ “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่องการป้องกันอุบัติเหตุในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” (มหาวิทยาลัยขอนแก่น : สำนักวิทยบริการ, ๒๕๔๕)

^๘ อัมพร จำเริญพานิช, “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกาแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๔๐.

นักเรียนมีความเห็นมากที่สุด เป็นด้านเนื้อหาหลักสูตร ซึ่งเป็นผลมาจากชุดกิจกรรมการเรียนการสอน มีความหลากหลายไม่น่าเบื่อ จึงทำให้ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจสำหรับในด้านนี้สอดคล้องกับงานวิจัย **วิกรม มากติ** ได้กล่าวถึงบุญบั้งไฟไว้ว่า เป็นประเพณีที่ชาวบ้านในทุกครัวเรือนในหมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจช่วยกันจัดทำขึ้น โดยมีการแบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่ม เพื่อแบ่งงานกันทำ ทุกคนถือว่าเป็นงานของตน เช่น การปลูกปะรำ ปลูกที่ปักสำหรับเพื่อนจากหมู่บ้านอื่นๆ มาร่วมทำบุญ หาปลา ตัดไม้เผาถ่าน ผสมดินประสิวทำบั้งไฟ แม่บ้านทำอาหารและตัดชุดรำเซิ้งไว้ให้ลูกหลาน ทางวัดเตรียมซ้อมนาคน เพราะมีผู้นิยมเอาลูกหลานมาบวชในวันนี้^๙ สอดคล้องกับงานวิจัย **สุคนธา สายเชื้อ** ได้ศึกษาประเพณีบั้งไฟ อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า อำเภอบางบาลเป็นอำเภอนิ่งในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีประเพณีบุญบั้งไฟทุกปี และสนุกสนานมากพิธีนี้จัดขึ้นในเดือน ๖ ของทุกปี มูลเหตุของการทำบุญบั้งไฟเพราะความเชื่อเรื่องการบูชา “พระยาแถน” เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์และเป็นเทพเจ้าที่คอยควบคุมฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล^{๑๐} สอดคล้องกับงานวิจัย **ไพจิตร ชันระชวนะ** ได้ศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟโยธา พบว่า ความเชื่อของชาวอีสานเกี่ยวกับเรื่อง พระยาแถน เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์สามารถดลบันดาลฝนฟ้าตกลงมาทำให้พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นประชาชนจึงมีการบูชาพระยาแถนด้วยบั้งไฟทุกปีในระหว่างเดือน ๖-๗^{๑๑}

๕.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

๕.๓.๑ ทำให้ได้องค์ความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ ดังนี้ ๑) ความกตัญญูกตเวที , ๒) ความสามัคคี, ๓) สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา เจริญชอบ อตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอ, ๔) อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา, ๕) สมာธิ , ๖) บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา และ ๗) ความมีจิตอาสา

๕.๓.๒ ได้แนวทางการบูรณาการประเพณีบุญบั้งไฟเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

๕.๓.๓ ทำให้ได้ผลสัมฤทธิ์การเปรียบเทียบผลการเรียนก่อนและหลังจากการทดสอบการเรียนรู้ของนักเรียนหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี

๕.๓.๔ ได้นำประเพณีบุญบั้งไฟมาบูรณาการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาเพื่อให้นักเรียนได้ตระหนักและเรียนรู้ในประเพณีอีสาน

^๙ วิกรม มากติ, “ประเพณีบุญเบิกฟ้าจังหวัดมหาสารคาม” ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐.

^{๑๐} สุคนธา สายเชื้อ, “ประเพณีบุญบั้งไฟชาวอำเภอบางบาล” ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๔), หน้า ๑-๑๕.

^{๑๑} ไพจิตร ชันระชวนะ, “ประเพณีบุญบั้งไฟโยธา” ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๒), หน้า ๑-๑๗

5.4 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการการศึกษาแนวทางบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ กับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักสูตรที่ปรากฏในและประเพณี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะโดยแบ่งออกเป็น ๓ ด้านหลัก

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ผู้บริหารควรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น
- ๒) ผู้บริหารระดับผู้กำหนดนโยบายควรสนับสนุนให้ครูผู้สอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้วิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียนในประเด็นเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นๆ

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะนำผลวิจัยไปใช้

- ๑) สถานศึกษาควรที่จัดการเรียนรู้บูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น โดยนำองค์ความรู้ และผลการวิจัยนำไปจัดการเรียนรู้ตามบริบทของสถานทีนั้นๆ
- ๒) ผู้บริหาร ควรส่งเสริมให้ครูผู้สอนควรนำผลวิจัยไปต่อยอดกับรายวิชาในกลุ่มสาระอื่นๆ ตามความเหมาะสม

๕.๔.๓ ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรทำการวิจัยเรื่อง คุณธรรม จริยธรรม ที่ปรากฏในฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ ที่มีในประเพณีอีสานบูรณาการเข้ากับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา
- ๒) ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับ การจัดการเรียนรู้ เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆเพื่อพัฒนาผู้เรียน ในกลุ่มสาระอื่นๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเถปิฎก ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช
๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕.

_____. คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น
พุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

_____. ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ
วัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. สำนัก
วิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๖.

_____. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ.
๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

_____. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. สำนักวิชาการและ
มาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐. หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของชน
ชาวไทย. มาตรา ๔๖

กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐. หมวด ๙ การปกครองส่วนท้องถิ่น.
มาตรา ๒๘๙

- กัญจนา ลินทรต้นศิริกุล และโกศล มีคุณ. การประเมินผลและการวิจัยการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสารัตถะและวิทยวิธีทางวิชาสังคมศึกษา หน่วยที่ ๑๓. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๕.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูลค่าเฉลี่ย Arithmetic Mean. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- กานดา พูนลาภทวี และวรรณดี แสงประทีปทอง. การทำวิจัยในชั้นเรียนของครูในโครงการโรงเรียนปฏิรูปเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน: ตัวอย่างประสบการณ์ที่คัดสรร. กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. **หลักการครองตน**. กรุงเทพมหานคร: สนุกอ่าน, ๒๕๔๑.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.
- เจริญ ต้นมหาพราน. เบิ่งประเพณีบ้านซอย. กรุงเทพฯ : ธนบรรณ, ๒๕๔๑
- ฉลอง มาปรีดา. **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.
- ไชยันต์ รัชชกุล. ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา ในเอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ ๔. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๙.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. **จิตวิทยาและจิตวิทยาพัฒนาการ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์, ๒๕๔๓.
- ถวัลย์ มาศจรัส และ นิชนันทน์ ประสงค์. คู่มือการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น (หลักสูตรท้องถิ่น) ด้านวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ธารอักษร, ๒๕๕๖
- ทศนา แคมมณี. **การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: เสริมสิน พรินเพรส ซิสเท็ม, ๒๕๔๓.
- ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์. **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**. เพชรบุรี: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒.
- ธีรพร อเนกศิลป์ .การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาสวนวัดสระแก้ว. กรุงเทพฯ : การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗.
- นฤมล ตันทสุเรศรัฐ. แหล่งวิทยาการในชุมชน ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน หน่วยที่ ๑. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.
- นवलเสน่ห์ วงศ์เชิดธรรม. **การวิจัยในชั้นเรียน. โครงการส่งเสริมการแต่งตั้งตำรา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๙.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราช. **จริยธรรมธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, ๒๕๔๙.
- นิธิ เอียวศรี. **ท่องเที่ยวบุญบั้งไฟในอีสาน**. กรุงเทพฯ : มติชน. ๒๕๓๖
- นพเกล้า ฌ พัทลุง. การจัดทำหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่น : ตามแนวของหลักสูตรแกนกลางการวิเคราะห์ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. สงขลา : ร้านดาซหองสงขลา, ๒๕๕๔
- บุญมี แทนแก้ว. **จริยธรรมกับชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.

- บุญเลิศ ส่องสว่าง. สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการศึกษา ในเอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและ
สื่อการศึกษา หน่วยที่ ๑๐. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.
- ประกาศรี สี่ห้าไฟ. อ่างใน กรมวิชาการ. กรอบความคิดเพื่อส่งเสริม และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
ที่เน้นความมีวินัยและความเป็นประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์กลางคณาจารย์,
๒๕๔๑.
- ปราณี สังขะตะววรรณ และสิริวรรณ ศรีพล. การออกแบบหลักสูตร ในประมวลสาระชุด
วิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีการสอน หน่วยที่ ๒. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕.
- ปราณี วิธูวานิชย์. จริยธรรมกับชีวิต. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบัน
ราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒.
- พนัส หันนาคินทร์. การบริหารบุคคลในโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
การศาสนา กรมวิชาการ, ๒๕๔๓.
- _____ . พุทธวิธีการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิกจำกัด,
๒๕๔๔.
- _____ . พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ขำระเพิ่มเติมช่วงที่ ๑/ยุค. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔.
- _____ . พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา สำนักที่ปรึกษา
กรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๖.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒. มาตรา ๒๗ วรรค ๑
_____ . พุทธศักราช ๒๕๔๒. มาตรา ๒๗ วรรค ๒
- พัฒนาข้าราชการพลเรือน. สถาบัน. คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหาร. เอกสารประกอบการ
บรรยาย. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๒. หน้า ๕.
- พิชิต ฤทธิจรูญ. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: แฮร์รี่ ออฟ เดอร์มีส์.
๒๕๔๔. หน้า ๑๙๙.
- พิสิษฐ์ ศิริรักษ์. มนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาวิชาการ, ๒๕๔๐.
- พุทธทาสภิกขุ. แนวแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ ๓ จุดหมายปลายทาง และตัวแท้ของจริยธรรม.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงตะวัน, ๒๕๕๓.
- _____ . พุทธจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๖.
- เพิ่มศักดิ์ วรรณถาวร. ศิลปวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: ว่างอักษร, ๒๕๔๗.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. อ่างถึงใน รุ่งธรรม ศุภธรรมรักษ์. สันติศึกษากับสันติภาพ ในเอกสารการสอน
ชุดวิชาสันติ ศึกษาหน่วยที่ ๑. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๒๕๔๔.
- ไพจิตร ชันชะวณะ, “ประเพณีบุญบั้งไฟโสธร” ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์.(บัณฑิตวิทยาลัย
: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม,๒๕๒๒),หน้า๑-๑๗
- ยนต์ ชุ่มจิต. ความเป็นครู. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ เอส พรินต์ติ้งแฮร์รี่, ๒๕๓๔.

- รศ.ดร.ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. รายงานการวิจัย การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐. หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ. มาตรา ๘๑
- รุ่งนภา นุตราวังศ์. การออกแบบหลักสูตรและการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาหลักสูตรและการสอน. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๙.
- ลิขิต ธีรเวคิน. **คนไทยในอุดมคติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘.
- วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ทองกวาว, ๒๕๔๑.
- _____. **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- วิกรณ์ มากดี, “ประเพณีบุญเบิกฟ้าจังหวัดมหาสารคาม” ปรินญาานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต.(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,๒๕๓๖),หน้า๒๐.
- วิวัฒน์ ชัดดียะมานะ. **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู**. สงขลา: ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙.
- วีรยุทธ วิเชียร. **ระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์ ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักพิมพ์กราฟิกอาร์ต, ๒๕๒๖.
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู**. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๖.
- สมชาย เขียวสด. **คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา**. เอกสารประกอบการบรรยาย. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๔. หน้า ๖.
- สมเด็จ สีแสง. **คู่มือการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา ฉบับปรับปรุง**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ชมรมพัฒนาความรู้ด้านกฎหมาย, ๒๕๔๔.
- สาโรช บัวศรี. **วิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ ในศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ ภาค ๒ ระบบการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖.
- สวิง บุญเจิม. **ตำรามรดกอีสานหรือมูลมังอีสาน** : กรุงเทพฯ : มรดกอีสาน.๒๕๓๙
- สำลี รักสุทธี. **สืบสานตำนานประเพณีและงานบุญอีสาน**. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๔
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา องค์การมหาชน. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา องค์การมหาชน, ๒๕๔๗.
- สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๙.

สิน พันธุ์พินิจ. **เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗.

สุขพัชรา ชิมเจริญ. **การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๕๔.

สุคนธา สายเชื้อ, “ประเพณีบุญบั้งไฟชาวอำเภออาจสามารถ” ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์.(
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๒๔), หน้า ๑-๑๕.

สุจิตรา หัง สพฤกษ์. การวัด ประเมิน และวิจัยทางสังคมศึกษา ในประมวลสาระชุดวิชาการจัด
ประสบการณ์การเรียนรู้สังคมศึกษา หน่วยที่ ๔. นนทบุรี: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๔.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **จริยธรรมทางวิชาการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๒.

สุนน อมรวิวัฒน์. **การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์**
โครงการกิตติเมธีสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. นนทบุรี:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.

_____. การประยุกต์พุทธวิธีการสอนในหนังสือจุดเสริมประสิทธิภาพ เทคนิค และวิธีการสอน ใน
ระดับประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘.

_____. **พุทธวิธีการสอน เอกสารการประชุมทางวิชาการพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย**.
กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๑๓.

สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ. **วิธีการจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ**. พิมพ์ครั้งที่
๔. กรุงเทพมหานคร: ภาคพิมพ์, ๒๕๔๖.

สุปรีดา บุญจุน, “ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับแผนผังความคิดที่มีต่อ
ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้
วิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้น

สุวรรณมา ตั้งไชยศิริ (๒๕๓๙) ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา ท ๐๓๑ นิทาน
พื้นบ้านสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิตสาขาวิชาการสอนภาษาไทยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๙

สันทนีย์ รุ่งฤทัยรัตน์ “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา)
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เรื่องการป้องกันอุบัติเหตุในโรงเรียนอนุบาลขอนแก่น
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” (มหาวิทยาลัยขอนแก่น. :สำนักวิทยบริการ, ๒๕๔๕)

อัมพร จำเริญพานิช, “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยการจัดการ
เรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องปัญหาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลวัดกาแพง (อุดมพิทยากร) จังหวัดชลบุรี”,
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
, ๒๕๕๖), หน้า ๔๐.

เอกวิทย์ ณ ถกลาง, ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์. ๒๕๔๔

(๒) **ดุชฎินิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:**

จิรัฐา จรวงษ์. “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูเรื่องกลยุทธ์การสอน ทักษะการคิดสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา”. **ดุชฎินิพนธ์การศึกษาดุชฎินิพนธ์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๖.

จุฑาธิป เปี่ยมประถม. “จริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ตามความคิดเห็นของครูและผู้ปกครอง สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา”. **ปริญญาานิพนธ์การบริหารการศึกษาดุชฎินิพนธ์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕.

ชุมศรี ไพบูลย์กุลกร. “การพัฒนาชุดฝึกอบรมครูเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช”. **ภาคินิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๙.

ติမ်มพร สุภาพ. “การวิเคราะห์กิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศการศึกษาและพัฒนาศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

นันทกาญจน์ รัตนวิจิตร. “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูสังคมศึกษาเรื่องการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้”. **ดุชฎินิพนธ์ปรัชญาดุชฎินิพนธ์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.

พระครูประโชติจันทวิมล นามจันทโชโต. “การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนนวมินทราชินูทิศ หอวัง นนทบุรี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระยาอนุমানราชธน อ่างใน ชูศรี ศิริโคจจน์สถิต. “การสร้างแบบวัดจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔.

เพ็ญแข ประจันปัจฉิม และคณะ. “การยกระดับคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยเพื่อการปฏิรูปสังคม: แนวทางและการปฏิบัติ. **รายงานการวิจัยเรื่อง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

ศศิวิมล รังคะภูติ. “สภาพและปัญหาการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ โรงเรียนขยายโอกาส อำเภอปากช่อง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมาเขต ๔”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๕๒.

สมจิตร แก้วนาค. “การพัฒนาและศึกษาความเป็นไปได้ของระบบการประกันคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมกองทัพอากาศ”. **ปริญญาานิพนธ์ดุชฎินิพนธ์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๑.

สุรกันต์ จิงหาร. “การพัฒนาชุดฝึกอบรมครูเพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม”. **ภาคินิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

แสงอุษา แสนสวย. “การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ”. **ภาคนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๙.

อดุลย์ เจียกุลธร. “การพัฒนาหลักสูตรการอบรมครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระนอง”. **ภาคนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๙.

(๓) รายงานวิจัย:

สิริวรรณ ศรีพล. “การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เรื่อง การจัดการเรียนการสอนสาระหน้าที่พลเมือง”. **รายงานการวิจัย**. โครงการบริการวิชาการแก่สังคม: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖.

_____. “การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับสถานศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”. **รายงานการวิจัย**. โครงการบริการวิชาการแก่สังคม: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕

_____. “การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา”. **รายงานการวิจัย**. โครงการบริการวิชาการแก่สังคม: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒.

_____. “การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา”. **รายงานการวิจัย**. โครงการบริการวิชาการแก่สังคม: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.

(๔) บทความ:

ขจิต ฝอยทอง และกาญจนา ทองอินทร์. “กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช”. **วารสารวิชาการ**. ๖ - ๘ สิงหาคม ๒๕๔๖: ๕๘-๖๒.

บรรจง ชูสกุลชาติ. “แนวความคิดปรับปรุงหลักสูตรเกษตรศาสตร์และคหกรรมศาสตร์เพื่อการทำงาน”. **วารสารมิตรครู**. ๔-๕ (๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒) : ๕.

สุพล วังสินธ์. “องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม”. **สารพัฒนาหลักสูตร**. ๑๑ ๖ ตุลาคม-พฤศจิกายน ๒๕๓๔: ๑๙.

สมใจ เขียวสด, **คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา**, เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “สวนทางนิพพาน”. **หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ**. ฉบับวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๐: ๑๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Anderson. L. W. & Krathwohl. D. R. A Taxonomy for Learning. Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition. New York: Longman, 2001.
- Banks. J.A.. Cultural Diversity and Education: Foundations. Curriculum. and Teaching (5th ed.). Boston: Allyn and Bacon, 2006.
- Bloom. et at.. **The Function of Executive.** London: Oxford University Pres. 1956.
- Brown. Roger. **Social Psychology.** New York: Free Press, 1965.
- Good C.V.. **Dictionary of Education.** 3rd ed. New York: Mc Graw-Hill, 1959.
- Griffin. R.W. & Ebert. R.J. **Business.** 5th ed. New Jersey: Prentice-Hall, 1999.
- Kohlberg. L. Development of moral character and moral ideology in moral reasoning. Review of child development research. Hartford: Connecticut Printers, 1984.
- Longman Dictionary of Contemporary English. Burnt Mill: Pitman, 1984.
- Mescon. M.H.. Bovee L. & Thill. J.V. **Business Today.** 9th ed. New Jersey: Prentice-Hall, 1999.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง แนวทางบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา
สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

.....

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ มีจุดประสงค์เพื่อการวิจัย เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักสูตรที่ปรากฏใน
ประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

2. สาระสำคัญของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ :
หลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยม
เทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แนวทางบูรณาการหลักสูตรที่
ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

3. ในการตอบแบบสอบถาม ขอความกรุณาทุกท่านโปรดตอบข้อความทุกข้อ ซึ่งผู้วิจัยจะนำ
ข้อมูลเหล่านี้ไปแปรผลวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ทุกคำตอบของท่านจะถูกเก็บรักษาไว้เป็นความลับ
ดังนั้นการตอบแบบสอบถามนี้ จะไม่มีผลเสียหายต่อตัวท่านหรือโรงเรียนของท่านแต่ประการใด

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งจะได้รับความร่วมมือจากทุกท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความ
ร่วมมืออย่างดียิ่งจากทุกท่าน

พระวรศานต์ วรธมโม (วัฒนวงศ์)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง ที่ตรงกับสถานะของตนเองตามความเป็นจริง

๑. เพศ

- ชาย
 หญิง

๒. อาชีพผู้ปกครอง

- รับราชการ
 เกษตรกร
 พนักงานรัฐวิสาหกิจ
 ค้าขาย

ตอนที่ 2 แบบประเมินความพึงพอใจการจัดการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏ
 ในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

คำชี้แจง: ให้นักเรียนอ่านข้อความที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุดการจัดการเรียนรู้ที่ปรากฏ
 ในประเพณีบุญบั้งไฟ เรื่อง คุณธรรม จริยธรรม แต่ละข้ออย่างละเอียด แล้วทำเครื่องหมาย ลงในช่องที่
 ตรงกับความคิดเห็นของนักเรียนมากที่สุด โดยกำหนดระดับความคิดเห็น ดังนี้

ระดับที่ ๕ หมายถึง ระดับความพึงพอใจมากที่สุด

ระดับที่ ๔ หมายถึง ระดับความพึงพอใจมาก

ระดับที่ ๓ หมายถึง ระดับความพึงพอใจปานกลาง

ระดับที่ ๒ หมายถึง ระดับความพึงพอใจน้อย

ระดับที่ ๑ หมายถึง ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด

ตอนที่ 2 แบบประเมินความพึงพอใจการจัดการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏ
ในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อ1	การจัดการเรียนรู้เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏ ในประเพณีบุญบั้งไฟ	ระดับความพึงพอใจ				
		5	4	3	2	1
ด้านเนื้อหาหลักธรรม/พิธีกรรม						
1	มีเนื้อหาที่เข้าใจได้ง่าย					
2	การบรรยายอธิบายชัดเจน นักเรียนมีความพึงพอใจ					
3	บรรยากาศการจัดการเรียนการสอนไม่น่าเบื่อ นักเรียนมีความพึงพอใจ					
4	เปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามและมีการโต้ตอบอยู่เสมอ นักเรียนมีความพึงพอใจ					
5	พูดโน้มน้าวน่าสนใจ นักเรียนมีความพึงพอใจ					
ด้านเนื้อหาของหลักสูตร						
6	มีเนื้อหาที่เข้าใจได้ง่าย					
7	เนื้อหาที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิต					
8	เหมาะแก่การจดจำและนำไปปฏิบัติได้					
9	ฟังแล้วมีข้อคิดเตือนใจได้ดี					
10	เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าสำหรับมนุษย์ทุกคน					
ด้านกิจกรรมการเรียนรู้						
11	ทำให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม					
12	สร้างบรรยากาศการเรียน เพื่อไม่ให้น่าเบื่อในการเรียนการสอน					
13	มีส่วนร่วมในการเรียนร่วมกันกับเพื่อนในห้อง					
14	ได้ปฏิบัติและรู้ถึงหลักคุณธรรม					
15	ทำให้จดจำหลักธรรมได้เป็นอย่างดี					
ด้านการวัดและประเมินผล						
16	มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้					
17	มีการประเมินพฤติกรรมการทำงานร่วมกันของนักเรียน					
18	ผู้เรียนทราบผลการเรียนรู้ของตนเองและของกลุ่ม					
19	การประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาที่เรียน					
20	มีการพัฒนาการเรียนการสอนได้ดี					

ตอนที่ 3 แบบสอบถามแบบปลายปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางเพิ่มเติมในการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

1. แนวทางเทคนิคการสอนควรเป็นไปอย่างไร

.....
.....
.....

2. ด้านเนื้อหาการเรียนการสอนควรเพิ่มเติมอย่างไร

.....
.....
.....

3. ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ควรเพิ่มเติมอย่างไร

.....
.....
.....

4. ด้านการวัดผลประเมินผล ควรเพิ่มเติมอย่างไร

.....
.....
.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข.
 รายนามผู้เชี่ยวชาญ
 และหนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรื่อง การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตร
 ท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ประกอบด้วย

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมเดช นามเกตุ	พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
ค.ม.(การบริหารการศึกษา)
พธ.บ.(สังคมศึกษา)
๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อริย์รัช เลิศรวมโชค	Ph.D.(Political Science)
รป.ม.(รัฐประศาสนศาสตร์)
นท.บ.(นิเทศศาสตร์)
๓. ดร.สาคร มหาหิงค์	ค.ด. (การบริหารจัดการศึกษา)
M.Ed. (Ed Ad)
ศศ.ม. (พัฒนาสังคม)
ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษ)
กศ.บ. (สังคมศึกษา)
๔. ดร.สมควร นามสีฐาน	ปร.ด. (พัฒนาสังคม)
ศศ.ม.(สังคมวิทยาการพัฒนา)
พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา)
เปรียญธรรม ๖ ประโยค
๕. ดร.คิต วรณดี	Ph.D.(Sociology)
M.A.(Sociology)
พธ.บ.(ศาสนา)
เปรียญธรรม ๕ ประโยค

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น โทร. ๐๙๒-๕๕๒-๒๕๖๖
 ที่ ศก ๖๕๓๒๒/๑/๑๗๘ วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๓
 เรื่อง ขอบขออนุมัติการเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องวิทยุกระจายเสียง

เรียน/เจริญพร **พ.ศ. ดร. อธิวัฒน์ โฉมพรมี่**

ด้วย พระราชกฤษฎีกา ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๐๑๕๓๐๙๑๕๖ ได้มีผลบังคับใช้
 พุทธศาสตราวุธบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาระบบทางบูรณาการ
 หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักศรัทธาของแม่โพนสะเม็ก จังหวัดขอนแก่น
 วิทยานิพนธ์ โดยมี ผศ.ดร.ประยูร แสงสี และ ผศ.ดร.วิทยา พงศ์ดี เป็นคณะกรรมการควบคุม
 วิทยานิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของวิทยุสมัครงานและบุคลากรดังกล่าวคล่องตัวการวิจัย
 คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบ
 เครื่องมือวิทยุ ขอบขออนุมัติการเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องวิทยุสมัครงานวิทยุสมัครงานนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ทั้งนี้เป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ใน
 การช่วยเหลือนักศึกษาดังกล่าวด้วย ขอแสดงความ

(Signature)
 (นายโสมพรมี่สมวันชัย) รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

(Signature)
 ผศ.ดร. อธิวัฒน์ โฉมพรมี่

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยขอนแก่น โทร. ๐๔๓-๕๕๕-๖๕๖๖

ที่ ศธ ๒๐๔๖๓๗/ ๐ ๑๙๕

วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอดำเนินการแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องวัดการวิจัย

เรียน/เจริญพร **ดร. กวีศร มานะพันธ์**

ตามที่ พระราชบัญญัติ วรรณกรรม หรือ ประกาศที่ ๒๐๐๕๒๐๕๐๕๒๐ ผลิตหลักสูตรปริญญา
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาลัยขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาแนวทางการ
หลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา จังหวัดขอนแก่น
คุณครามี โดยมี ผศ.ดร.ประยุทธ์ แสงใส และ ผศ.ดร.วิภา พงศ์ดี โฆษกคณะกรรมการควบคุม
วิทยานิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้ มหาวิทยาลัย คุนธ์ของวิสิตมีคุณภาพและสูง ต้องตามหลักการวิจัย
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ที่จําปรนาศั้นว่า ท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบ
เครื่องมือวิจัย ขอดำเนินการแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยของวิสิตท่านนี้ด้วย

ในมติศึกษา วิทยาลัยขอนแก่น ทั้งนี้ ในโอกาสดังกล่าวจึงทํากงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ใน
การช่วยเหลือด้านวิชาการตาม โอกาสนี้

(ลายเซ็น)
(พระโสมภพสัมพันธ์, ร.ศ.)

รองอธิการบดี วิทยาลัยขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยขอนแก่น

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยขอนแก่น
แผนกวิชาการบัณฑิตศึกษา

โทร. ๐๔๓ ๕๕๕ ๖๕๖๖

(ลายเซ็น)
(ดร. กวีศร มานะพันธ์)

บันทึกขอความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น โทร. ๐๖๖-๕๕๖๒-๖๕๖๖
 ที่ ศธ ๖๖๓๒.๑/ ๓๘๘ วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้บัณฑิตวิทยาลัย ตรวจสอบประวัติเอกสารวิจัย

เรียน/แจ้งวิทยุพร ดร. สมบูรณ์ หามรุ่งหามรุ่ง

ด้วย พระราชทาน รายนาม บัณฑิตใหม่ ปี ๒๕๖๐-๒๕๖๑ บัณฑิตศึกษา สาขาวิชา
 พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย สาขาวิชา การสอนศิลปะ ศึกษา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาแนวทางการ
 หลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ พิธีบั้งไฟพญานาคในสถานศึกษา สังคมและวัฒนธรรม
 ยุทธธานี โดยมี ผศ.ดร.ประจักษ์ แสนใจ และ ผศ.ดร.วิภา พงศ์ดี เป็นคณะกรรมการควบคุม
 วิทยานิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัยมีคุณภาพและถูกต้องตามหลักการวิจัย
 คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบ
 เครื่องมือวิจัย ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าวของบัณฑิตวิทยาลัยด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ใน
 การช่วยเหลือด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(Signature)
 (ดร. สมบูรณ์ หามรุ่งหามรุ่ง)
 รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น
 ประธานคณะกรรมการบริหารบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

(Signature)
 ดร. สมบูรณ์ หามรุ่งหามรุ่ง
(Signature)
 (ดร. สมบูรณ์ หามรุ่งหามรุ่ง)

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น
 หมายเลขโทรสารบัณฑิตศึกษา โทร. ๐๖๖ ๕๕๖๒ ๖๕๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิชาเอกขอนแก่น โทร. ๐๕๒-๕๕๒-๖๕๒๖

ที่ ศธ ๖๒๓๒๒.๓/ว.๓๘ วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความยินยอมขอเป็นวิทยากร บุคลากรสหประชาชาติโครงการวิจัย

เรียน/เจริญพร *ดร. ศิว คุรุพันธ์*

ด้วย พระราชทานที่ วรรณโม ราชโองจำตัว ๒๐๑๕๒๐๕๐๕๒๖ วิทยาลัยศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบบริหารงานในเขตพื้นที่เกษตรอินทรีย์เพื่อเพิ่มผลผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรอินทรีย์ โดย มี ผศ.ดร.ประยูร แสงใส และ ผศ.ดร.วิทยา ทองดี เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาที่มีคุณภาพและถูกต้องตามหลักการวิจัย คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ขอความอนุเคราะห์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยของนักศึกษาท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิชาเอกขอนแก่น, หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ในการช่วยเหลือนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ณ โอกาสนี้

ดร. ศิว คุรุพันธ์
(พระโสมภพ น.บัณฑิต, รศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิชาเอกขอนแก่น

ประธานคณะกรรมการ วิชาเอกศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา วิชาเอกขอนแก่น

บัณฑิตศึกษา มจร วิชาเอกขอนแก่น
เลขานุการบัณฑิตศึกษา โทร. ๐๕๒ ๕๕๒ ๖๕๒๖

ดร. ศิว คุรุพันธ์
ดร. ศิว คุรุพันธ์
(ดร. ศิว คุรุพันธ์)

ภาคผนวก ค.

หนังสือติดต่อหน่วยงานราชการ
เพื่อขอเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์งานวิจัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์งานวิจัย

เรื่อง การศึกษาแนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตร
ท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี ประกอบด้วย

๑. พระมหาอำพล ธนปญโญ	นธ.เอก , ปธ. ๓
พธ.บ.(สังคมศึกษา)
ครูสอนภาษาบาลี
โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษามหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย จังหวัดหนองคาย
๒. ดร. ประภาภรณ์ ภูขาว	ปธ.ด. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)
ศษ.ม.ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหาร
การศึกษา)
ผู้อำนวยการ โรงเรียนคำเมยวิทยา อำเภอศรีธาตุ
จังหวัดอุดรธานี
๓. นางจรรยา แก้วสองเมือง	ศ.ม. (หลักสูตรและการสอนสังคมศึกษา)
ครู คศ.๓ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนมัธยม
เทศบาล ๖ นครอุดรธานี
๔. นางลำดวล แสงจันทร์	คบ. (สังคมศึกษา)
ครู คศ. ๑ หัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา
และวัฒนธรรม โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นคร
อุดรธานี
๕. นายปัญญาพร อินชิสิน	นธ.เอก , ปธ. ๓
พธ.บ.(สังคมศึกษา)
ครู คศ. ๑ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี
๖ สิบโท สิริเสริม เถลิมรัตน์	ป.๗
ประชาชนชาวบ้านชุมชนวัดบ้านจิก ตำบลหมากแข้ง
อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ที่ ศธ.๒๑๓๒.๒/ว ศส.๕

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์งานวิจัย
เรื่อง พระมหาธีรราชเจ้า ธนบุรีไทย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อประกอบการวิจัย

ด้วย พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลวงษ์ รัชกาลที่ ๖ ประจำปี ๒๐๐๕-๒๐๑๐ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาแนวทางการบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ กับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี" โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ ๑) ผศ.ดร.วิทยา ทองดี ๒) ผศ.ดร.ประยูร แลงใส

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อกันแต่ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ทั้งยังเป็นอย่างยิ่งร่าเริงได้รับทราบ ร่วมน้อมใจจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

-ทราบ

-ยื่นต่อคณะกรรมการส่งเสริม

(พระโสภณธีรพล ธนบุรีไทย)

ที่ ศร.๖๓๓๒.๑/ว ๗๘๘.๕

ในคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยรามคำแหงของกระทรวงศึกษาธิการ
วิทยาเขตขอนแก่น วิชาสังคม
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๕๐๐๐๐

๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์งานวิจัย
เจริญพร **ดร. นริศ มาวรงค์ ภูขาว**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อประกอบการวิจัย

ด้วย พระราชทาน ศ.ดร.โมทย์พัฒนาวงศ์ รหัสประจำตัววิจัย ๖๐๐๕๖๐๕๓๗๖ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุญาตให้ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่อง "การศึกษานวทางบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ กับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี" โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ ๑) ศ.ดร.วิฑูรย์ ทองดี ๒) ศ.ดร.ประยูร แสงใส

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตใช้วิธีนี้ได้ส่ง หมายเพื่อเป็นข้อยุติการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่เปิดเผยต่อหน่วยงานแต่ประการใด

ในคดีศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ทั้งนี้เป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาคุณ นายเกษี

เจริญพร

(พระโสภณพัฒน์ โยมศิว, รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารในคดีศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/ว ๒๕๖๕

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์งานวิจัย
เจริญพร ทดสอบด้วย แบบสอบถามเพื่อประกอบการวิจัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อประกอบการวิจัย

ด้วย พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร รัชกาลที่ ๑๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติ
สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติ
ให้ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาแนวทางบูรณาการพลศึกษาที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ
กับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี" โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
ดังนี้ ๑) ผศ.ดร.วิทยา ทองดี ๒) ผศ.ดร.ประยูร แสงใส

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ จึงเรียนมา
เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมุขที่ได้จักใช้ประโยชน์
ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี
ขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,ร.ศ.ร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บัณฑิต จากแผนกสังคมศึกษา

ศิริวรรณ ทนสารวิเศษ

ทว.ลำดวล นนทสินี

ที่ ศธ.๒๑๑๒.๒/ว ๓๘๘.๕

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๓๐๐๐๐

๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเป็นวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์งานวิจัย
เจริณพร ฌอน มีบุญญาพร อิมมี เติม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อประกอบการวิจัย

ด้วย พระวรราชานันท์ วรธมโม/วิณนวงศ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๕๒๐๕๐๕๖ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาแนวทางการบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ กับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี" โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ ๑) ผศ.ดร.วิทยา ทองดี ๒) ผศ.ดร.ประยูร แสงใส

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้อาจใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ณ โอกาสนี้

เจริณพร

(พระโสดวงพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

- กรณ
- อิมมี เติม

(พระโสดวงพัฒนบัณฑิต)

ที่ ศธ.๖๒๙๒.๑/๑ ๒๕๖๕

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยบูรพาเฉลิมพระเกียรติฯ
วิทยาเขตขอนแก่น อำเภอโคกโพธิ์
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอบเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์งานวิจัย
เจริญพร **ศาสตราจารย์ ดร. สิริวิไล วัฒนศิริธรรม**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อประกอบการวิจัย

ด้วย พระราชกฤษฎีกา แต่งตั้ง รศ.ดร.วิวัฒน์วงศ์ รักสประจำตัว นิสิต ๒๐๐๕๒๐๕๐๕๖ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษาบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติ ให้ทำการศึกษาวินิจฉัยเรื่อง "การศึกษาแนวทางการบูรณาการหลักสูตรที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ กับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครอุดรธานี" โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ ๑) ผศ.ดร.วิทยา ทองดี ๒) ผศ.ดร.ประยูร แสงใส

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ จึงเรียนมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยขอมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ขอเชิญในเวลามื้อเย็น
ศ.ท. สิริวิไล
ศ.ท. สิริวิไล วัฒนศิริธรรม

ภาคผนวก ง.
คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการร่างหลักสูตรท้องถิ่น
โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

คำสั่งโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ที่ ๐29 /2561

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการร่างหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ด้วย โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี มีความประสงค์รับปรุงหลักสูตรในกลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ เพื่อให้การปรับปรุงหลักสูตรดังกล่าว เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุตามวัตถุประสงค์ อาศัยอำนาจตามคำสั่งโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ที่ ๐29/2561 ลงวันที่ 1 พฤศจิกายน 2561 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการร่างหลักสูตรท้องถิ่น จึงแต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรดังนี้

1) นางสาว มะลิวัลย์ ธรรมราช	ประธานกรรมการ
2) นายจักรพงษ์ วรรณพันธ์	รองประธานกรรมการ
3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี	ที่ปรึกษา
4) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส	ที่ปรึกษา
5) ศร.ประภาภรณ์ ภูขาว	กรรมการ
6) นางลำศาล แสงจันทร์	กรรมการ
7) นายบุญพร อินธิเสน	กรรมการและเลขานุการ
8) พระวรศานต์ วรณโม (วัดนวงค์)	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2561

ลงชื่อ

(นางสาวมะลิวัลย์ ธรรมราช)

ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี

ภาคผนวก จ

ตารางแสดงคุณภาพของเครื่องมือ

ตารางค่าความสอดคล้องของการจัดการเรียนการสอน เรื่อง แนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏใน ประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียน มัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อ	รายการประเมิน	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					Σ	IOC	เหมาะสม
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕			
๑. ด้านครูผู้สอน									
๑	สื่อการเรียนและเอกสารประกอบการเรียนการสอน มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๒	คำชี้แจง สามารถแจ้งรายละเอียดได้ถูกต้องชัดเจน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๓	คู่มือสำหรับผู้ใช้ชุดการเรียนการสอน มีสาระเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๕	.๘๐	เหมาะสม
๔	คู่มือสำหรับชี้แจงกิจกรรมการเรียนการสอน มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๕	มาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัด มีความถูกต้อง ตามสาระการเรียนรู้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๖	ตารางการดำเนินการเรียนการสอน มีเนื้อหาก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๒. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนของชุดการสอน									
๑	ชั้นนำเข้าสู่บทเรียน มีความเหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม

๒	ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๓	กระบวนการจัดการเรียนการสอนของชุดการสอน มีความเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๔	แนวคิดและวิธีสอนสอดคล้องกับเนื้อหาของชุดการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๓. ด้านสื่อการสอนของชุดการสอน									
๑	สื่อการสอนที่ใช้ มีความทันสมัยและเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๒	ใช้สื่อการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๓	สื่อการสอน อุปกรณ์ที่ใช้สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๔. ด้านการวัดและประเมินผลของชุดการสอน									
๑	วิธีการวัดและประเมินผลเหมาะสมกับผู้เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๒	เครื่องมือวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๓	เกณฑ์วัดและประเมินผลมีความถูกต้องและชัดเจน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
รวม								0.๙๙	เหมาะสม

ตารางค่าความสอดคล้องของการประเมิน แบบประเมินพฤติกรรมการทำงาน ชุดการสอน โดยใช้ แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน เรื่อง แนวทางบูรณาการหลักธรรมที่ปรากฏใน

ประเพณีบุญบั้งไฟกับหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียน
มัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อ	รายการประเมิน	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					Σ	F	IOC	เหมาะสม
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๓	คนที่ ๕				
๑	ในด้านการแบ่งหน้าที่กัน อย่างเหมาะสม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม	
๒	ด้านความร่วมมือในการ ทำงาน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม	
๓	ด้านการแสดงความคิดเห็น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม	
๔	ด้านการรับฟังความคิดเห็น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม	
๕	ด้านความมีน้ำใจช่วยเหลือ กันและกัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม	
รวม								๑.๐๐	เหมาะสม	

ตารางค่าความสอดคล้องของแบบประเมินความพึงพอใจของ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

ข้อ	รายการประเมิน	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					Σ	IOC	เหมาะสม
		คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕			
๑. ด้านครูผู้สอน									
๑	ครูชี้แจงกิจกรรมการเรียนรู้ ให้นักเรียนเข้าใจอย่าง ชัดเจน	+๑	๐	+๑	+๑	+๑	๔	๑.๐๐	เหมาะสม
๒	ครูจัดแบ่งกลุ่มนักเรียนโดย คลาดด้านความสามารถ และ แยกเพศชาย-หญิงอย่าง เหมาะสม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	.๘๐	เหมาะสม
๓	ครูให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแล นักเรียนในการเรียนรู้อย่าง ทั่วถึง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๔	ครูส่งเสริมให้นักเรียนมี ความกระตือรือร้นในการ เรียนรู้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๕	ครูให้การเสริมแรงโดยการ ให้รางวัลแก่กลุ่มที่ทำ กิจกรรมสำเร็จสูงสุด	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๒. ด้านเนื้อหา									
๑	ความยากง่ายของเนื้อหา เหมาะสมกับความสามารถ ของนักเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๒	เนื้อหา ภาษา รูปแบบตรง กับความสนใจ และความ ต้องการของนักเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๓	เนื้อหาเรียงลำดับจากง่าย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม

	ไปสู่ยาก								
๔	การจัดเนื้อหาสาระ เหมาะสมกับเวลาเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน									
๑	นักเรียนสามารถใช้สื่อการ เรียนรู้ต่างๆ ร่วมกันได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๒	นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรมร่วมกัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๓	นักเรียนได้อธิบายความรู้ ความเข้าใจที่ได้ ให้สมาชิก ในกลุ่มและคนอื่นๆ ฟังได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๔	นักเรียนมีการแลกเปลี่ยน การแสดงความคิดเห็นซึ่งกัน และกัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๔. ด้านการวัดและประเมินผล									
๑	มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ใน การเรียนการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๒	มีการประเมินพฤติกรรมการ ทำงานร่วมกันของนักเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๓	ผู้เรียนทราบผลการเรียนรู้ ของตนเองและของกลุ่มได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
๔	การประเมินผลครอบคลุม เนื้อหาที่เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	เหมาะสม
รวม								0.๙๙	เหมาะสม

ภาคผนวก ฉ.
คู่มือการจัดการเรียนรู้

หลักสูตรท้องถิ่น

เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : ทัศนธรรมที่ปรากฏในประเพณีกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และ
วัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

คำนำ

หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี เป็นหลักสูตรที่โรงเรียนโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ได้พัฒนาขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑ ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชาวอิสาน

ผู้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ สามารถขยายเครือข่ายการเรียนรู้ไปยังโรงเรียนอื่นๆ ที่มีสภาพความเป็นอยู่คล้ายๆกัน และยังก่อประโยชน์ให้แก่ผู้ที่มีความสนใจ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส และ นายทวี ทาทอง วิทยากรท้องถิ่นการทำบั้งไฟ ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นและ ข้อเสนอแนะด้วยดีเสมอมา

ขออนุโมทนา ขอบคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี หัวหน้ากลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม คุณครูลำดวน แสงจันทร์ ครูสังคมศึกษา ที่สนับสนุนอำนวยความสะดวกในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในครั้งนี้ มา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระวรศานต์ วรธมโม

ประเพณีบุญบั้งไฟ

๑. บทนำ

นับเป็นประเพณีความเชื่อที่สำคัญในคนอีสาน นิยมทำกันในเดือน 6 ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการขอฝน ชาวบ้านในภาคอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็น พิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ หรือทุกข์ภัยแก่ชุมชนได้ ในขณะที่ช่วงจัดงานนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีงานต้องทำมาก เนื่องจากเป็นฤดูของการทำนาปี ฉะนั้นที่ประชุมผู้ใหญ่บ้านจึงต้องปรึกษากันเพื่อตัดสินใจว่าจะ จัดหรือไม่ในปีนั้น หากตัดสินใจว่าจะไม่จัดแล้ว ก็จำเป็นต้องไปทำพิธีที่ศาลปู่ตาของบ้านเพื่อขอ อนุญาตเลื่อนงานบุญนี้ไปในปีหน้า การจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟ ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน ทำพิธีเช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยงทาย เพื่อเสี่ยงทายดูความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็พากันกินเหล้าพ้อน รอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน หรือหมู่บ้านที่จัดงานบุญบั้งไฟเพื่อจุดแข่งขันประกวดประชันกันต่อไป ในปัจจุบันบั้งไฟที่ใช้จุดแข่งขัน มีหลากหลายที่นิยม เรียกกัน ได้แก่ บั้งไฟหมื่นบั้งไฟแสนบั้งไฟล้าน ซึ่งมีขนาดของดินปืนมากน้อย แตกต่างกันไป

ประเพณีบุญบั้งไฟหรือประเพณียิงจรวดไทยขอฝนนี้ ความจริงไม่ใช่ประเพณีเฉพาะของ ชาวเมืองยโสธร แต่เป็นฮีต (จารีต) สำคัญฮีตหนึ่งของชาวอีสานทั่วทั้งภูมิภาค หากแต่ชาวยโสธร โดยเฉพาะชาวกุ่มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองนั้นให้ความสำคัญ และร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานอย่าง แข็งขัน จนทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และในที่สุดด้วยความช่วยเหลือจาก ภาครัฐและเอกชนอีกหลายๆ ส่วน บุญบั้งไฟยโสธรจึงเลื่อนฐานะขึ้นเป็นประเพณีสำคัญของประเทศ เป็นตัวแทนจากภาคอีสานที่เชิญหน้าชูตาในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาติ

๒. ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ

๒.๑ รูปแบบประเพณี

ในวันนี้ประเพณีบุญบั้งไฟ แบ่งงานออกเป็นงานใหญ่ๆ สองงานด้วยกัน คือ วันแรก เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 10.00 น. เป็นขบวนแห่บั้งไฟสวยงามไปตามถนนสายหลักใจกลางเมือง ในวันนี้ชาวบ้านจากคุ้มต่างๆ จะนำบั้งไฟขึ้นขบวนรถที่ตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามเป็นลวดลายไทย งามวิจิตร นำแห่แห่นด้วยขบวนรำประกอบดนตรีพื้นเมือง บนขบวนรถบางที่จะเป็นธิดาบั้งไฟให้ เทพบุตรเทพธิดาตัวน้อยๆ หรือแม้กระทั่งเรื่องราวจำลองจากนิยายพื้นบ้านปรัมปรา เช่น เรื่องท้าวผาแดง นางไอ่ เป็นต้น นอกจากนี้ที่ขาดไม่ได้ก็คือ ขบวนรวิวประเภทเนื้อหาสาระและตลกขบขันต่างๆ ที่เปิด โอกาสให้ชาวเมืองที่ต่างอายุกันได้มีโอกาสเข้าร่วมงานอย่างเสมอหน้าและมาประกวดประชันกันอย่าง สนุกสนาน ส่วนวันที่สองเริ่มแต่เช้าที่สวนพญาแลเป็นการประกวดการจุดบั้งไฟ มีการประกวดบั้งไฟ ขึ้นสูงแะตั้งไฟแพนซีต่างๆ ในขณะที่ชาวบ้านชาวกุ่มต่างๆ ก็จะยกขบวนออกร้องรำทำเพลงกันตลอด ทั้งวันอย่างสนุกสนาน

๒.๒ จุดเด่นของพิธีกรรม

จุดเด่นของการชมประเพณีบุญบั้งไฟ อยู่ที่ช่วงเช้าของวันแรก คือ วันแห่บั้งไฟสวยงาม สามารถชมได้ที่ประรำพิธีถนนใจกลางเมือง และช่วงเช้าวันที่สอง คือ การจุดบั้งไฟขึ้นสูงที่ สวนสาธารณะพญาแถน

๒.๓ สัญลักษณ์

บุญบั้งไฟเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานนิยมทำกันในเดือน 6 หรือเดือน 7 อันเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาแถนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เหมือนกับการแห่นางแมวของคนภาคกลางในสองพิธีกรรมที่อยู่คนละภาคนี้มีความคล้ายคลึงกันใน เรื่องของสัญลักษณ์ที่ใช้ อันส่อไปทางเพศสัมพันธ์ เช่น การใช้ไม้มาแกะสลักเป็นอวัยวะเพศชายเรียกว่า “บักแป้น” หรือ “ปลัดขิก” ในอีสานหรือ “ขุนเพ็ด” ในภาคกลางเข้าร่วมขบวนแห่ ทั้งยังมีการร้องเพลงด้วย เนื้อหาที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์ สัญลักษณ์นี้เป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่าง ฟากกับดิน หญิงกับชาย ที่เป็นพลังก่อกำเนิดชีวิตและเป็นพลังแห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมีความสัมพันธ์ กับการขอฝนซึ่งเป็นที่มาของพลังแห่งการเติบโตของพืช และด้วยเหตุที่อวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์เป็น สัญลักษณ์สำคัญของงานบุญ จึงถือว่างานบุญบั้งไฟเป็นงานบุญของพระยามาร ซึ่งจัดแข่งกับงานบุญ ของพระพุทธเจ้า

วัตถุประสงค์การจัดงานบุญบั้งไฟ

1. เป็นการบูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์
2. เป็นการขอฝน

๒.๔ ตำนานเรื่องเล่า

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ผูกพันกับนิทานพื้นบ้านสองเรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดง นางไฉ่ และเรื่องสงครามระหว่างพญาคันคากกับพญาแถน ซึ่งเป็นเรื่องที่กล่าวถึงที่มาของการยิงบั้งไฟ เลยทีเดียว

ตำนานเรื่องนี้เริ่มจากพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้นนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ผู้ดลบันดาลให้ฝนตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ ฝนไม่ตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ฝนไม่ตกเลยตลอด 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ชาวเมืองทนไม่ไหวจึง คิดทำสงครามกับพญาแถน แต่สู้พญาแถนกับกองทัพเทวดาไม่ได้ ถูกไล่ล่าหนีมาถึงต้นไม้ใหญ่ที่พญาคันคากอาศัยอยู่ ในที่สุดพญาคันคากตกลงใจเป็นจอมทัพของชาวโลกต่อสู้กับพญาแถน พญาคันคากให้พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ ให้พญาอมดไม่ไปทำลายด้ามอาวุธของทหารและอาวุธ พญาแถน และให้พญาผึ้ง ต่อ แตนไปต่อยทหารและพญาแถนฝ่ายเทวดาพ่ายแพ้ พญาแถนจึงให้ คำนัน หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเดือนเมื่อไรจะบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันทีและถ้ากบเขียดร้องก็ถือเป็นสัญญาณว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว และเมื่อใดที่ชาวเมืองเล่นว่าวก็เป็นสัญญาณแห่งการหมด สิ้นฤดูฝน พญาแถนก็บันดาลให้ฝนหยุดตก

บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีประจำปีของชาวภาคอีสานที่สืบเนื่องมาจากพิธีการขอฝนของ พญาแถนหรือเทวดา โดยจัดพิธีจุดบั้งไฟเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพาะปลูกเมื่อหลังเทศกาล สงกรานต์ราวเดือน 6 ของทุกปี เฉพาะชาวคุ้มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง ร่วม แรงร่วมใจทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของเมืองยโสธร เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และเป็นประเพณีที่สำคัญของประเทศ

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ประกอบด้วยนิทานปรัมปรา 2 เรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดง และนางไฉ่ และนิทานเรื่องพญาแถนและพญาคันคาก (คางคก) เรื่องพญาแถนนั่นกล่าวว่า ครั้งหนึ่ง พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นคางคก อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้นนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ที่สุดใน ท้องฟ้า ผู้ดลบันดาลให้ฝน

ตกต้องตามฤดูกาล เกิดพิโรธทำสงครามกับชาวโลกและบันดาลให้ฝนไม่ตก เลย 7 ปี 7 เดือน ชาวโลกได้รับความเดือดร้อนส่งใครไปรบก็พ่ายแพ้กลับมาหมดชาวโลกพากันหนีพญาแถนมาที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ที่พญาคางคกอาศัยอยู่ในที่สุดพญาคางคกได้รวมพลังสัตว์โลก ไปรบ กับพญาแถน ปลวกได้ก่อจอมปลวกขึ้นไปถึงสวรรค์ มอดไม้ไปเจาะด้ามอาวุธทหารพญาแถน แมลง ป่อง ตะขาบ มดไปกัดไพร่พลพญาแถนในที่สุดพญาแถนก็พ่ายแพ้ถูกจับตัวได้ ขอทำสัญญาสงบศึก โดยมีข้อตกลงว่าหากวันใดที่ชาวโลกยิงบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าจะบันดาลให้ฝนตกลงมาเป็นฤดูฝน หากได้ยินกบเขียดร้องก็จะทราบได้ว่าฝนตกแล้ว หากชาวโลกเล่นว่าวเมื่อใดก็จะให้ฝนหยุดตก กลายเป็นฤดูหนาว ดังนั้น สมัยต่อๆ มาเมื่อถึงเดือนหกเข้าฤดูทำนา ประชาชนจะจุดบั้งไฟสื่อสารให้ พญาแถนทราบว่าถึงเวลาที่จะบันดาลฝนให้ชาวบ้าน และจะได้เริ่มต้นฤดูการทำนากันได้

“บั้ง” แปลว่า “ไม้กระบอก” บั้งไฟเป็นดอกไม้เพลิง ทำจากกระบอกไม้ไผ่ที่อัดดินปืนเพื่อ การจุดระเบิดให้พุ่งขึ้นไปในอากาศเป็นการบวงสรวงพญาแถน โดยมีขนาดที่นิยมอยู่ 3 ขนาด คือ

“บั้งไฟธรรมดา” บรรจุดินปืนไม่เกิน 12 กิโลกรัม

“บั้งไฟหมื่น” บรรจุดินปืนเกิน 12 กิโลกรัม

“บั้งไฟแสน” บรรจุดินปืนถึงขนาด 120 กิโลกรัม

ถ้าบั้งไฟขึ้นสูงก็แปลว่าฝนฟ้า ข้าวปลา อาหารจะอุดมสมบูรณ์ดี ก็จะพากันเลี้ยงฉลอง รื่นเรีงกัน ในหมู่ผู้ที่ไม่ร่วมงาน ถ้าบั้งไฟแตกหรือไม่ขึ้นก็หมายความว่าฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น ในวันแรกของเทศกาลหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วันโฮม” จะมีการนำเอาบั้งไฟออกมาแห่แห่นตามเมืองกันก่อน จนกระทั่งวันที่ 2 ถึงจะนำบั้งไฟไปจุดกันกลางทุ่งนา โดยเฉพาะที่จุดบั้งไฟต้องทำเป็นพะองพาดขึ้นไปบนต้นไม้ใหญ่ สูงประมาณ 30 เมตร แล้วจุดชนวนให้ดินปืนเกิดการระเบิด ปัจจุบันได้ มีการประกวดความสวยงามและความสูงของบั้งไฟที่จุดขึ้นไปบนท้องฟ้า และหากบั้งไฟอันไหนไม่ยอมพุ่งขึ้นเพราะดินปืนด้านเจ้าของบั้งไฟก็จะถูกจับโยนลงในโคลนตมกลางทุ่งนาเป็นการทำโทษ ประเพณี การเล่นบั้งไฟที่นิยมกันมากเวลานี้คือยโสธร ช่วงเวลาเดือนพฤษภาคม ชาวจังหวัดยโสธรร้อยละ 85 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวยโสธรจึงจัด ประเพณี บุญบั้งไฟเป็นการทำบุญประจำปีทุกปีในช่วง เดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงก่อนฤดูการทำนา เป็นพิธีขอฝนจากพญาแถนให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

๒.๕ ขั้นตอนการจัดการประเพณีบุญบั้งไฟ

ประชุมชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ในหมู่บ้าน เพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟหรือไม่ ถ้าตกลงจัดก็ทำในข้อถัดไป แต่ถ้าไม่จัดจะต้องส่งตัวแทน(ผู้มีอายุชายในหมู่บ้าน) และพ่อ เฒ่า (หมอผีประจำหมู่บ้าน) ไปขอขมาต่อเจ้าปู่เพื่อขอเลื่อนไปจัดในปีถัดไป (พิธีกรรมนี้ไม่มีผู้หญิง เกี่ยวข้อง)

เมื่อตกลงจัดผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านจะส่งข่าวบอกกล่าวเชื้อเชิญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงให้มาร่วมงานบุญ เรียกว่า “เดินข่าว” ในสมัยถัดมาบ้านเมืองเจริญขึ้นก็พัฒนามาเป็นการแจกหนังสือ เชิญชวน เรียกว่า “สลากใส่บุญ” เหตุที่ถือว่างานนี้เป็นงานบุญก็เพราะว่า วัดเป็นที่รวมของการจัด กิจกรรมของชุมชน การเตรียมการต่างๆ ตั้งแต่การทำบั้งไฟก็มักจะเริ่มจากพระ ซึ่งถือว่าเป็น ผู้เชี่ยวชาญ เป็นฉบับ (ต้นฉบับ) ในวาระโอกาสนี้ยังมีการแทรกประเพณีทางพุทธศาสนาเข้าไปด้วย เช่น การบวชและการทอดสงฆ์ อ่านเรื่องที่เกี่ยวข้อง กองฮต พิธีการในการยกย่องพระสงฆ์

ชาวบ้านจะเรียไรเงินและสิ่งของตามศรัทธาเพื่อร่วมสมทบกันสร้างบั้งไฟ (ในสมัยโบราณ จะทำเพียงบั้งเดียว) บอกบุญให้บ้านเรือน 3-4 หลังคา รวมกันต้อนรับแขกจากต่างบ้านที่มาร่วม บ้านหนึ่ง (ซึ่ง

จำนวนไม่มากนักจะมาพร้อมบั้งไฟของหมู่บ้าน เช่น พระภิกษุ สามเณร หญิงชายที่ มาร่วมขบวนแห่) ส่วนใหญ่ ก็มักจะกำหนดให้ครอบครัวที่บวชลูกหลานเป็นเจ้าภาพ (เพราะต้องจัดงาน เลี้ยงญาติพี่น้องอยู่แล้ว)

ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายจะสร้างปะรำ หรือ “ผาม” หรือ “ตูบบุญ” ซึ่งทำด้วยโครงไม้จริง ยกพื้นข้างบนให้พระสงฆ์นั่งฉันภัตตาหาร ส่วนข้างล่างปูด้วยใบไม้หรือฟางข้าวให้หญิงสาวนั่ง โดยมี หญิงสูงอายุ ควบคุมดูแลหญิงสาวเหล่านี้ เพื่อป้องกันมิให้ถูกชายในขบวนเชิงลวนลามจนเกินเหตุ

ในวัดจะมีการทำบั้งไฟโดย “ฉับ” ซึ่งมักจะเป็นพระ โดยมีลูกมือคือชาวบ้านผู้ชาย ในสมัย ฌยังเป็นเด็ก 20 กว่าปีผ่านมาแล้ว ฌก็เป็นลูกมือพระด้วยการไปหาไม้สำหรับมาเผาเป็นถ่าน สำหรับกั่วผสม กับดินประสิวเรียกว่า การทำหมื่อ ซึ่งมีสูตรจำเพาะของช่างแต่ละคน ตำด้วยครกมองให้ ละเอียดร่วน ทดสอบ ด้วยการนำมาโรยเป็นทางยาวแล้วจุดไฟดูความเร็วของการปะทุ หากปะทุซ้าก็ จะต้องใช้สูตรผสมใหม่ตามแต่ ต้นฉับจะกำหนดบอกมา

การทำบั้งไฟในสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ลำขนาดใหญ่ที่สุด ทะลวงปล้องให้ถึงกัน ภายนอกจะ ใช้ ตอกไม้ไผ่ถักเป็นเชือกมัดรอบลำไฟให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไฟแตก ส่วนหัวปล้องสุดท้ายจะถูกอุดด้วยแผ่นไม้หนา พอควร แล้วทำการอัดบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ให้แน่นด้วยการตำ หรือใช้คานตีคานจัด (สมัยใหม่ใช้แม่แรงยกล้อ รถบรรทุกแทนสะดวกกว่ากันดังภาพซ้ายมือ)

ยุคสมัยเปลี่ยนไปจากลำไฟกลายเป็นท่อเหล็กหรือท่อประปา (ซึ่งอันตรายมากเมื่อมี การ ระเบิดใส่ผู้คนที่เป็นอย่างที่เป็นข่าว) ตอนหลังหันมาใช้ท่อพีวีซีแทนซึ่งก็ยังเป็นอันตรายอยู่ดี จากการบูชา แถนมา เป็นการพนันขันต่อเพื่อการเดิมพัน จำนวนบั้งไฟที่จุดในแต่ละที่จึงมีจำนวนมาก และสร้างความเสียหายต่อ ชุมชนในทิศที่บั้งไฟถูกจุดออกไป (เพราะสามารถไปไกลได้หลายสิบกิโลเมตร)

นอกจากบั้งไฟแล้ว ยังมีการทำพลุ พะเนียง ดอกไม้ไฟ ตะไล (เพื่อจุดในการแห่ร่วมด้วย) นอกจากนี้บั้งไฟยังต้องมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามเรียกว่า การเอ้ ซึ่งก็เป็นฝีมือของพระอีก เช่นกัน

เมื่อการเตรียมการในการต้อนรับ การทำบั้งไฟ การเข้บั้งไฟให้สวยงาม เตรียมขบวนพ็อน ใน วันแห่โฮมบุญ ทำนั้งร้านสำหรับการนำบั้งไฟขึ้นจุด แล้วก็ถึงวันงานซึ่งมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องอีก ดังนี้

1. ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน พร้อม นำเอาเหล่าไป ด้วยจำนวนมาก ส่วนหนึ่งใช้เช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟขนาดเล็กเรียก “บั้งเสียง” เพื่อเสียง ทายดูถึงความอุดม สมบูรณ์และความสำเร็จในการทำงานปีนั้น จากนั้นก็ตีฆ้องพ็อนร่ำรอบศาลปู่ตา เป็นที่สนุกสนาน (งานนี้มี เฉพาะผู้ชายที่ได้รับอนุญาตให้ร่วมพิธี)

2. จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงานหรือหมู่บ้านเรียก วันโฮม (รวม) มีการเพ็งออก ท่าทางต่างๆ ของการร่วมเพศอยู่ด้วย อาจมีการเอาบักแป้นผูกรอบเอวไว้หลายอัน มีสายสำหรับชักให้กระดก ขึ้นได้

3. การแห่บั้งไฟ ผู้ร่วมขบวนนั้นดูเหมือนจะตั้งใจละเมียดกฏเกณฑ์ปรกติ เช่น ชายแต่งกายเป็น หญิง หรือเอาโคลนพอกหน้า ขบวนเพ็งจะแห่ไปตามหมู่บ้านเพื่อขอสาโทมากิน การเพ็งจะมีคนจ่ายกาพย์ และ คนตีกลองให้จังหวะตั้ง อยู่กลางขบวนพ็อน เพื่อให้ผู้พ็อนเพ็งได้ยินเสียงจังหวะ และคำกลอนลำกาพย์เพ็งได้ ชัดเจน

การละเมียดกฏเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติกันทั่วไปมีคำอธิบายได้ว่า เป็นการปลดปล่อย คน ให้หลุดจากกฏเกณฑ์ชั่วคราว ในอีสานสมัยก่อนผู้ชายเมื่อแต่งงานต้องเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่าย หญิง ผู้ชายจึง อยู่ในฐานะที่โดดเดี่ยวต้องอยู่ในความควบคุมของญาติฝ่ายหญิงและต้องฝากอนาคต ของตนไว้กับความเมตตา

ของครอบครัวฝ่ายหญิงด้วย เพราะจะสามารถสร้างหลักให้แก่ครอบครัวได้ก็ ด้วยการอุปถัมภ์ของพ่อตา เขยจะถูกจัดให้เป็นผู้ต่อยกว่าในทางพิธีกรรม (แสดงสะท้อนในเชิงประชด ประชันจากนิทาน “พ่อเฒ่ากับลูกเขย”) ดังนั้น การที่แสดงออกในทางพิธีกรรมในบุญบั้งไฟจึงเป็นการปลดปล่อยจากกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะเรื่องเพศ การกล่าวถึงหรือแสดงอวัยวะเพศ เป็นความหยาบ โលนที่สังคมปรกติไม่ยอมรับ

ตอนบ่ายจะมีการตีกลองโฮม เพื่อให้ขบวนแห่ทุกขบวนไปรวมกันที่วัด ซึ่งจะหมายถึงการไปร่วมในพิธีบวชของบุตรหลาน หรือการฮอตสงฆ์ ถ้ามีการบวชก็จะมีการแห่หน้าด้วยม้า (ถ้าหากเจ้าภาพมีฐานะพอทำได้) มีการจุดตะไลตามหลังม้าไปตลอดทาง หากมีการฮอตสงฆ์อยู่ด้วยก็จะแห่ พระภิกษุที่ต้องการ “ฮอต” นำหน้าเจ้าหน้าไป

กลางคืนจะมีการเส็งกลอง หรือแข่งตีกลองกัน โดยแต่ละหมู่บ้านจะนำกลองกิ่งของวัดในหมู่บ้านตนมาตีแข่ง ถือกันว่าถ้าหากแพ้ในการเส็งกลอง ก็จะไม่ใช้กลองนั้นอีกเลย จะต้องไปเสาะแสวงหากลองมาเส็งใหม่ในปีหน้า การเส็งกลองจะมีกันไปจนถึงเที่ยงคืน

รุ่งเช้าจะมีการทำบุญถวายจันทน์พระ พอตักบ้ายก็มีการแห่บั้งไฟไปยังค้ำที่เตรียมไว้ อาจใช้ต้นไม้ใหญ่เป็นค้ำก็ได้ การแข่งขันระหว่างหมู่บ้านก็มีเพียงบ้านใดจะสามารถยิงไปได้สูงกว่ากัน (ใช้การนับไปจนกว่าจะมองเห็นบั้งไฟหล่นพื้นก่อนเมฆลงมา) เป็นการแสดงความสามารถของช่างหรือ ฌบับของบั้งไฟบ้านนั้น หากบั้งไฟบ้านใดชู (พ่นดินปืนออกมาแต่ไม่ขึ้น) หรือแตกระหว่างการจุด ช่างหรือฌบับก็จะถูกจับโยนลงตม คือ โยนลงไปใต้อาสนวิหารเป็นที่สนุกสนานทั้งผู้โยนและถูกโยน (เปื้อนโคลนพอกัน)

หมายเหตุ ในอดีตเราจะได้ยินว่าหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้ทำบั้งไฟหมื่นขึ้นสุดลูกหูลูกตา คำว่าหมื่น มาจากจำนวนน้ำหนักของดินประสิ่วที่ใช้ทำดินหมื่น คือ 12 กิโลกรัม (ไม่นับรวมน้ำหนักของถ่านซึ่งเป็นส่วนผสม) จะบรรจุในลำไม้ไผ่ขนาดยาวประมาณ 3 เมตร ต่อมาหมู่บ้านใดทำบั้งไฟ แสน คือ 120 กิโลกรัมดินประสิ่ว (ใช้ลำตาลแทนไม้ไผ่ ใช้เทคนิคมัดพันลำตาลอย่างแน่นหนา) ก็ถือว่า ยิ่งใหญ่ที่สุดแล้ว ในปัจจุบันมีข่าวว่าบางแห่งมีบั้งไฟล้าน (ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะจริงถ้าไม่นับน้ำหนักของ ท่อเหล็กและหางรวมกันกับดินประสิ่ว) กันบ้างแล้ว ไม่ทราบว่าจะจุดขึ้นพื้นดินเพียงใด ผู้เขียนกลับตานั้นถึงภาพหากมีการระเบิดเกิดขึ้นจะเป็นอย่างไร หนอไม่อยากจะบรรยายครับ

สิ่งที่เล่ามาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องราวในอดีต ปัจจุบันงานประเพณียังคงอยู่ แต่ความเชื่อและวัฒนธรรมของงานบุญหายไป กลายเป็นการประกวดประชันกัน การวางเดิมพันเงินแสนเงินหมื่น ไม่มีการพูดถึงตอนปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษอีกแล้ว เพราะทุกอย่างจัดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างบุญบั้งไฟ เมืองโยธธาคือตัวอย่าง (ไม่ทราบว่าจะอ้างเพื่อธุรกิจหรือไม่) นำเสียดายที่ความงามในฮีตเริ่มจะเลือนหายไปจากอีสาน กลายเป็นตำนานให้กล่าวถึงเพียงเท่านั้น

๒.๖ การเอ้บั้งไฟ

เมื่อเอารูเสร็จแล้วก็ใส่หาง ไส้โหวดรอบตัวบั้งไฟ ตัดกระดาษปิดเป็นสี่เป็นรูปต่างๆ ประดับให้สวยงาม การประดับบั้งไฟเขาเรียกว่า “เอ้บั้งไฟ”

จากความบังเอิญที่มีความเหมือนในประเพณี จึงมีการพัฒนาไปสู่การศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นเมืองคู่มิตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 จนกระทั่งได้มีการทำความตกลงระหว่างโยชิตะและ โยธธา ให้เป็นเมืองคู่แฝด เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2542 โดยทุกปีชาวเมืองโยชิตะ จะส่งบั้งไฟแฟนซี ประเภทสวยงามมาร่วมจุดด้วย นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว ในอนาคตยังอาจจะนำไปสู่การส่งเสริมด้านการศึกษาและความร่วมมือทางด้าน เศรษฐกิจต่อไปด้วย

แม้แต่ชาวต่างประเทศยังสนใจวิธีการทำบั้งไฟของช่างบั้งไฟ บั้งไฟมีหลายชนิด แต่ที่ยโสธรมีการแข่งขันบั้งไฟแพนซีและบั้งไฟแสน โดยบั้งไฟแพนซีเป็นบั้งไฟขนาดเล็ก มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 นิ้ว และบรรจุดินประสิวไม่เกิน 4 กิโลกรัม แข่งขันกันที่ความสวยงามและลีลาลูกเล่นเมื่อจุดขึ้นฟ้า เช่น อาจจะมีร่มหลากสีสั้นกางออก หรือมีเสียงประกอบ ส่วนบั้งไฟแสนซึ่งเป็นบั้งไฟที่แข่งขันกันโดยนับ จากเวลาที่บั้งไฟขึ้นบั้งไฟของใครขึ้นนานที่สุดก็เท่ากับว่าบั้งไฟขึ้นสูงที่สุด (ระดับที่เป็นแชมป์บั้งไฟจะขึ้นนานกว่า 2 นาที) บั้งไฟแสนจึงต้องมีขนาดใหญ่ ความยาว 4 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 6 นิ้ว และ บรรจุดินประสิวนหนัก 120 กิโลกรัม นับเป็นบั้งไฟที่ทำยาก และต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะถ้าบั้งไฟนี้แตกแล้วจะเป็นอันตรายมาก เพราะฉะนั้นก่อนทำ “ช่างบั้งไฟ” ซึ่งเป็นผู้ทำบั้งไฟ จะต้องมีการพิธีกรรมบวงสรวงให้ถูกต้องตามหลักการทำบั้งไฟแสนเสียก่อนจึงจะลงมือทำในช่วงที่มีการจุดบั้งไฟนั้นนับเป็นช่วงตื่นตื่นและสนุกสนาน โดยเฉพาะช่างบั้งไฟจะต้องลุ้นมากกว่าใคร เพราะหาก บั้งไฟไม่ขึ้นก็จะถูกโยนลงบ่อโคลนนัยว่าเพื่อเป็นการลงโทษ แต่ปัจจุบันนี้ไม่ว่าบั้งไฟจะขึ้นหรือไม่ขึ้น ก็จะมีการโยนโคลน เพื่อความสนุกสนานมากกว่า

๒.๗ พิธีกรรม

1. การเซียงเพื่อขอรับบริจาคทรัพย์เงินทอง และอาหารการกิน เพื่อนำมาเป็นทุนในการจัดทำบั้งไฟและเป็นเสบียงสำหรับผู้จัดทำบั้งไฟ
2. การประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม (บั้งไฟโก้)
3. การประกวดขบวนเซียง
4. การประกวดธิดาบั้งไฟโก้
5. การแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง
6. การแข่งขันจุดบั้งไฟ แพนซี (บั้งไฟ แสง สี เสียง)
7. การประกวดกองเชียร์บั้งไฟในวันแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง

๒.๘ สาระ

1. เป็นการตักเตือนให้รู้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งไม่แน่นอน เกษตรกรไม่ควรประมาท
2. เป็นงานประเพณีที่สร้างความสนุกสนาน และความสมัครสมานสามัคคีของประชาชน
3. กิจกรรมการเซียง สอนให้คนในสังคมรู้จักการบริจาคทาน และการเสียสละ
4. เป็นงานประเพณีที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวจังหวัดยโสธร

๒.๙ วิเคราะห์และสรุปหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ

สามัคคีธรรม จากประเพณีบุญบั้งไฟได้จากการที่หมู่บ้าน หรือชุมชนที่ร่วมใจกันจัดประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งต้องร่วมแรงในการจัดเตรียมงานทุกด้าน ตั้งแต่การประชุมปรึกษาเตรียมงาน การเตรียมข้าวปลาอาหารเลี้ยงแขก การทำภูิกาเชิญไปยังหมู่บ้านต่างๆ ให้นำบั้งไฟมาประกวดแข่งขัน นอกจากนี้ ในส่วนของศาสนาพิธีนั้น ตอนเย็นจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์เพื่อเป็นสิริมงคลและชาวพุทธที่ไปในงานร่วมกัน ไหว้พระสมათานศีล ฟังพระเจริญพุทธมนต์ ในวันรุ่งขึ้นจะมีการถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์และเลี้ยงอาหารแก่ชาวพุทธทั้งไป หลักธรรมที่ได้จากศาสนพิธีนี้ ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ทาน ศีล และภาวนา นอกจากนี้แต่ละครอบครัวในหมู่บ้านและชุมชนนั้น มีการต้อนรับแขกต่างบ้านหรือชุมชนอื่นๆ ที่มาร่วมงาน โดยการเลี้ยงอาหารกล่าวโอภาปราศรัย ในฐานะญาติมิตรสหายมอบข้าวปลาอาหารและขนมให้ก่อนกลับบ้านตนเอง เป็น

การแสดงออกอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งสอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ ๔ นั้นเอง ในการเตรียมงานทุกอย่าง เช่น การทำบั้งไฟ การประดับตกแต่ง การจัดกระบวนแห่ ล้วนแต่ใช้หลักธรรม คือ อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ พอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ วิมังสา หมั่นไตร่ตรอง และสมาธิ มีใจตั้งมั่น การอำนวยความสะดวกช่วยเหลือแก่ผู้ทั่วไปร่วมงานบุญบั้งไฟของคณะกรรมการผู้รับผิดชอบหรือชาวบ้านแสดงให้เห็นถึงความมีจิตอาสา ส่วนการจุดบั้งไฟบูชาพระยาแถน เพื่อขอฝนและเมื่อฝนตกลงมา การจุดบั้งไฟก็จัดเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีความบันดาลให้ฝนตกเพื่อประโยชน์ในการทำไร่นาของตนเองนั่นเอง

ประเพณีบุญบั้งไฟ มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกในพิธีกรรม คือ ความกตัญญูตเวที , ความสามัคคี, สังคหวัตถุ ๔ , อิทธิบาท ๔ , สมาธิ , บุญกิริยาวัตถุ ๓ และ ความมีจิตอาสา

สรุปได้ว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่จะยึดถือคือ ประเพณีฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ เป็นแม่แบบในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความผูกพันกับวิถีชีวิตการเป็นอยู่ตลอดทั้ง ๑๒ เดือนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟ จะทำได้ค่อนข้างยาก ทำได้เฉพาะชุมชนที่ใหญ่ๆ มีความสามัคคีพร้อมเพียงกันจริงๆ เพราะขั้นตอนการจัดทำประเพณีนี้ มีตั้งแต่การประชุมปรึกษารื้อหรือกัน การใช้ทุนทรัพย์ กำลังกายใจมาเตรียมงาน เป็นค่าอาหารประดับตกแต่งบั้งไฟ ซื้ออุปกรณ์ต่างๆมาทำ ทำหนังสือเชิญ ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนบ้านอื่นๆ นำบั้งไฟมาประกวดแข่งขัน ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา มีการจัดอาหารไปถวายพระสงฆ์ ไหว้พระสวดมนต์ การใช้สมาธิในการประดับตกแต่งขบวนบั้งไฟ การใช้อิทธิบาท ๔ , สังคหวัตถุ ๔ , และความกตัญญูตเวที เพื่อบูชาพระยาแถน เป็นต้น ดังนั้นงานประเพณีบุญบั้งไฟจึงมีกระบวนการดำเนินการค่อนข้างมากและการจัดประเพณีบุญบั้งไฟได้จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากของชาวบ้านหรือชุมชนนั้นๆ

บรรณานุกรม

- เจริญ ต้นมหาพราน. เบิ่งประเพณีบ้านซ้อย. กรุงเทพฯ : ธนบรรณ, ๒๕๔๑
 นิธิ เอียวศรี. ท่องเที่ยวบุญบั้งไฟในอีสาน. กรุงเทพฯ : มติชน. ๒๕๓๖
 สวิง บุญเจิม. ตำรามรดกอีสานหรือมุลมั่งอีสาน : กรุงเทพฯ : มรดกอีสาน. ๒๕๓๙
 สำลี รักสุทธี. สืบสานตำนานประเพณีและงานบุญอีสาน. กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๔
 เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์. ๒๕๔๔
 ถวัลย์ มาศจรัส และ นิชนันทน์ ประสงค์. คู่มือการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น (หลักสูตรท้องถิ่น) ด้านวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ธารอักษร, ๒๕๕๖
 นพเกล้า ฌ พัทลุง. การจัดทำหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่น : ตามแนวของหลักสูตรแกนกลางการวิเคราะห์ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. สงขลา : ร้านดาบหงษ์สงขลา, ๒๕๕๔

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
หลักการ จุดมุ่งหมาย	
โครงสร้างหลักสูตร	
สาระการเรียนรู้ อัตร	
เวลาเรียน แนวการจัด	

กิจกรรม สื่อและแหล่ง
การเรียนรู้ การวัดและ
ประเมินผล

หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่ม
สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

หลักการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๒๗ กำหนดให้สถานศึกษาขึ้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มาตรา ๒๙ ให้ สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัด กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและ ความต้องการรวมทั้งวิธีการ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องพัฒนาหลักสูตรเฉพาะท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการจัดการ เรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ ประสบการณ์ไปพัฒนา ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักความภูมิใจ ผูกพันกับท้องถิ่นของตน มาตรา ๗ ได้บัญญัติไว้ว่า “ในกระบวนการเรียนรู้ ต้องมุ่งปลูกฝัง จิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และ ความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบ อาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เกี่ยวกับท้องถิ่นของตน สร้างความเชื่อมโยงการเรียนรู้กับสภาพแวดล้อมในชีวิตจริง การเชื่อมโยงระหว่าง การเรียนที่บ้าน โรงเรียนและชุมชน และเชื่อมโยงให้เข้าหลัก เศรษฐกิจพอเพียง ดังพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2550 ความว่า “ความ พอเพียงไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้าน หรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความ ต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก ในท้องถิ่นที่ตั้งของโรงเรียนโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี คนในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีการทำนา ทำไร่ ทำการเกษตร จึงต้องอาศัยน้ำ

จากธรรมชาติมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่ควรส่งเสริมและสืบทอด เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้มีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มคุณค่า ร่วมกันรักษาภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนไว้

จุดมุ่งหมาย

1. เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : ละครกรรมที่ปรากฏในประเพณี
๒. เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจวิถีชาวอีสาน
๓. เพื่อให้นักเรียนมีนิสัยรักการทำงานและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
๔. เพื่อให้นักเรียนมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและความสามารถของบุคคลในท้องถิ่น

โครงสร้างหลักสูตร

โครงสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ :

ละครกรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี เวลาเรียน ๖ ชั่วโมง

กิจกรรมที่	เรื่อง	จุดประสงค์การเรียนรู้	สาระการเรียนรู้	เวลา (ชั่วโมง)
๑	๑.ความเป็นมาของประเพณี บุญบั้งไฟ	๑.บอกความเป็นมาและ วิวัฒนาการของประเพณีบุญบั้ง ไฟได้	๑.ความเป็นมาของ ประเพณีบุญบั้งไฟ	๒
๒	คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏ ในบุญบั้งไฟ	สามารถบอกหลักธรรม ที่ ปรากฏในประเพณีบุญ บั้งไฟได้	3. หลักธรรมที่เกี่ยวกับ คุณธรรมและจริยธรรม	๒
๓	กิจกรรมบทบาทสมมติประเพณี บุญบั้งไฟ	สามารถทำให้เห็นสถานการณ์ จริงและสามารถประยุกต์ใช้ หลักธรรมในการดำเนินชีวิต	๑.การแสดงบทบาทสมมติ ๒.การวิเคราะห์ สถานการณ์จริง	๒

ตารางวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่ม

สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยม
เทศบาล ๖ นครอุดรธานี

	จุดประสงค์การเรียนรู้	การจัดกิจกรรม
<p>๑ ประเพณีบุญบั้งไฟ</p> <p>- ความเป็นมาของบุญบั้งไฟ</p> <p>- ลักษณะของบุญบั้งไฟ</p>	<p>๑. บอกความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ</p> <p>๒. บอกลักษณะของประเพณีบุญบั้งไฟ</p>	<p>๑. ศึกษาความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ</p> <p>๒. อภิปรายเกี่ยวกับลักษณะของประเพณีบุญบั้งไฟ</p>
<p>คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในบุญบั้งไฟ</p>	<p>สามารถบอกหลักธรรม ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟได้</p>	<p>หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม</p>
<p>กิจกรรมบทบาทสมมติ ประเพณีบุญบั้งไฟ</p>	<p>สามารถทำให้เห็นสถานการณ์จริงและสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต</p>	<p>๑. การแสดงบทบาทสมมติ</p> <p>๒. การวิเคราะห์สถานการณ์จริง</p>

สาระการเรียนรู้

หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่ม สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ได้จัดประสบการณ์ สาระการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และเกิดทักษะในการปฏิบัติงาน มี คุณลักษณะที่ดีในการทำงาน เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ และพัฒนาสังคม จึงได้กำหนด สาระการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียน เรียงตามลำดับดังนี้

๑.ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ

- ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ
- ลักษณะของบุญบั้งไฟ

๒. คุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในบุญบั้งไฟ

๓. กิจกรรมบทบาทสมมติประเพณีบุญบั้งไฟ

อัตราเวลาเรียน

อัตราเวลาเรียน ใช้เวลาทั้งหมดในการจัดกิจกรรม จำนวน ๖ ชั่วโมง

ตารางวิเคราะห์เนื้อหาและคาบเวลาเรียน

หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : ละครกรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ เทศบาลนครอุดรธานี

กิจกรรม	เรื่อง	เวลา (ชั่วโมง)	หมายเหตุ
กิจกรรมที่ ๑ ความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ	- ความเป็นมาของประเพณี - ลักษณะของประเพณี	๒	
กิจกรรมที่ ๒ คุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในบุญบั้งไฟ	- สามารถบอกละครกรรม ที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟได้	๒	
กิจกรรมที่ ๓ กิจกรรมบทบาทสมมติประเพณีบุญ	สามารถทำให้เห็นสถานการณ์จริงและสามารถประยุกต์ใช้ละครกรรมในการดำเนินชีวิต	๒	

แนวการจัดกิจกรรม

เพื่อให้การจัดกิจกรรมตามหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : ละครกรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้จึงกำหนดแนว ดำเนินการจัดกิจกรรมไว้ดังนี้

๑.การจัดกิจกรรมให้ยืดหยุ่นตามสภาพและความเหมาะสมของท้องถิ่น

๒.การจัดกิจกรรมโดยการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของ ผู้เรียน ให้โอกาสนักเรียนได้แสดงความสามารถอย่างเท่าเทียมกัน

๓.ครูผู้สอนเป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องเนื้อหาและภาคทฤษฎี และวิทยากรท้องถิ่นที่มีความรู้ความ ชำนาญในการทำบั้งไฟ จะเป็นผู้ให้ความรู้เสริมและคอยให้คำแนะนำในการ ลงมือปฏิบัติ

๔.การจัดตารางเรียนควรยืดหยุ่นตามเนื้อหาที่กำหนดแต่ละครั้งเพื่อความสะดวกในการสอน ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

๕. จัดกิจกรรมโดยเน้นกระบวนการกลุ่ม

๖. การจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติโดยวิธีการให้วิทยากรท้องถิ่น สาธิตให้ดูแล้วให้นักเรียนลงมือปฏิบัติ ตาม

๗. การจัดกิจกรรมควรจัดให้ผู้เรียนมีโอกาสแก้ปัญหาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตามขั้นตอน

๘. เมื่อสิ้นสุดการจัดกิจกรรมให้นักเรียนจัดแสดงผลงาน

๙. สื่อและแหล่งการเรียนรู้

๑๐. วิทยากรท้องถิ่น (แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล)

๑๑. เอกสาร ตำรา เกี่ยวกับการทำบั้งไฟ

๑๒ ใบความรู้

๑๓ ใบงาน

การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลระหว่างเรียนและหลังเรียนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดโดยเน้นให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะการปฏิบัติงานของนักเรียนดังนี้ เครื่องมือการวัดและประเมินผล ได้แก่

๑. แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เกณฑ์การวัดและประเมินผลนักเรียนที่เรียนจบหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ : หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี มีผลสัมฤทธิ์ ทางก่อนเรียนหลังเรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80

ดีมาก	๕	คะแนน
ดี	๔	คะแนน
ปานกลาง	๓	คะแนน
พอใช้	๒	คะแนน
ปรับปรุง	๑	คะแนน

))

๒. แบบประเมินทักษะการปฏิบัติงานของนักเรียน เกณฑ์การวัดและประเมินผลทักษะการปฏิบัติงาน ของนักเรียนโดยมีเกณฑ์การให้คะแนนทักษะการปฏิบัติงานของนักเรียน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๒๕-๓.๔๙ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายถึง นักเรียนมีทักษะการปฏิบัติงาน ในระดับน้อยที่สุด

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑

รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

จุดเน้นที่ ๑ ความเป็นท้องถิ่น

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ประเพณีบุญบั้งไฟ

เรื่อง ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

เวลาเรียน ๒ ชั่วโมง

ผลการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เห็นคุณค่า อนุรักษ์ สืบสาน และประยุกต์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

สาระสำคัญ

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นสิ่งที่คนภาคอีสาน นิยมประพฤติปฏิบัติต่อเนื่องกันมา เพราะ ถือว่ามีคุณค่าที่ก่อให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ชีวิตและสังคมไทย

สาระการเรียนรู้

ขนบธรรมเนียมประเพณีบุญบั้งไฟ

จุดประสงค์การเรียนรู้

ความรู้

๑. บอกความหมายของประเพณีบุญบั้งไฟได้
๒. บอกที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟได้

ทักษะกระบวนการ

๑. กระบวนการคิด
๒. กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม
๓. กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง
๔. กระบวนการเรียนรู้

๕ STEPS

คุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง

๑. ความซื่อสัตย์สุจริต
๒. ขยันหมั่นเพียร อดทน
๓. ใฝ่หาความรู้
๔. ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่
๕. ยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนเอง

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
๒. มีวินัย
๓. ใฝ่เรียนรู้

๔. มุ่งมั่นในการทำงาน

๕. รักความเป็นไทย

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

๑. ความสามารถในการสื่อสาร

๒. ความสามารถในการคิด

๓. ความสามารถในการแก้ปัญหา

๔. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต

๕. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ

๑. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน (ข้อ ๒)

๒. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรง และทางอ้อม (ข้อ ๔)

๓. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม (ข้อ ๕)

ภาระงาน / ชิ้นงาน

๑. ศึกษาใบความรู้ เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

๒. ใบงานแผนภูมิความคิด

๓. ใบงานแบบบันทึก

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

๑. วิธีวัด/ประเมินผล

๑.๑ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคล

- ความสนใจ
- ความกระตือรือร้น
- ทำงานทันตามเวลาที่กำหนด
- คุณธรรมจริยธรรมเบื้องต้น

๑.๒ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการทำงานกลุ่ม

- ความสนใจ
- ความกระตือรือร้น
- การมีส่วนร่วมในการทำงาน
- คุณธรรมจริยธรรม

เบื้องต้น ๑.๓ ตรวจสอบผลงาน

- ใบงานแผนภูมิความคิด
- ใบงานแบบบันทึก
- แบบทดสอบก่อนเรียน
- แบบทดสอบหลังเรียน

๒. เครื่องมือที่ใช้วัด

- ๒.๑ แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคล
- ๒.๒ แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการทำงานกลุ่ม
- ๒.๓ ใบงานแผนภูมิความคิด
- ๒.๔ ใบงานแบบบันทึก
- ๒.๕ แบบทดสอบก่อนเรียน
- ๒.๖ แบบทดสอบหลังเรียน

๓. เกณฑ์การประเมิน

- ๓.๑ นักเรียนผ่านเกณฑ์การประเมินพฤติกรรมเป็นรายบุคคล ร้อยละ ๘๐
- ๓.๒ นักเรียนผ่านเกณฑ์การประเมินพฤติกรรมในการทำงานกลุ่ม ร้อยละ ๘๐
- ๓.๓ นักเรียนทำใบงานแผนภูมิความคิด ถูกต้อง ร้อยละ ๘๐
- ๓.๔ นักเรียนทำใบงานแบบบันทึก ถูกต้อง ร้อยละ ๘๐
- ๓.๕ นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน ถูกต้อง ร้อยละ ๘๐

กิจกรรมการเรียนรู้ (กระบวนการเรียนรู้ ๕ STEPS)

ชั่วโมงที่ ๑

นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียนเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ แบบทดสอบปรนัย แบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ

ขั้นที่ ๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๑. ครูนำภาพเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ มาให้นักเรียนดูแล้วให้นักเรียนร่วมกัน แสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ประเพณีบุญบั้งไฟ ที่ครูนำภาพมาให้ดูมีอะไรบ้าง
- ภาพประเพณีบุญบั้งไฟที่ครูนำมาให้ดู จัดได้ว่าประเพณีของภาคใด

๒. นักเรียนศึกษาเนื้อหาจากใบความรู้ เรื่อง ประเพณีไทยบุญบั้งไฟ

๓. นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นโดยครูใช้คำถาม ดังนี้

- ประเพณีไทยในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน อันเนื่องมาจากปัจจัยใด
- ประเพณีบุญบั้งไฟมีต้นกำเนิดมาอย่างไร

ขั้นที่ ๒ ขั้นคิด วิเคราะห์ และสรุปความรู้

๔. ครูนำภาพประเพณีบุญบั้งไฟ มาให้นักเรียนจำแนก โดยใช้ใบงานแผนภาพความคิดแล้วสรุปความคิดรวบยอด

ขั้นที่ ๓ ขั้นปฏิบัติและสรุปความรู้หลังการปฏิบัติ

๕. นักเรียนแบ่งกลุ่มๆ ละ ๔-๕ คนศึกษาและสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ ที่สมาชิก กลุ่มสนใจมา ๑ ตัวอย่าง โดยสืบค้นจากแหล่งข้อมูลต่างๆ และบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในใบงานแบบบันทึก แล้วสรุปเป็นความคิดรวบยอด

๖. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปหลักการ

ชั่วโมงที่ ๒

ชั้นที่ ๔ ชั้นสื่อสาร และการนำเสนอ

๗. นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอผลงานการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับ ประเพณีบุญบั้งไฟ จากใบงานแบบบันทึก ในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ

ชั้นที่ ๕ ชั้นประเมินเพื่อเพิ่มคุณค่าบริการสังคมและจิตสาธารณะ

๘. นักเรียนเปลี่ยนกันเล่าถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่ได้ศึกษา เพื่อนให้ทุกคน เห็นคุณค่าของประเพณีท้องถิ่น

นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียนเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นแบบทดสอบปรนัย แบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ

สื่อ / แหล่งเรียนรู้

๑. ภาพประเพณีบุญบั้งไฟ
๒. ใบความรู้ เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ
๓. ห้องสมุด โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี
๔. อินเทอร์เน็ต

บันทึกหลังแผนการเรียนรู้**ผลการสอน**

.....

.....

.....

.....

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

แนวทางการแก้ไขปัญหา

.....

.....

.....

ลงชื่อ

(พระวรศานต์ วรธมโม)

ผู้สอน

...../...../.....

ความคิดเห็นของผู้บริหาร

.....
.....
.....

ลงชื่อ

(นางสาวมะลิวัลย์ ธรรมราช)

ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี

...../...../.....

แบบทดสอบก่อนเรียน / หลังเรียน หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑
 รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
 เรื่อง ประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง : ๑ แบบทดสอบก่อนเรียนเป็นข้อสอบแบบปรนัยเลือกตอบ จำนวน ๑๐ ข้อ

๒ ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว โดยนำไปตอบในกระดาษคำตอบ
 ที่แจกให้

๑. วัตถุประสงค์การจัดประเพณีบุญบั้งไฟเพื่ออะไร
 - ก. เพื่อขอขมาแม่น้ำคงคา
 - ข. เพื่อเป็นการขอฝน
 - ค. เพื่อบูชาพญานาค
 - ง. เพื่อบูชาบรรพบุรุษ
๒. สัญลักษณ์ที่สามารถสังเกตได้จากประเพณีบุญบั้งไฟมีอะไรบ้าง
 - ก. บักแป้น หรือ ปลัดขิก
 - ข. การบวชชีพราหมณ์
 - ค. การแห่พระยานาค
 - ง. การแจกทาน
๓. ประเพณีบุญบั้งไฟนิยมจัดในช่วงใดของปี
 - ก. ช่วงเดือน ๓ ของทุกปี
 - ข. ช่วงเดือน ๔ ของทุกปี
 - ค. ช่วงเดือน ๕ ของทุกปี
 - ง. ช่วงเดือน ๖ ของทุกปี
๔. นิทานเรื่องใดมีความสัมพันธ์กับประเพณีบุญบั้งไฟ
 - ก. เรื่องผาแดงนางไอ่
 - ข. เรื่องสุวรรณสาม
 - ค. เรื่องพระเวสสันดร
 - ง. เรื่องชวานากั๊กงูเห่า
๕. บั้งไฟที่ไม่ยอมพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าเจ้าของบั้งไฟจะถูกลงโทษอย่างไร
 - ก. เสียค่าปรับ
 - ข. ให้ทำบั้งไฟตัวใหม่มาจุด
 - ค. ถูกจับโยนลงโคลน
 - ง. ถูกจับส่งตำรวจ

๖. การเอ้บั้งไฟ คืออะไร
- การแห่บั้งไฟ
 - การจุดบั้งไฟ
 - การประดับบั้งไฟ
 - การประกอบบั้งไฟ
๗. วันสุกดิบ ในประเพณีบุญบั้งไฟชาวบ้านจะทำอะไร
- จุดบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้า
 - จัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน
 - แห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน
 - ทำบุญถวายจิ้งห้นพระ
๘. การเซ็ง ในประเพณีบุญบั้งไฟคืออะไร
- การแข่งตีกลอง
 - การจุดบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้า
 - การประกอบบั้งไฟ
 - การรับบริจาคทรัพย์สินเงินทองและอาหาร
๙. บั้งไฟมีหลายขนาดซึ่งจะเรียกตามน้ำหนักของดินประสิวที่ใช้ทำบั้งไฟ ถ้าเป็นบั้งไฟแสน ควรจะมีดินประสิวน้ำหนักเท่าไร
- ๑๒ กิโลกรัม
 - ๕๐ กิโลกรัม
 - ๑๒๐ กิโลกรัม
 - ๒๐๐ กิโลกรัม
๑๐. พิธีกรรมในวันรุ่งเช้าของประเพณีบุญบั้งไฟ ชาวบ้านจะต้องทำอะไรใด
- ขอขมาผู้เฒ่าผู้แก่
 - ทำบุญถวายจิ้งห้นพระ
 - แห่บั้งไฟกลับบ้าน
 - ตีกลองประชุมหมู่บ้าน

รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
เรื่อง ประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟ

๑. ตอบ ข. เพื่อเป็นการขอฝน
๒. ตอบ ก. บักแป้น หรือ ปลัดขิก
๓. ตอบ ง. ช่วงเดือน ๖ ของทุกปี
๔. ตอบ ก. เรื่องผาแดงนางไอ่
๕. ตอบ ค. ถูกจับโยนลงโคลน
๖. ตอบ ค. การประดับบั้งไฟ
๗. ตอบ ข. จัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน
๘. ตอบ ง. การรับบริจาคทรัพย์สินเงินทองและอาหาร
๙. ตอบ ค. ๑๒๐ กิโลกรัม
๑๐. ตอบ ข. ทำบุญถวายจันทน์พระ

ภาพประกอบชั้นรวบรวมข้อมูล
เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาพที่ ๑ ประเพณีบุญบั้งไฟ
(ที่มา : <https://www.google.com>)

ใบความรู้
จุดเน้นที่ ๑ ความเป็นท้องถิ่น
เรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ
รายวิชาเพิ่มเติม
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ประเพณีบุญบั้งไฟ

นับเป็นประเพณีความเชื่อที่สำคัญในคนอีสาน นิยมทำกันในเดือน ๖ ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ได้แก่ จุดมุ่งหมายในการขอฝน ชาวบ้านในภาคอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็น พิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ หรือทุกข์ภัยแก่ชุมชนได้ ในขณะที่ช่วงจัดงานนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีงานต้องทำมาก เนื่องจากเป็นฤดูของการทำนาปี ฉะนั้นที่ประชุมผู้ใหญ่บ้านจึงต้องปรึกษาหารือกันเพื่อตัดสินใจว่าจะ จัดหรือไม่ ในปีนั้น หากตัดสินใจว่าจะไม่จัดแล้วก็จำเป็นต้องไปทำพิธีที่ศาลปู่ตาของบ้านเพื่อขอ อนุญาตเลื่อนงานบุญนี้ไปในปีหน้า การจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟ ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน ทำพิธีเช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยงทาย เพื่อเสี่ยงทายดูความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็พากันกินเหล้าฟ้อนรอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน หรือหมู่บ้านที่จัดงาน บุญบั้งไฟเพื่อจุดแข่งขันประกวดประชันกันต่อไป ในปัจจุบันบั้งไฟที่ใช้จุดแข่งขัน มีหลากหลายที่นิยม เรียกกัน ได้แก่ บั้งไฟหมื่นบั้งไฟแสนบั้งไฟล้าน ซึ่งมีขนาดของดินปืนมากน้อย แตกต่างกันไป

ประเพณีบุญบั้งไฟหรือประเพณียิงจรวดไทยขอฝนนี้ ความจริงไม่ใช่ประเพณีเฉพาะของ ชาวเมืองยโสธร แต่เป็นฮีต (จารีต) สำคัญฮีตหนึ่งของชาวอีสานทั่วทั้งภูมิภาค หากแต่ชาวยโสธร โดยเฉพาะชาวกุ่มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองนั้นให้ความสำคัญ และร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานอย่าง แะ่งขัน จนทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และในที่สุดด้วยความช่วยเหลือจาก ภาครัฐและเอกชนอีกหลายๆ ส่วน บุญบั้งไฟยโสธรจึงเลื่อนฐานะขึ้นเป็นประเพณีสำคัญของประเทศ เป็นตัวแทนจากภาคอีสานที่เขิดหน้าชูตาในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาติ

รูปแบบประเพณี

ในวันนี้ประเพณีบุญบั้งไฟ แบ่งงานออกเป็นงานใหญ่ๆ สองงานด้วยกัน คือ วันแรก เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. เป็นขบวนแห่บั้งไฟสวยงามไปตามถนนสายหลักใจกลางเมือง ในวันนี้ชาวบ้านจากคุ้มต่างๆ จะนำบั้งไฟขึ้นขบวนรถที่ตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามเป็นลวดลายไทย งามวิจิตร นำแห่แห่นด้วยขบวนรำประกอบดนตรีพื้นเมือง บนขบวนรถบางที่จะเป็นธิดาบั้งไฟให้ เทพบุตรเทพธิดาตัวน้อยๆ หรือแม้กระทั่งเรื่องราวจำลองจากนิยายพื้นบ้านปรัมปรา เช่น เรื่องท้าวผาแดง นางไอ่ เป็นต้น นอกจากนี้ที่จะขาดไม่ได้ก็คือ ขบวนรวิวประเพณีเนื้อหาสาระและตลกขบขันต่างๆ ที่เปิด โอกาสให้ชาวเมืองที่ต่างอายุกันได้มีโอกาสเข้าร่วมงานอย่างเสมอหน้าและมาประกวดประชันกันอย่าง สนุกสนาน ส่วนวันที่สองเริ่มแต่เช้าที่สวนพญาแถนเป็นการประกวดการจุดบั้งไฟ มีการประกวดบั้งไฟ ขึ้นสูงและตั้งไฟแพนซีต่างๆ ในขณะที่ชาวบ้านชาวกุ่มต่างๆ ก็จะยกขบวนออกร้องรำทำเพลงกันตลอด ทั้งวันอย่างสนุกสนาน

จุดเด่นของพิธีกรรม

จุดเด่นของการชมประเพณีบุญบั้งไฟ อยู่ที่ช่วงเช้าของวันแรก คือ วันแห่บั้งไฟสวยงาม สามารถชมได้ที่ประรำพิธีถนนใจกลางเมือง และช่วงเช้าวันที่สอง คือ การจุดบั้งไฟขึ้นสูงที่ สวนสาธารณะพญาแถน

สัญลักษณ์

บุญบั้งไฟเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานนิยมทำกันในเดือน ๖ หรือเดือน ๗ อันเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ เพื่อเป็นการบูชาแถนขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เหมือนกับการแห่นางแมวของคนภาคกลางในสองพิธีกรรมที่อยู่คนละภาคนี้มีความคล้ายคลึงกันใน เรื่องของสัญลักษณ์ที่ใช้อันส่อไปทางเพศสัมพันธ์ เช่น การใช้ไม้มาแกะสลักเป็นอวัยวะเพศชายเรียกว่า “บักแบ่น” หรือ “ปลัดขิก” ในอีสานหรือ “ขุนเพ็ด” ในภาคกลางเข้าร่วมขบวนแห่ ทั้งยังมีการร้องเพลงด้วย เนื้อหาที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์ สัญลักษณ์นี้เป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่าง ฟ้ากับดิน หลิงกับชายที่เป็นพลังก่อกำเนิดชีวิตและเป็นพลังแห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมีความสัมพันธ์ กับการขอฝนซึ่งเป็นที่มาของพลังแห่งการเติบโตของพืช และด้วยเหตุที่อวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์เป็น สัญลักษณ์สำคัญของงานบุญ จึงถือว่างานบุญบั้งไฟเป็นงานบุญของพระยามาร ซึ่งจัดแข่งกับงานบุญ ของพระพุทธเจ้า

วัตถุประสงค์การจัดงานบุญบั้งไฟ

๑. เป็นการบูชาพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์
๒. เป็นการขอฝน

ตำนานเรื่องเล่า

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ผูกพันกับนิทานพื้นบ้านสองเรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดง นางไอ่ และเรื่องสงครามระหว่างพญาคันคากกับพญาแถน ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกกล่าวถึงที่มาของการยิงบั้งไฟ เลยทีเดียว

ตำนานเรื่องนี้เริ่มจากพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้งนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ผู้ตกลงมาให้ฝนตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ ฝนไม่ตก เกิดไม่พอใจชาวโลกจึงบันดาลให้ฝนไม่ตกเลยตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ชาวเมืองทนไม่ไหวจึง คิดทำสงครามกับพญาแถน แต่สู้พญาแถนกับกองทัพเทวดาไม่ได้ ถูกไล่ล่าหนีมาถึงต้นไม้ใหญ่ที่พญาคันคากอาศัยอยู่ ในที่สุดพญาคันคากตกลงใจเป็นจอมทัพของชาวโลกต่อสู้กับพญาแถน พญาคันคากให้พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ ให้พญาอมดไม่ไปทำลายด้ามอาวุธของทหารและอาวุธ พญาแถน และให้พญาผึ้ง ต่อแตนไปต่อยทหารและพญาแถนฝ่ายเทวดาพ่ายแพ้ พญาแถนจึงให้ คำมั่น หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเดือนเมื่อไรจะบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันทีและถ้าบขี้เขียดร้องก็ถือเป็นสัญญาณว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว และเมื่อใดที่ชาวเมืองเล่นว่าวก็เป็นสัญญาณแห่งการหมด สิ้นฤดูฝน พญาแถนก็บันดาลให้ฝนหยุดตก

บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีประจำปีของชาวภาคอีสานที่สืบเนื่องมาจากพิธีการขอฝนของ พญาแถนหรือเทวดา โดยจัดพิธีจุดบั้งไฟเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพาะปลูกเมื่อหลังเทศกาล สงกรานต์ราวเดือน ๖ ของทุกปี เฉพาะชาวคุ้มบ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง ร่วม แร่งร่วมใจทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของเมืองยโสธรเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน และเป็นประเพณีที่สำคัญของประเทศ

ตำนานของประเพณีบุญบั้งไฟ ประกอบด้วยนิทานปรัมปรา ๒ เรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดง และนางไอ่ และนิทานเรื่อง พญาแถนและพญาคันคาก (คางคก) เรื่องพญาแถนนั่นกล่าวว่า ครั้งหนึ่ง พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นคางคก อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ครั้นนั้นพญาแถนเทพผู้เป็นใหญ่ที่สุดใน ท้องฟ้า ผู้ดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เกิดพิโรธทำสงครามกับชาวโลกและ บันดาลให้ฝนไม่ตก เลย ๗ ปี ๗ เดือน ชาวโลกได้รับความเดือดร้อนส่งใคร่ไปรบก็พ่ายแพ้กลับมากลับมาหมดชาวโลกพากัน หนี พญาแถนมาที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ที่พญาคางคกอาศัยอยู่ในที่สุดพญาคางคกได้รวมพลังสัตว์โลก ไปรบ กับพญาแถน ปรากฏได้ก่อกองม ปลวกขึ้นไปถึงสวรรค์ มอดไม้ไปเจาะด้ามอาวุธทหารพญาแถน แมลง ปอง ตะขาบ มดไปกัดไพร่พลพญาแถนในที่สุดพญาแถนก็ พ่ายแพ้ถูกจับตัวได้ ขอทำสัญญาสงบศึก โดยมีข้อตกลงว่าหากวันใดที่ชาวโลกยิงบั้งไฟขึ้นไปบนท้องฟ้าจะบันดาลให้ฝนตกลงมา เป็นฤดูฝน หากได้ยินกบเขียดร้องก็จะทราบได้ว่าฝนตกแล้ว หากชาวโลกเล่นว่าวเมื่อใดก็จะให้ฝนหยุดตก กลายเป็นฤดูหนาว ดังนั้น สมัยต่อๆ มาเมื่อถึงเดือนหกเข้าฤดูทำนา ประชาชนจะจุดบั้งไฟสื่อสารให้ พญาแถนทราบว่าจะถึงเวลาที่จะบันดาลฝนให้ ชาวบ้าน และจะได้เริ่มต้นฤดูการทำนากันได้

“บั้ง” แปลว่า “ไม้กระบอก” บั้งไฟเป็นดอกไม้เพลิง ทำจากกระบอกไม้ไผ่ที่อัดดินปืนเพื่อ การจุดระเบิดให้พุ่งขึ้นไป ในอากาศเป็นการบวงสรวงพญาแถน โดยมีขนาดที่นิยมอยู่ ๓ ขนาด คือ

“บั้งไฟธรรมดา” บรรจุดินปืนไม่เกิน ๑๒ กิโลกรัม

“บั้งไฟหมื่น” บรรจุดินปืนเกิน ๑๒ กิโลกรัม

“บั้งไฟแสน” บรรจุดินปืนถึงขนาด๑๒๐ กิโลกรัม

ถ้าบั้งไฟพุ่งสูงก็แปลว่าฝนฟ้า ข้าวปลา อาหารจะอุดมสมบูรณ์ดี ก็จะพากันเลี้ยงฉลองรื่นเริงกันในหมู่ผู้ที่ไม่ร่วมงาน ถ้าบั้งไฟแตกหรือไม่ขึ้นก็หมายความว่าฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น ในวันแรกของเทศกาลหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วัน โสม” จะมีการนำเอาบั้งไฟออกมาแห่แห่นตามเมืองกันก่อน จนกระทั่งวันที่ ๒ ถึงจะนำบั้งไฟไปจุดกันกลางทุ่งนา โดยเฉพาะที่จุด บั้งไฟต้องทำเป็นพะองพาดขึ้นไปบนต้นไม้ใหญ่ สูงประมาณ ๓๐ เมตร แล้วจุดชนวนให้ดินปืนเกิดการระเบิด ปัจจุบันได้ มีการประกวดความสวยงามและความสูงของบั้งไฟที่จุดขึ้นไปบนท้องฟ้า และหากบั้งไฟอันไหนไม่ยอมพุ่งขึ้นเพราะดินปืนด้านเจ้าของ บั้งไฟก็จะถูกจับโยนลงในโคลนตมกลางทุ่งนาเป็นการทำโทษ ประเพณี การเล่นบั้งไฟที่นิยมกันมากเวลานี้คือยโสธร ช่วงเวลา เดือนพฤษภาคม ชาวจังหวัดยโสธรร้อยละ ๘๕ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวยโสธรจึงจัดประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการทำบุญ ประจำปีทุกปีในช่วง เดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงก่อนฤดูการทำนา เป็นพิธีขอฝนจากพญาแถนให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

ขั้นตอนการจัดการประเพณีบุญบั้งไฟ

ประชุมชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ พระสงฆ์ในหมู่บ้าน เพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟ หรือไม่ ถ้าตกลงจัดก็จะทำใน ข้อถัดไป แต่ถ้าไม่จัดจะต้องส่งตัวแทน(ผู้มีอายุชายในหมู่บ้าน) และพ่อ เฒ่า (หมอดีประจำหมู่บ้าน) ไปขอขมาต่อเจ้าปู่เพื่อขอ เลื่อนไปจัดในปีถัดไป (พิธีกรรมนี้ไม่มีผู้หญิง เกี่ยวข้อง)

เมื่อตกลงจัดผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านจะส่งข่าวบอกกล่าวเชื้อเชิญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงให้ มาร่วมงานบุญ เรียกว่า “เดินป่า” ในสมัยถัดมาบ้านเมืองเจริญขึ้นก็พัฒนามาเป็นการแจกหนังสือ เชิญชวนเรียกว่า “สลากใส่บุญ” เหตุที่ถือว่าเป็นงานบุญก็เพราะว่า วัดเป็นที่รวมของการจัด กิจกรรมของชุมชน การเตรียมการต่างๆ ตั้งแต่การทำบั้งไฟก็มักจะเริ่มจากพระ ซึ่งถือว่าเป็น ผู้เชี่ยวชาญ เป็นฉบับ (ต้นฉบับ) ในวาระโอกาสนี้ยังมีการแทรกประเพณีทางพุทธศาสนาเข้าไปด้วย เช่น การบวชและการสวดสงฆ์ อ่านเรื่องที่เกี่ยวข้อง กองฮต พิธีการในการยกย่องพระสงฆ์

ชาวบ้านจะเรียกรายเงินและสิ่งของตามศรัทธาเพื่อร่วมสมทบกันสร้างบั้งไฟ (ในสมัยโบราณ จะทำเพียงบั้งเดียว) บอกบุญให้บ้านเรือน ๓-๔ หลังคา รวมกันต้อนรับแขกจากต่างบ้านที่มาร่วม บ้านหนึ่ง (ซึ่งจำนวนไม่มากนักจะมาพร้อมบั้งไฟของหมู่บ้าน เช่น พระภิกษุ สามเณร หญิงชายที่ มาร่วมขบวนแห่) ส่วนใหญ่ก็มักจะกำหนดให้ครอบครัวที่บวชลูกหลานเป็นเจ้าภาพ (เพราะต้องจัดงาน เลี้ยงญาติพี่น้องอยู่แล้ว)

ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายจะสร้างปะรำ หรือ “ผาม” หรือ “ตูบบุญ” ซึ่งทำด้วยโครงไม้จริง ยกพื้นข้างบนให้พระสงฆ์นั่งฉันภัตตาหาร ส่วนข้างล่างปูด้วยใบไม้หรือฟางข้าวให้หญิงสาวนั่งโดยมี หญิงสูงอายุควบคุมดูแลหญิงสาวเหล่านี้ เพื่อป้องกันมิให้ถูกชายในขบวนเชิงลวนลามจนเกินเหตุ

ในวัดจะมีการทำบั้งไฟโดย “ฉบับ” ซึ่งมักจะเป็นพระ โดยมีลูกมือคือชาวบ้านผู้ชาย ในสมัยผมยังเป็นเด็ก ๒๐ กว่าปี ผ่านมาแล้ว ผมก็เป็นลูกมือพระด้วยการไปหาไม้สำหรับมาเผาเป็นถ่าน สำหรับกั่วผสมกับดินประสิวเรียกว่า การทำหมื่อ ซึ่งมีสูตรจำเพาะของช่างแต่ละคน ตัดด้วยครกมองให้ ละเอียดร่วน ทดสอบด้วยการนำมาโรยเป็นทางยาวแล้วจุดไฟดูความเร็วของการปะทุ หากปะทุซ้าก็ จะต้องใช้สูตรผสมใหม่ตามแต่ต้นฉบับจะกำหนดบอกมา

การทำบั้งไฟในสมัยก่อนจะใช้ไม้ไผ่ลำขนาดใหญ่ที่สุด ทะลวงปล้องให้ถึงกัน ภายนอกจะ ใช้ตอกไม้ไผ่ถักเป็นเชือกมัดรอบลำไฟให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไฟแตก ส่วนหัวปล้องสุดท้ายจะถูกอุดด้วยแผ่นไม้หนาพอควร แล้วทำการอัดบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ให้แน่นด้วยการตำ หรือใช้คานตีคานจัด (สมัยใหม่ใช้แม่แรงยกล้อรถบรรทุกแทนสะดวกกว่ากันดังภาพซ้ายมือ)

ยุคสมัยเปลี่ยนไปจากลำไฟกลายเป็นท่อเหล็กหรือท่อประปา (ซึ่งอันตรายมากเมื่อมี การระเบิดใส่ผู้คนอย่างที่เป็นข่าว) ตอนหลังหันมาใช้ท่อพีวีซีแทนซึ่งก็ยังเป็นอันตรายอยู่ดี จากการบูชา ถ่านมาเป็นการพนันขันต่อเพื่อการเติมพัน จำนวนบั้งไฟที่จุดในแต่ละที่จึงมีจำนวนมาก และสร้างความเสียหายต่อชุมชนในทิศที่บั้งไฟถูกจุดออกไป (เพราะสามารถไปไกลได้หลายสิบกิโลเมตร)

นอกจากบั้งไฟแล้ว ยังมีการทำพลุ พะเนียง ดอกไม้ไฟ ตะไล (เพื่อจุดในการแห่ร่วมด้วย) นอกจากนั้นตัวบั้งไฟยังต้องมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามเรียกว่า การเอ้ ซึ่งก็เป็นฝีมือของพระอีก เช่นกัน

เมื่อการเตรียมการในการต้อนรับ การทำบั้งไฟ การเข้บั้งไฟให้สวยงาม เตรียมขบวนพ็อน ในวันแห่โฮมบุญ ทำนั้งร้านสำหรับการนำบั้งไฟขึ้นจุด แล้วก็ถึงวันงานซึ่งมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องอีก ดังนี้

๑. ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน พร้อม นำเอาเหล่าไปด้วยจำนวนมาก ส่วนหนึ่งใช้เช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟขนาดเล็กเรียก “บั้งเสียง” เพื่อเสียง ทายดูถึงความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นก็ตีฆ้องพ็อนร่ำรอบศาลปู่ตา เป็นที่สนุกสนาน (งานนี้มีเฉพาะผู้ชายที่ได้รับอนุญาตให้ร่วมพิธี)

๒. จากนั้นก็พากันแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงานหรือหมู่บ้านเรียก วันโฮม (รวม) มีการเพ็งออกท่าทางต่างๆ ของการร่วมเพศอยู่ด้วย อาจมีการเอาบั้งไฟไปยิงสถานที่จัดงานหรือหมู่บ้านเรียก วันโฮม (รวม) มีการเพ็งออกท่าทางต่างๆ ของการร่วมเพศอยู่ด้วย อาจมีการเอาบั้งไฟไปยิงสถานที่จัดงานหรือหมู่บ้านเรียก วันโฮม (รวม) มีการเพ็งออกท่าทางต่างๆ ของการร่วมเพศอยู่ด้วย

๓. การแห่บั้งไฟ ผู้ร่วมขบวนนั้นดูเหมือนจะตั้งใจละเมียดกฎเกณฑ์ปรกติ เช่น ชายแต่งกายเป็นหญิง หรือเอาโคลนพอกหน้า ขบวนเพ็งจะแห่ไปตามหมู่บ้านเพื่อขอสาโทมากิน การเพ็งจะมีคนจ่ายกาพย์ และคนตีกลองให้จังหวะตั้ง อยู่กลางขบวนพ่อน เพื่อให้ผู้พ่อนเพ็งได้ยินเสียงจังหวะ และคำกลอนลำกาพย์เพ็งได้ชัดเจน

การละเมียดกฎเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติกันทั่วไปมีคำอธิบายได้ว่า เป็นการปลดปล่อย คนให้หลุดจากกฎเกณฑ์ชั่วคราว ในอีสานสมัยก่อนผู้ชายเมื่อแต่งงานต้องเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง ผู้ชายจึงอยู่ในฐานะที่โดดเดี่ยวต้องอยู่ในความควบคุมของญาติฝ่ายหญิงและต้องฝากอนาคตของตนไว้กับความเมตตาของครอบครัวฝ่ายหญิงด้วย เพราะจะสามารถสร้างหลักให้แก่ครอบครัวได้ก็ ด้วยการอุปถัมภ์ของพ่อตา เขยจะถูกจัดให้เป็นผู้ต่อยกว่าในทางพิธีกรรม (แสดงสะท้อนในเชิงประชดประชันจากนิทาน “พ่อเฒ่ากับลูกเขย”) ดังนั้น การที่แสดงออกในทางพิธีกรรมในบุญบั้งไฟจึงเป็นการปลดปล่อยจากกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะเรื่องเพศ การกล่าวถึงหรือแสดงอวัยวะเพศ เป็นความหยาบ โលนที่สังคมปรกติไม่ยอมรับ

ตอนบ่ายจะมีการตีกลองโฮม เพื่อให้ขบวนแห่ทุกขบวนไปรวมกันที่วัด ซึ่งจะหมายถึงการไปร่วมในพิธีบวงสรวงของบุตรหลาน หรือการฮอตสงฆ์ ถ้ามีการบวงสรวงจะมีการแห่หน้าคด้วยม้า (ถ้าหากเจ้าภาพมีฐานะพอทำได้) มีการจุดตะไลตามหลังม้าไปตลอดทาง หากมีการฮอตสงฆ์อยู่ด้วยก็จะแห่ พระภิกษุที่ต้องการ “ฮอต” นำหน้าเจ้านาคไป

กลางคืนจะมีการเส็งกลอง หรือแข่งตีกลองกัน โดยแต่ละหมู่บ้านจะนำกลองกิ่งของวัดใน หมู่บ้านตนมาตีแข่ง ถือกันว่าถ้าหากแพ้ในการเส็งกลอง ก็จะไม่ใช้กลองนั้นอีกเลย จะต้องไปเสาะ แสวงหากลองมาเล่มใหม่ในปีหน้า การเส็งกลองจะมีกันไปจนถึงเที่ยงคืน

รุ่งเช้าจะมีการทำบุญถวายจังหันพระ พอตกบ่ายก็มีการแห่บั้งไฟไปยังค้ำที่เตรียมไว้ อาจใช้ต้นไม้ใหญ่เป็นค้ำก็ได้ การแข่งขันระหว่างหมู่บ้านก็มีเพียงบ้านใดจะสามารถยิงไปได้สูงกว่ากัน (ใช้การนับไปจนกว่าจะมองเห็นบั้งไฟหล่นพื้นก่อนเมฆลงมา) เป็นการแสดงความสามารถของช่างหรือ ฌบับของบั้งไฟบ้านนั้น หากบั้งไฟบ้านใดชู (พื้นดินปืนออกมาแต่ไม่ขึ้น) หรือแตกระหว่างการจุด ช่างหรือฌบับก็就会被โยนลงตม คือ โยนลงไปในโคลนเป็นที่สนุกสนานทั้งผู้โยนและถูกโยน (เป็อนโคลนพอกัน)

หมายเหตุ ในอดีตเราจะได้ยินว่าหมู่บ้านนั้นหมู่บ้านนี้ทำบั้งไฟหมื่นขึ้นสุดลูกหูลูกตา คำว่า หมื่น มาจากจำนวนน้ำหนักของดินประสิ่วที่ใช้ทำดินหมื่น คือ ๑๒ กิโลกรัม (ไม่นับรวมน้ำหนักของถ่านซึ่งเป็นส่วนผสม) จะบรรจุในลำไม้ไผ่ขนาดยาวประมาณ ๓ เมตร ต่อมาหมู่บ้านใดทำบั้งไฟ แสน คือ ๑๒๐ กิโลกรัมดินประสิ่ว (ใช้ลำตาลแทนไม้ไผ่ ใช้เทคนิคมัดพันลำตาลอย่างแน่นหนา) ก็ถือว่า ยิ่งใหญ่ที่สุดแล้ว ในปัจจุบันมีข่าวว่าบางแห่งมีบั้งไฟล้าน (ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะจริงถ้าไม่นับน้ำหนักของ ท่อเหล็กและหางรวมกันกับดินประสิ่ว) กันบ้างแล้ว ไม่ทราบว่าจะจุดขึ้นพื้นพื้นดินเพียงใดผู้เขียนกลับตานึกถึงภาพหากมีการระเบิดเกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรหนอไม่อยากจะบรรยายครับ

สิ่งที่เล่ามาทั้งหมดนี้เป็นเรื่องราวในอดีต ปัจจุบันงานประเพณียังคงอยู่ แต่ความเชื่อและ วัฒนธรรมของงานบุญหายไป กลายเป็นการประกวดประชันกัน การวางเดิมพันเงินแสนเงินหมื่น ไม่มีการพูดถึงตอนปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษอีกแล้ว

เพราะทุกอย่างจัดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างบุญบังไฟ เมืองโยธธรรคือตัวอย่าง (ไม่ทราบว่าจะอ้างเพื่อธุรกิจหรือไม่) นำเสียดายที่ความงามในฮิตเริ่มจะเลือนหายไปจากอีสาน กลายเป็นตำนานให้กล่าวถึงเพียงเท่านั้น

การเอ้บั้งไฟ

เมื่อเอ้รูเสร็จแล้วก็ใส่หาง โส้โหวดรอบตัวบั้งไฟ ตัดกระดาษปิดเป็นสี่เป็นรูปต่างๆ ประดับให้สวยงาม การประดับบั้งไฟเขาเรียกว่า “เอ้บั้งไฟ”

จากความบังเอิญที่มีความเหมือนในประเพณี จึงมีการพัฒนาไปสู่การศึกษาแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมเป็นเมืองคู่มิตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ จนกระทั่งได้มีการทำความตกลงระหว่างโยชิตะและ โยธธรร ให้เป็นเมืองคู่แฝด เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๒ โดยทุกปีชาวเมืองโยชิตะ จะส่งบั้งไฟแพนซี ประเภทสวยงามมาร่วมจุดด้วย นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว ในอนาคตยังอาจจะนำไปสู่การส่งเสริมด้านการศึกษาและความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจต่อไปด้วย

แม้แต่ชาวต่างประเทศยังสนใจวิธีการทำบั้งไฟของช่างบั้งไฟ บั้งไฟมีหลายชนิด แต่ที่โยธธรรมีการแข่งขันบั้งไฟแพนซีและบั้งไฟแสน โดยบั้งไฟแพนซีเป็นบั้งไฟขนาดเล็ก มีเส้นผ่านศูนย์กลาง ๒ นิ้ว และบรรจุดินประสิวไม่เกิน ๔ กิโลกรัม แข่งขันกันที่ความสวยงามและลีลาลูกเล่นเมื่อจุดขึ้นฟ้า เช่น อาจจะมีร่มหลากสีสีนกางออก หรือมีเสียงประกอบ ส่วนบั้งไฟแสนซึ่งเป็นบั้งไฟที่แข่งขันกันโดยนับ จากเวลาที่บั้งไฟขึ้นบั้งไฟของใครขึ้นนานที่สุดก็เท่ากับว่าบั้งไฟขึ้นสูงที่สุด (ระดับที่เป็นแชมป์บั้งไฟจะขึ้นนานกว่า ๒ นาที) บั้งไฟแสนจึงต้องมีขนาดใหญ่ ความยาว ๔ เมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง ๖ นิ้ว และ บรรจุดินประสิวนัก ๑๒๐ กิโลกรัม นับเป็นบั้งไฟที่ทำยาก และต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะถ้าบั้งไฟนี้แตกแล้วจะเป็นอันตรายมาก เพราะฉะนั้นก่อนทำ“ช่างบั้งไฟ” ซึ่งเป็นผู้ทำบั้งไฟ จะต้องมึพิธีกรรมบวงสรวงให้ถูกต้องตามหลักการทำบั้งไฟแสนเสียก่อนจึงจะลงมือทำในช่วงที่มีการจุดบั้งไฟนั้นนับเป็นช่วงตื่นเต้นและสนุกสนาน โดยเฉพาะช่างบั้งไฟจะต้องลุ่มมากกว่าใคร เพราะหาก บั้งไฟไม่ขึ้นก็จะถูกโยนลงบ่อโคลนนัยว่าเพื่อเป็นการลงโทษ แต่ปัจจุบันนั้น ไม่ว่าจะบั้งไฟจะขึ้นหรือไม่ขึ้น ก็จะมีการโยนโคลนเพื่อความสนุกสนานมากกว่า

พิธีกรรม

๑. การเซ็งเพื่อขอรับบริจาคทรัพย์สินเงินทอง และอาหารการกิน เพื่อนำมาเป็นทุนในการ จัดทำบั้งไฟและเป็นเสปียงสำหรับผู้จัดทำบั้งไฟ

๒. การประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม (บั้งไฟโก้)
๓. การประกวดขบวนเซ็ง
๔. การประกวดธิดาบั้งไฟโก้
๕. การแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง
๖. การแข่งขันจุดบั้งไฟ แพนซี (บั้งไฟ แสง สี เสียง)
๗. การประกวดกองเชียร์บั้งไฟในวันแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง

สาระ

๑. เป็นการตักเตือนให้รู้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน เกษตรกรไม่ควรประมาท
๒. เป็นงานประเพณีที่สร้างความสนุกสนาน และความสมัคสมานสามัคคีของประชาชน
๓. กิจกรรมการแข่ง สอนให้คนในสังคมรู้จักการบริจาคทาน และการเสียสละ
๔. เป็นงานประเพณีที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวจังหวัดยโสธร

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ ได้ดังนี้

ประเพณีบุญบั้งไฟจะทำได้ในชุมชนใด ชุมชนนั้นจะต้องมีความสามัคคี พร้อมเพียงเพราะจะต้องใช้กำลังคน กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ประเพณีบุญบั้งไฟจะสำเร็จลุล่วงได้ เพราะมีหลัก สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยาวจา เจรจาขอบ อุตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอ อิทธิบาท ๔ ฉันทะ วิริยะ จิตต วิมังสา บุญกิริยาวัตถุ ๓ ทาน ศีล ภาวนา กตัญญูกตเวทิตี ที่ชุมชนนั้นจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพระยาแถน ขอขอบคุณที่ได้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล คนในชุมชนมีจิตอาสา ช่วยงานส่วนรวมในการประดับตกแต่งบั้งไฟ ต้องใช้สมาธิอย่างจริงจังจึงสร้างได้ว่า ประเพณีบุญบั้งไฟ มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกในพิธีกรรม คือ สามัคคี กตัญญูกตเวทิตี อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ ศีลธรรม จริยธรรม

สรุปเนื้อหา ชาวอีสานส่วนใหญ่จะยึดถือคือ ประเพณีฮีต ๑๒ คอง ๑๔ เป็นแม่แบบในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความผูกพันกับวิถีชีวิตการเป็นอยู่ตลอดทั้ง ๑๒ เดือนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟ จะทำได้ค่อนข้างยาก ทำได้เฉพาะชุมชนที่ใหญ่ๆ มีความสามัคคีพร้อมเพียงกันจริงๆ เพราะขั้นตอนการจัดทำประเพณีนี้ มีตั้งแต่การประชุม ปรีกษาหารือกัน การใช้ทุนทรัพย์ กำลังกายใจมาเตรียมงาน เป็นค่าอาหารประดับตกแต่งบั้งไฟ ซื่ออุปกรณ์ต่างๆมาทำ ทำหนังสือเชิญ ประชาสัมพันธ์ ให้ชุมชนบ้านอื่นๆ นำบั้งไฟมาประกวดแข่งขัน ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา มีการจัดอาหารไปถวายพระสงฆ์ ไหว้พระสวดมนต์ การใช้สมาธิในการประดับตกแต่งขบวนบั้งไฟ การใช้อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ และความกัญญู เพื่อบูชาพระยาแถน เป็นต้น ดังนั้นงานประเพณีบุญบั้งไฟจึงมีกระบวนการดำเนินการค่อนข้างมาก

ใบงานแบบบันทึก

จุดเน้นที่ ๑ ความเป็นไทย

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย

เรื่อง ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

รายวิชาเพิ่มเติม หน้าที่พลเมือง รหัส ส ๒๓๒๓๖

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒

รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
บึงไฟ

จุดเน้นที่ ๑ หลักธรรมที่อยู่ในประเพณีบุญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
เรื่อง บุญบึงไฟ

หลักธรรมที่อยู่ในประเพณีบุญบึงไฟ

เวลาเรียน ๒ ชั่วโมง

ผลการเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เห็นคุณค่าของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในประเพณีบุญบึงไฟ อนุรักษ์ สืบสาน และ ประยุกต์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เรื่อง ประเพณีบุญบึงไฟ

สาระสำคัญ

ประเพณีบุญบึงไฟ เป็นสิ่งที่คนภาคอีสาน นิยมประพฤติปฏิบัติต่อเนื่องกันมาโดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกอยู่ เพราะ ถือว่ามีคุณค่าที่ก่อให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ชีวิตและสังคมไทย

สาระการเรียนรู้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในประเพณีบุญบึงไฟ จุดประสงค์การเรียนรู้

ความรู้

๑. บอกความหมายของประเพณีบุญบึงไฟได้
๒. บอกที่มาของประเพณีบุญบึงไฟได้

ทักษะกระบวนการ

๑. กระบวนการคิด
๒. กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม
๓. กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง
๔. กระบวนการเรียนรู้

๕ STEPS

คุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง

๑. ความซื่อสัตย์สุจริต
๒. ขยันหมั่นเพียร อดทน
๓. ใฝ่หาความรู้
๔. ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่
๕. ยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนเอง

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
๒. มีวินัย
๓. ใฝ่เรียนรู้
๔. มุ่งมั่นในการทำงาน
๕. รักความเป็นไทย
๖. มีศีลธรรม

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

๑. ความสามารถในการสื่อสาร
๒. ความสามารถในการคิด
๓. ความสามารถในการแก้ปัญหา
๔. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
๕. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ

๑. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน (ข้อ ๒)
๒. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรง และทางอ้อม (ข้อ ๔)
๓. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม (ข้อ ๕)
๔. มีศีลธรรม (ข้อ ๗)

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

๑. วิธีวัด/ประเมินผล
 - ๑.๑ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคล
 - ความสนใจ
 - ความกระตือรือร้น
 - ทำงานทันตามเวลาที่กำหนด
 - คุณธรรมจริยธรรมเบื้องต้น
 - ๑.๒ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในการทำงานกลุ่ม
 - ความสนใจ
 - ความกระตือรือร้น
 - การมีส่วนร่วมในการทำงาน
 - คุณธรรมจริยธรรม
- เบื้องต้น ๑.๓ ตรวจสอบผลงาน

- แบบทดสอบก่อนเรียน
- แบบทดสอบหลังเรียน

๒. เครื่องมือที่ใช้วัด

๒.๑ แบบทดสอบก่อนเรียน

๒.๒ แบบทดสอบหลังเรียน

๓. เกณฑ์การประเมิน

๓.๑ นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน ถูกต้อง ร้อยละ ๘๐

กิจกรรมการเรียนรู้ (กระบวนการเรียนรู้ ๕ STEPS)

ชั่วโมงที่ ๑

นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียนเรื่อง ประเพณีบุญบั้งไฟ แบบทดสอบปรนัย แบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ

ขั้นที่ ๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๑. ครูนำหลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ มาให้นักเรียนศึกษาแล้วให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- หลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ ที่ครูนำมาให้ศึกษามีอะไรบ้าง
- หลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่ครูนำมาให้ศึกษาสามารถนำไปใช้อย่างไร

๒. นักเรียนศึกษาเนื้อหาจากใบความรู้ เรื่อง หลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ

๓. นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นโดยครูใช้คำถาม ดังนี้

- หลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน อัน

เนื่องมาจากปัจจัยใด

ขั้นที่ ๒ ขั้นคิด วิเคราะห์ และสรุปความรู้

๔. ครูนำหลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ มาให้นักเรียนจำแนก แล้วสรุปความคิดรวบยอด

ขั้นที่ ๓ ขั้นปฏิบัติและสรุปความรู้หลังการปฏิบัติ

๕. นักเรียนแบ่งกลุ่มๆละ ๔-๕ คนศึกษาและสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมมาในประเพณีบุญบั้งไฟที่สมาชิก กลุ่มสนใจมา ๑ ตัวอย่าง โดยสืบค้นจากแหล่งข้อมูลต่างๆ และบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในใบงาน แบบบันทึก แล้วสรุปเป็นความคิดรวบยอด

๖. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปหลักการ

ชั่วโมงที่ ๒

ขั้นที่ ๔ ขั้นสื่อสาร และการนำเสนอ

๗. นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอผลงานการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ จากใบงานแบบบันทึก ในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ

ขั้นที่ ๕ ขั้นประเมินเพื่อเพิ่มคุณค่าบริการสังคมและจิตสาธารณะ

๘. นักเรียนแลกเปลี่ยนกันถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมที่มาในประเพณีบุญบั้งไฟ ที่ได้ศึกษา เพื่อนให้ทุกคน เห็นคุณค่าของประเพณีท้องถิ่น

นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียนเรื่อง กิจกรรมที่อยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นแบบทดสอบปรนัย แบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ

สื่อ / แหล่งเรียนรู้

๑. กิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟ
๒. ห้องสมุด โรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นครอุดรธานี
๓. อินเทอร์เน็ต

บันทึกหลังแผนการเรียนรู้

ผลการสอน

.....
.....
.....

ปัญหาและอุปสรรค

.....
.....
.....

แนวทางการแก้ไขปัญหา

.....
.....
.....

ลงชื่อ

(พระวรศานต์ วรธมโม)

ผู้สอน

...../...../.....

ความคิดเห็นของผู้บริหาร

.....
.....
.....

ลงชื่อ

(นางสาวมะลิวัลย์ ธรรมราช)

ผู้อำนวยการโรงเรียนมัธยมเทศบาล ๖ นคร

อุดรธานี

...../...../.....

แบบทดสอบก่อนเรียน / หลังเรียน หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
 รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
 เรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ

คำชี้แจง : ๑ แบบทดสอบเป็นข้อสอบแบบปรนัยเลือกตอบ จำนวน ๑๐ ข้อ

๒.ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว โดยนำไปตอบในกระดาษคำตอบที่แจกให้

๑. หลักธรรมใดที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ
 - ก. สังคหวัตถุ ๔
 - ข. ชั้นธ ๕
 - ค. พรหมวิหาร ๔
 - ง. อริยสัจ ๔
๒. การให้ จัดอยู่ในหลักธรรมใดของบุญกิริยาวัตถุ ๓
 - ก. ศีลมัย
 - ข. ทานมัย
 - ค. ภวานามัย
 - ง. สมာธิมัย
๓. การจุกบั้งไฟเกิดจากความเชื่อที่ว่า เพื่อบูชาพระยาแถนที่บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ความเชื่อดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมข้อใด
 - ก. หลักอหิสา
 - ข.หลักกตัญญูกตเวที
 - ค.หลักเมตตา
 - ง.หลักปัญญา
๔. เราควรใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ มาใช้ในประเพณีอย่างไร
 - ก. เมื่อต้องรับแขกมาร่วมงาน
 - ข. เมื่อประกอบพิธีจุกบั้งไฟ
 - ค. เมื่อร่วมขบวนแห่บั้งไฟ
 - ง. เมื่อประดับตกแต่งบั้งไฟ
๕. ข้อใดมีความหมายเป็นจิตอาสาในงานประเพณีบุญบั้งไฟ
 - ก. การให้ทาน
 - ข. การเซ็งบั้งไฟเพื่อขอรับบริจาค
 - ค. การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้มาร่วมงาน
 - ง.การร่วมฟังการเจริญพุทธมนต์

๖. พิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟมีหลักความเชื่ออย่างไร
- ก. ทำแล้วชีวิตจะดีขึ้น
 - ข. ทำแล้วจะมีความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร
 - ค. ทำแล้วเศรษฐกิจจะดีขึ้น
 - ง. ทำแล้วร่างกายแข็งแรง
๗. หลักความสามัคคีที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟคืออะไร
- ก. ชาวบ้านพูดจาดี ไม่พูดต่อเสียด
 - ข. ทุกฝ่ายต่างมีความเพียรตามหน้าที่
 - ค. ชาวบ้านสมัครสมานร่วมใจกันทำงาน
 - ง. ชาวบ้านให้ความสงเคราะห์กับแขกผู้มาเยือน
๘. ในประเพณีบุญบั้งไฟชาวบ้านใช้หลักสมาธิในด้านใด
- ก. การผสมดินปั้น
 - ข. การจัดขบวนแห่
 - ค. การเอ้บั้งไฟ
 - ง. การเซ็งบั้งไฟ
๙. การจัดประเพณีบุญบั้งไฟจนสำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะมีหลักธรรมใด
- ก. อิทธิบาท ๔
 - ข. พรหมวิหาร ๔
 - ค. สังคหวัตถุ ๔
 - ง. ขรรวาสธรรม ๔
๑๐. พิธีกรรมในวันรุ่งเช้าของประเพณีบุญบั้งไฟ ชาวบ้านใช้หลักธรรมใด
- ก. หลักการให้ทาน
 - ข. หลักสมาธิ
 - ค. สังคหวัตถุ ๔
 - ง. หลักของศีล

เฉลยแบบทดสอบ หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒
รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
เรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญบั้งไฟ

๑. ตอบ ก. สังคหวัตถุ ๔
๒. ตอบ ข. ทานมัย
๓. ตอบ ข.หลักกตัญญูกตเวที
๔. ตอบ ก. เมื่อต้อนรับแขกมาร่วมงาน
๕. ตอบ ค. การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้มาร่วมงาน
๖. ตอบ ข. ทำแล้วจะมีความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร
๗. ตอบ ค. ชาวบ้านสมัครสมานร่วมใจกันทำงาน
๘. ตอบ ก. การผสมดินปืน
๙. ตอบ ก. อิทธิบาท ๔
- ๑๐.ตอบ ก.หลักการให้ทาน

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้ ประเพณีบุญบั้งไฟและฮีตสิบสอง

ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ฮีตสิบสอง

เรื่อง ฮีตสิบสอง

เวลา ๓ ชั่วโมง

๑. สาระสำคัญ

ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง

๒ จุดประสงค์การเรียนรู้

๒.๑ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถอธิบายประเพณีการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสานได้

๒.๒ นักเรียนสามารถอธิบายความเป็นมาและวิธีการทำบุญประเพณีในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสานได้

๒.๓ นักเรียนบอกคุณค่าของขนบธรรมเนียมประเพณีในฮีตสิบสอง ได้

๓. สาระการเรียนรู้

ฮีตสิบสองในขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวภาคอีสาน

๔. กระบวนการจัดการ

เรียนรู้ ชั่วโมงที่ ๑

ชั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูสนทนากับนักเรียนถึงเรื่องเทศกาลงานประเพณีของไทย ว่าในแต่ละเดือนจะมีงานเทศกาลที่สำคัญๆ เช่น เดือนมกราคม จะมีการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ เดือนมีนาคมมีงานวันมาฆบูชา หรือ วันจาตุรงคสันนิบาต เดือนเมษายนมีงานบุญวันสงกรานต์ เป็นต้น ซึ่งในภาคอีสาน ประชากรจะมีการทำบุญประจำเดือนที่สำคัญๆ เรียกว่าฮีตสิบสอง ดังนี้

เดือน ๕ ประเพณีบุญปีใหม่	เดือน ๖ ประเพณีบุญบั้งไฟ
เดือน ๗ พิธีเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง	เดือน ๘ บุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา)
เดือน ๙ บุญข้าวประดับดิน	เดือน ๑๐ บุญข้าวสาก
เดือน ๑๑ บุญออกวัดสา (ออกพรรษา)	เดือน ๑๒ บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ
เดือนอ้าย บุญสังฆเจ้าเข้ากรรม	เดือน ยี่ บุญหาพื้นมาไว้
เดือนสาม บุญข้าวจี่ และมาฆบูชา	เดือน สี่ บุญพระเวส

๒. นักเรียนดูวีดิทัศน์ หรือภาพประเพณีการทำบุญต่าง ๆ ของชาวภาคอีสาน เช่น บุญบั้งไฟ บุญปีใหม่ บุญมเหศักดิ์หลักเมือง บุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา) เป็นต้น

๓.ครูสนทนาซักถามและให้นักเรียนออกมาเล่าเรื่องประเพณีบุญต่างๆ จากการดูวีดิทัศน์ หรือภาพประเพณีบุญต่างๆ

ขั้นสอน

- ๑.ครูยกตัวอย่างการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ให้นักเรียนฟังและร่วมกันอภิปราย ซักถาม
- ๒.แบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น ๔ กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการ แล้วศึกษา ใบความรู้และ ทำกิจกรรมตามใบงานที่มอบหมายให้ ดังนี้
 - กลุ่มที่ ๑ เรื่องประเพณีเดือน ๕ บุญขึ้นปีใหม่
 - กลุ่มที่ ๒ เรื่องประเพณีเดือน ๖ บุญขึ้นปีใหม่
 - กลุ่มที่ ๓ เรื่องประเพณีเดือน ๗ พิธีเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง
 - กลุ่มที่ ๔ เรื่องประเพณีเดือน ๘ บุญข้าววัดสา (เข้าพรรษา)
- ๓.นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายและบันทึกผลการอภิปรายในแบบบันทึกกิจกรรมกลุ่ม
- ๔.ตัวแทนนักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน **ขั้นสรุป**
- ๕.ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปประเพณีเดือน ๕ เดือน ๖ เดือน ๗ และเดือน แล้วติด แผนภูมิภาษา ลาวชื่อประเพณีทั้ง ๔ อย่างไว้บนกระดานดำ
- ๖.นักเรียนนำผลงานกลุ่มไปติดไว้ที่ป้ายนิเทศ
- ๗.นักเรียนคัดลายมือชื่อประเพณีบุญไว้ในสมุด

ชั่วโมงที่ ๒

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูทบทวนชื่อประเพณีฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ดังนี้

เดือน ๕ ประเพณีบุญปีใหม่	เดือน ๖ ประเพณีบุญบั้งไฟ
เดือน ๗ พิธีเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง	เดือน ๘ บุญข้าววัดสา (เข้าพรรษา)
เดือน ๙ บุญข้าวประดับดิน	เดือน ๑๐ บุญข้าวสาก
เดือน ๑๑ บุญออกวัดสา (ออกพรรษา)	เดือน ๑๒ บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ
เดือนอ้าย บุญสังฆเจ้าเข้ากรรม	เดือน ยี่ บุญหาพื้นมาไว้
เดือนสาม บุญข้าวจี่ และมาฆบูชา	เดือน สี่ บุญพระเวส

๒. ให้นักเรียนดูวีดิทัศน์ หรือภาพประเพณีการทำบุญต่าง ๆ ของชาวภาคอีสาน เช่น บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกวัดสา(ออกพรรษา) บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ
- ๓.ครูสนทนาซักถามและให้นักเรียนออกมาเล่าเรื่องประเพณีบุญต่างๆ จากการดูวีดิทัศน์ หรือ ภาพประเพณีบุญต่างๆ

ขั้นสอน

- ๑.ครูยกตัวอย่างการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ให้นักเรียนฟังและร่วมกัน อภิปราย ซักถาม
- ๒.แบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น ๔ กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการ แล้วศึกษา

ใบความรู้และทำกิจกรรมตามใบงานที่มอบหมายให้ ดังนี้

- กลุ่มที่ ๑ เรื่องประเพณีเดือน ๙ บุญข้าวประดับดิน
 - กลุ่มที่ ๒ เรื่องประเพณีเดือน ๑๐ บุญข้าวสาก
 - กลุ่มที่ ๓ เรื่องประเพณีเดือน ๑๑ บุญออกวัดสา (ออกพรรษา)
 - กลุ่มที่ ๔ เรื่องประเพณีเดือน ๑๒ บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ
- ๓.นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายและบันทึกผลการอภิปรายในแบบบันทึก

กิจกรรมกลุ่ม

- ๔.ตัวแทนนักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน **ขั้นสรุป**
- ๕.ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปประเพณีเดือน ๙ เดือน ๑๐ เดือน ๑๑ และเดือน ๑๒ แล้ว ตัดแผนภูมิภาษาลาวชื่อประเพณีทั้ง ๔ อย่างไว้บนกระดานดำ
- ๖.นักเรียนนำผลงานกลุ่มไปติดไว้ที่ป้ายนิเทศ
- ๗.นักเรียนคัดลายมือชื่อประเพณีบุญไว้ในสมุด

ชั่วโมงที่ ๓

ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน

๑. ครูทบทวนชื่อประเพณีฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ดังนี้

เดือน ๕ ประเพณีบุญปีใหม่	เดือน ๖ ประเพณีบุญบังไฟ
เดือน ๗ พิธีเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง	เดือน ๘ บุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา)
เดือน ๙ บุญข้าวประดับดิน	เดือน ๑๐ บุญข้าวสาก
เดือน ๑๑ บุญออกวัดสา (ออกพรรษา)	เดือน ๑๒ บุญกฐิน และไหว้พระธาตุ
เดือนอ้าย บุญสังฆเจ้าเข้ากรรม	เดือน ยี่ บุญหาพินมาไว้
เดือนสาม บุญข้าวจี่ และมาฆบูชา	เดือน สี่ บุญพระเวส

๒. นักเรียนดูวีดิทัศน์ หรือภาพประเพณีการทำบุญต่าง ๆ ของชาวภาคอีสาน เช่น บุญสังฆเจ้าเข้ากรรม บุญหาพินมาไว้ บุญข้าวจี่ และมาฆบูชา บุญพระเวส
๓. ครูสนทนาซักถามและให้นักเรียนออกมาเล่าเรื่องประเพณีบุญต่างๆ จากการดูวีดิทัศน์หรือภาพประเพณีบุญต่างๆ

ขั้นสอน

๑. ครูยกตัวอย่างการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวภาคอีสาน ให้นักเรียนฟังและร่วมกันอภิปราย ซักถาม
๒. แบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น ๔ กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเลือกประธาน และเลขานุการ แล้วศึกษา ใบความรู้และทำกิจกรรมตามใบงานที่มอบหมายให้ ดังนี้
 - กลุ่มที่ ๑ เรื่องประเพณีเดือน อ้าย บุญสังฆเจ้าเข้ากรรม
 - กลุ่มที่ ๒ เรื่องประเพณีเดือน ยี่ บุญหาพินมาไว้

กลุ่มที่ ๓ เรื่องประเพณีเดือน สาม บุญข้าวจี และมาฆบูชา
 กลุ่มที่ ๔ เรื่องประเพณีเดือน สี่ บุญพระเวส
 ๓.นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายและบันทึกผลการอภิปรายในแบบบันทึก
 กิจกรรมกลุ่ม

๔.ตัวแทนนักเรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ขั้นสรุป

๕.ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปประเพณีเดือน อ้าย เดือน ยี่ เดือน สาม และเดือน สี่
 แล้ว ตัดแผนภูมิภาษาลาวชื่อประเพณี ๔ อย่างไว้บนกระดานดำ
 ๖.นักเรียนนำผลงานกลุ่มไปติดไว้ที่ป้ายนิเทศ
 ๗.นักเรียนคัดลายมือชื่อประเพณีบุญไว้ในสมุด
 ๘.นักเรียนทำแบบทดสอบเรื่อง ประเพณีการทำบุญในฮีตสิบสองของชาวอีสาน

๒. สื่อ / แหล่งเรียนรู้

- ๑.วีดิทัศน์ประเพณีเดือน อ้าย เดือน ยี่ เดือน สาม และเดือน สี่
- ๒.รูปภาพประเพณีเดือน อ้าย เดือน ยี่ เดือน สาม และเดือน สี่
- ๓.ใบความรู้ภาษาลาว ประเพณีเดือน อ้าย เดือน ยี่ เดือน สาม และเดือน สี่
- ๔.ใบงานและแบบบันทึกกิจกรรมกลุ่ม
- ๕.แผนภูมิภาษาลาวประเพณีฮีตสิบสอง

๓. การวัดและประเมินผล

- ๑.สังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน
- ๒.สังเกตจากการอภิปรายของนักเรียน
- ๓.ตรวจผลงานการบันทึกกิจกรรมกลุ่ม
- ๔.ตรวจสอบคัดลายมือ
- ๕.ทดสอบ

กิจกรรมเสนอแนะ/งานที่มอบหมาย (ถ้ามี)

แบบทดสอบก่อนเรียน / หลังเรียน หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
 รายวิชา ประเพณีบุญบั้งไฟระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
 เรื่อง ฮีตสิบสอง

คำชี้แจง : ๑ แบบทดสอบเป็นข้อสอบแบบปรนัยเลือกตอบ จำนวน ๑๐ ข้อ

๒.ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียวโดยนำไปตอบในกระดาษคำตอบที่แจกให้

๑. ฮีตสิบสอง คำว่า ฮีต คืออะไร
- ก. จารีต ความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี
- ข. สิ่งที่คนนิยมทำกัน
- ค. การทำงานของชาวอีสาน
- ง. สถานที่ชาวอีสานนิยมไป
๒. ประเพณีบุญบั้งไฟ นิยมจัดกันในเดือนใดของปี
- ก. เดือน ๕
- ข. เดือน ๖
- ค. เดือน ๗
- ง. เดือน ๘
๓. ในเดือน ๙ นิยมจัดบุญประเพณีใด
- ก. ประเพณีบุญปีใหม่
- ข. ประเพณีบุญบั้งไฟ
- ค. ประเพณีบุญข้าวประดับดิน
- ง. ประเพณีบุญกฐิน
๔. เมื่อออกพรรษาแล้วจะมีบุญประเพณีใด
- ก. บุญพระเวส
- ข. บุญข้าวสาก
- ค. บุญข้าวประดับดิน
- ง. บุญกฐิน
๕. ประเพณีใดนิยมจัดกันในเดือนสี่
- ก. บุญพระเวส
- ข. บุญข้าวสาก
- ค. บุญข้าวประดับดิน
- ง. บุญกฐิน
๖. การนำผ้าอาบน้ำฝนไปถวายพระควรทำกันช่วงใด
- ก. ปีใหม่
- ข. เข้าพรรษา
- ค. ออกพรรษา
- ง. วันมาฆบูชา
๗. การเทศน์มหาชาติแสดงว่าถึงช่วงประเพณีบุญอะไร

- ก. บุญพระเวส
 ข. บุญข้าวสาก
 ค. บุญข้าวประดับดิน
 ง. บุญกฐิน
 ๘. บุญเดือนสิบ ชาวอีสานนิยมทำบุญอะไร
 ก. บุญพระเวส
 ข. บุญข้าวสาก
 ค. บุญข้าวประดับดิน
 ง. บุญกฐิน
 ๙. ในงานบุญพระเวสนิยมเทศน์เรื่องใดให้ประชาชนฟัง
 ก. ปลาบู่ทอง
 ข. สุวรรณสาม
 ค. พระเวสสันดรชาดก
 ง. สังข์ทอง
 ๑๐. บุญประเพณีบั้งไฟมีความเชื่อจัดขึ้นเพื่ออะไร
 ก. เพื่อขอฝน
 ข. เพื่ออุทิศบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว
 ค. เพื่อเป็นมงคลแก่ช้างเปลือก
 ง. เพื่อขอขมาและขอพร

เรื่อง ฮิตสิบสอง

๑. ตอบ ก. จารีต ความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี
๒. ตอบ ข. เดือน ๖
๓. ตอบ ค. ประเพณีบุญข้าวประดับดิน
๔. ตอบ ง. บุญกฐิน
๕. ตอบ ก. บุญพระเวส
๖. ตอบ ข. เข้าพรรษา
๗. ตอบ ก. บุญพระเวส
๘. ตอบ ข. บุญข้าวสาก
๙. ตอบ ค. พระเวสสันดรชาดก
๑๐. ตอบ ก. เพื่อขอฝน

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : พระวรศานต์ วรรณโม (วัฒนวงศ์)
- วัน เดือน ปีเกิด : เกิดวันพุธที่ ๑๓ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙
- ภูมิลำเนาที่เกิด : ๒๒-๒๓ ถนนหมากแข้ง ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง
จังหวัดอุดรธานี
- การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียน วัดมัสธมิมาวาส(พระอารามหลวง)
อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๕๕
เปรียญธรรม ๑ - ๒ สำนักเรียน วัดมัสธมิมาวาส(พระอารามหลวง)
อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๖๐
วท.บ. เทคโนโลยีอุตสาหกรรม(อิเล็กทรอนิกส์)จากสถาบันราชภัฏ
อุดรธานี พ.ศ. ๒๕๔๒
พธ.บ. ครุศาสตร์ (สังคมศึกษา) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พ.ศ. ๒๕๖๐
- อุปสมบท : วันที่ ๒๖ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๐ พรรษา ๑๑ อุปสมบท
ณ วัดมัสธมิมาวาส(พระอารามหลวง) ตำบลหมากแข้ง
อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
- สังกัด : มหานิกาย
- ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ปีการศึกษา
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒๒-๒๓ ถนนหมากแข้ง ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง
จังหวัดอุดรธานี